

Milan Pugelj:
Črni panter

Založila „Umetniška propaganda“.
V Ljubljani 1920.
Tiskala „Učiteljska tiskarna“.

D2013/11740

Črni panter.

Printed by

I.

Predstojnik oddelka za posredovanje stanovanj in služb je bil star nekaj nad trideset let. Kot uradnik je bil zelo zmožen, delaven in točen, sicer pa je bil nekoliko plah, posebno v rovih družbah nesiguren in napram osebam, ki jih ni poznal, nezaupljiv in neroden. Bil je bolj majhen kakor velik, bolj debel kakor vitek, po temenu brez las in njegovo lice ni imelo nobenega izraza, ki bi se dal točno določiti. Na topem nosku je kraljeval nanosnik, vkovan v tenke zlate okvirje, na desni strani spodnje čeljusti se je svetil med govorom zlat zob, vodene sive oči so medlo sijale skozi svetla stekla, niso gledale ne ljudi ne predmetov, temveč plavale nekam mimo njih in se izgubljale kakor slabotni krotki žarki. Pod nosom je štrlela nad ustnico kopa ščetinastih rdečkastih brk, vedno skrbno pristriženih in svetlikajočih se v raznih nijansah. Roke so bile kratke, dlani mesnate in prsti s širokimi pa kratkimi nohti kakor zatečeni.

Stanoval je pri postarni gospodinj, ki je imela obširno stanovanje in oddajala sobe. Sostanovalci so se menjavali mesec za mesecem, prihajale so

ženske in prihajali moški, toda stalen je bil edini gospod Škropivnik. Uradne ure je imel vsak dan od osme ure zjutraj do dveh popoldne. Ob tem času je šel iz urada v gostilno, kjer je kosil. Od tam je koral domov, posedal v udobnem naslanjaču, prebiral Jurčičeve in Kerstnikove romane, se odpravil včasih na izprehod v mestno okolico in sedel pri večerji spet v krčmi. Iz krčme je zahajal z dolgim zobotrebcom v ustih redno v kavarno. Pogledal je, če je njegov prostor v kotičku za vrati prazen, odložil klobuk in palico in se stisnil za mizo. Pil je čaj, prižgal cigareto in čital večerne časopise. Toda tega dela ni opravljal pozorno, temveč se je vmes žurno zanimal za vse, kar se je po dolgi in prostrani kavarni godilo. Izza časopisa je premotril s svojimi negotovimi očmi vsakega prišleca, posebno ženske, s katerimi ni imel sicer nikakršnih zvez, toda zanimal se je zanje na vso moč. Gledal jih je, posebno njihove prsi, vratove, boke in gležnje.

Nekega večera zapazi nenadoma tik svoje mize damo, stoječo tam in ozirajočo se po kavarni. Zavzdihnil je takoj, zakaj take že res ni kmalu videl. Bila je elegantno oblečena v temno rjavo obleko, izpod krila se je kazalo dvoje majhnih nožic v finih čevljih z visokimi petami, a krog vrata se je širil pedenj širok pas panterjeve kože, svetlorumene in posute z nepravilnimi, velikimi, žametastami, črnimi lisami. Ali je bila koža pristna ali ne, to je nostranska stvar, gotovo pa je, da je dajala obrazu nekaj posebno svežega, nad vse mere predrznega in čudo-

vito zdravega. Oko je sijalo črno in živo, obraz se je rdečil in belil in ustnice in vse poteze so izražale samozavest, neustrašenost in odločnost.

Pristopil je marker in pomagal sleči vrhno jopo.

Zdaj je Škropivnik zardel, zakaj zaslutil je še natančnejše njen čudoviti život, in kri mu je bušila v vrat in v glavo. Napol skrit za časopisom je sledil vsaki njeni kretnji in videl, da se je pomudil njen pogled, ki je švignil tudi mimo njega, posebno dolgo na oficirju, sedečem samem za mizo, čitajočem časopise in puščečem cigareto v dolgem rumenem ustniku.

Dama je sedla k nasprotni steni za majhno okroglo mizo, vzela iz pompadure robček in ga pritislila pod nos. Naročila je čaj. Izbrala je moden list in listala po njem brez interesa. Bela, v stotere gube nabrana blüza, se je dvigala in rahlo udajala, stopala so počivala na železnem obroču, ki je vezal spodaj noge mize, temne oči so se dvignile vsak hip iznad časopisa, preletele goste in ošvrknile vmes tudi Škropivnika.

Natakar ji je prinesel čaj. Noge je prestavila z obroča na tla, se zasukala na stolu nekoliko po strani in pričela srebati čaj.

Ravno nasproti Škropivnika je stalo veliko obešalo za časopise. Tik njega je sedel za mizo oficir, star dobrih trideset let, črnih las, rjavega, zdravega lica in brezbrizen. To je bil tisti, katerega si je dama že pri svojem prihodu pozorno ogledala. Med njo in njim je stalo ob isti steni troje praznih miz. Dama je bila obrnjena napol proti njemu, on je

sedel tako, da je imel obešalo za hrbtom in damo pred seboj. Toda bil je brezbrizen. Pred njim na mizi je ležala doza za cigarete, najbrž srebrna in znotraj pozlačena. Ravnokar je vzel iz nje cigareto, jo vtaknil v dolgi rumeni ustnik in prižgal. Puhnil je predse oblak dima in skozi ta dim je opazoval damo, toda hladno, brez navdušenja, brez pozornosti. Njej so se zaiskrile oči in se zabodle v njegov mirni, solidni pogled. Takoj nato je pogledala v čaj in se popravila na stolu tako, da se je zazibalo in preganilo v sladki udobnosti celo telo: najprej rame, potem prsi, za njimi trebuh in nazadnje boki in kolena.

Oficir je dvignil z mize časopis in čital. Tudi dama je vzela drug modni list in ogledovala slike. Poznalo pa se je, da je nekoliko nervozna. Gledala je novomodni klobuk, trenila večkrat zaporedoma z vekami in se zagledala v rob zakajenega stropa tam nekje nad zadnjim oknom. Stisnila je usta in pri tem sta se pokazala na rdeči spodnji ustnici spodnja konca dveh belih zob. Segla je pod ozkokrajni klobuk in popravila nad tilnikom svoje vranje črne lase. Majhna uhlja sta pričela rdeti in goreti.

Gledala je naenkrat ostro in odločno oficirja, ki ni premaknil glave in ni dvignil oči. Vtikal je v ustnik novo cigareto, jo prižgal in nato mu je zavil glavo oblak dima. Ko se je razkadilo, je čital. Po dolgem času je prekrizal noge. Ustnik s cigareto je držal med zobmi in mimo obraza se je enakomerno dvigal stolpec dima, se pedanj nad črno in polizano

frizuro vrtinčil kakor rep dobrovoljne mačke in se tam razstajal in razkrajal. Ko se je oficir zganil, se je stolpec pretrgal in izgubil. Poklical je mimoidočega natakara in ga vprašal, če ima nemara na prodaj kako vstopnico za večerno gledališko predstavo. Natakara jo je imel in domenila sta se. Nato je gledal na uro, premišljal, segel vnovič po uro in spet gledal.

Dama je med tem vstala in šla k obešalniku za časopise. Vrtela ga je naprej in naprej, čitala naslove in ga ustavila, ko je naletela na šop listov, ki so viseli vsi na eni kljuki in prav za oficirjevim hrbtom. Segla je po njih in naenkrat je zašumelo in zaropotalo na tla pet do sedem velikih dnevnikov v raznih jezikih.

— Oprostite, je rekla oficirju, ki je mirno vstal in pričel pobirati.

— Prosim, je rekel čepeč na tleh in po odmoru dostavil: Ali ste hoteli vse to prečitati?

— Ne, je odgovorila. Podlistke sem hotela pregledati. In, je dodala po ostrem premisleku, iščem po listih, če bi ne našla kje kaj o drugem polku gorskih strelcev, kjer je služil moj brat.

Nadporočnik je vstal in si popravil bluzo.

— Pri tem polku služim jaz.

— Vidim, je dejala, toda sama ne vem, kako je. Čula sem, da je bil moj brat zadnje tedne vojske dodeljen drugemu polku gorskih strelcev, toda zadnje pismo, ki sem ga dobila od njega, je prišlo mesec dni pred koncem vojske.

— Kako se je pa, če dovolite, pisal?

— Morda, je rekla vljudno, ste tako prijazni in sedete za trenotek k moji mizi.

— Prosim, se je poklonil in šel za njo. Sedla je k steni, kakor je sedela prej, a on je pristavil stol z leve tako, da jo je imel na svoji desni.

Škropivnik je gledal ves ta prizor izza „Slovenskega Naroda“. Do zdaj je razumel vsako besedo, a od mize, ki je bila bolj oddaljena, je ujel le tu in tam kak izraz. Po nekaterih glasnejših besedah je sklepal, da govorita še vedno o bratu, ki ga noče biti z vojske. Čez nekaj časa sta vstala in šla do obešalnika. Pokazala mu je svojo gornjo jopo, ki jo je naglo snel in prinesel ter jo pomagal obleči. Ko je natikala ozke rokavice, je govorila mirno in gledala v tla.

— V gledališču je zabavneje kakor tukaj, to je gotovo. Sama vem, da posebno jaz nimam talenta za zabavo. Spoznala sem sicer še malo moških, toda mislim, da so se z mano vsi dolgočasili.

— Niti oddaleč ni tako, je govoril oficir, ravno narobe je. Nocoj imam slučajno vstopnico za gledišče, toda če vam je ljubo, sem rad pripravljen ...

Zdaj ji je padla na tla druga rokavica in oficir jo je naglo pobral.

Saprament, so se ježili Škropivniku redki lasje od same nenadne navdušenosti, kako se ji prilega ta panterjeva koža in kako je sploh vsa čudovita. Prekrasna ženska!

Šla sta mimo njega in izginila skozi vrata.

Kakšno fino kožo ima po licu, se je čudil sam pri sebi Škropivnik. Zakon s tako žensko je sreča, o tem ni treba razmišljati. Ali vidiš jo enkrat, dvakrat jo srečaš in odpravil si ž njo za vse življenje.

II.

Drugi večer je pravil v gostilni, kjer je Škropivnik večerjal, eden izmed stalnih gostov o lepi ženski, s katero se je bil seznanil. Opisoval je njene posebnosti, zlasti njeno slabo voljo, od katere je posebno mnogo pretrpela sama in njena okolica.

— Kdaj je to bilo? je vprašal Škropivnik.

— Vsak dan, je rekel gospod.

— Ne. Mislim, kdaj ste se seznanili s krasotico?

— Dolgo je že tega. Kakih sedem let.

Nato je povedal Škropivnik, kaj se je njemu pripetilo. Skušal je posebno živo opisati panterjevo kožo in njen obraz, ki odkriva tudi nekaj tako odločnega in deloma divjega kakor koža predrzne inozemske mačke.

In tako bi bilo ostalo vse pri tem brezpomembnem pomenku, da se ni dogodilo drugače. Četrty dan po tistem slučaju v kavarni — bil je ponedeljek — je prišel namreč Škropivnik točno ob osmi uri v urad. Bil je prvi. Za njim je prišla strojepiska, sveža, mlada, kakor ponavadi, za njo je prismrčal nizki, čokati in zaripli oficijal, a zadnji je bil praktikant, ves bled, skoro sive kože, krvavih oči in drhtečih rok. Pil je najbrž do ranega jutra.

Prihajale so služkinje, natakarji, delavci, vmes par natakaric z modrimi in zabrekli rokami. Škropivnik je sedel v drugi sobi, v katero so bila vrata vedno odprta. Miza pred njim je bila zeleno prebarvana in nenavadno prostrana. Postavek na njej je zakrival pol stene. Razdeljen je bil v manjše in večje predale, med katerimi sta bila dva tudi z vraticami in ključem. Predali spodaj ob desni in levi so bili dolgi, globoki in široki. Gornjega na desni, prostornega, da bi lahko vanj legel, je Škropivnik ravno kar potegnil ven in strmел v množico aktov, ki so bili zvezani v manjše in večje snopiče. Iz prve sobe je zaslišal glas, ki ga je takoj vznemiril. Pogledal je v množico aktov pred seboj in takoj se je domislil. Ozrl se je. Zagledal je panterjevo kožo, rjavo obleko, mala stopala. Naenkrat mu je šinilo po glavi, da je treba poseči vmes, ravnati naglo, odiočno. Vstal je in se bližal oficijalovi mizi, ob kateri je stala. Oficijal je pisal. Videl se je samo njegov prostrani in z raznimi mozoli porasli vrat, dvoje modrih uhljev in sredi njih debela rdečkasta glava.

— Moj poklon, je dejal Škropivnik.

Dama, ki je gledala čokca in čakala, da dvigne glavo, se je ozrla v Škropivnika.

— Prosim, stopite z mano.

Šla je. Prišla sta v njegovo sobo. Ponudil ji je stol na desni strani svoje mize in sedel tudi sam. Kri mu je tiščala v glavo, nos se mu je potil in nanosnik je hotel vsak čas zdrkniti z obraza.

— Rada bi mesečno sobo.

— Boljšo sobo, seveda, je popravil on. S stanovanji je v našem mestu... že par let... velik križ. Prebivalstvo se množi, toda zida se sorazmerno malo. Vendar bomo skušali za vas kaj najti.

Segel je v predal nad mizo, položil predse sveženj papirja in pregledoval list za listom. Čutil je, da se malo trese, in to ga je razburilo. Nanosnik mu je pal med popirje in s svojimi debelimi, zabreklimi prsti ga je komaj pobral.

— Dovolite, je dejal hripavo in si odkašljaj, ali ostanete vedno tukaj, ali gre samo za teden, dva. Ali ste gospa, ali še samska?

— Vdova sem, je odgovorila, po poklicu farmacevtka. Vslužbena sem v lekarni.

— Starši torej ne pridejo za vami... ali drugi... sorodniki... da bi vzeli eventualno stanovanje?

— Nimam nikogar več. Bili sva samo dve sestri in starejša je že davno mrtva.

Škropivniku je šinilo v glavo, da je pri njegovi gospodinji prazna tista soba tik njega, lepa soba, lega solnčna, zidovi stari in suhi.

Nasmehnil se je in požrl slino:

— Pravzaprav, čuden slučaj, se je oglasil in spet zakašljaj, ravno pri moji gospodinji je prazna večja soba, prvo nadstropje, pohištvo zelo okusno, postrežba točna.

— Dobro, je rekla dama.

Zdaj jo je šele prvič malo pogledal. Sedela je ravno, roke je držala v mufu, ki je bil iz ravno take

kože kakor ovratnik, noge je imela spodvite in pre-križane pod stoliom, na rjavem krilu so se poznala okrogla kolena. Njen obraz je bil svež, ustnice kakor zrela češnja, dokler je še na drevesu, oči žive, čiste, drzne... Škropivnik je svoje strahoma umaknil.

— Še vaše ime, je prosil tiho.

— Ema Kraljevič, je dejala in vstala. Ponudila mu je roko. Hvala vam lepa! Stanovala bova tako blizu skupaj. Povabim vas enkrat na čaj.

Šla je.

Škropivnik je vzel iz žepa robec in se obrisal po vsem obrazu.

— Da bi se take neumno ne potil, je mrmral. Ema Kraljevič torej! No, naredil sem dobro.

Nato je vstal, zaprl vrata v sosednjo sobo, kar je bil izreden slučaj, in pričel šetati gor in dol. Premišljal je, kako da je vdova, kaj bi bil prilično njen mož, da je gotovo brez otrok in da ni izključeno, da se zdaj z njo... pod isto streho... bolj seznani.

Tudi pri obedu v gostilni je bil zamišljen in sam zase. V stanovanju je poklical gospodinjo in ji povedal, da je oddal sobo. Gospodinja je že vedela. Dama je bila pri njej, za vrati v njeni sobi je stalo že več pletenih in usnjenih kovčgov in skrinj. Vdova je po profesorju, ki je umrl mlad na sušici. Otrok ni imela. Edino njeno znanje je neki častnik, nadporočnik. Prosila je, da bi jo smel obiskavati. Gospodinja je dovolila, toda izrecno samo za tega, za častnika, nadporočnika.

Škropivnik je položil na čelo svoj debeli in kratki kazalec, stopil po sobi in si tiho dejal: To je prav oni, prav tisti iz kavarne!

-- Že mogoče, je rekla gospodinja, ki ga je vseeno razumela, dasi je govoril tiho, in stala tik vrat dolga in koščena in priletna. Eden sme, ali pa ena, je dodala z odločnim zamahom. Tistega, da bi hodili kar tako sem pa tja, pa nikakor ne trpim.

Tisti večer ni šel v kavarno, temveč z zobotrebcem v ustih iz gostilne naravnost domov. Bilo je okoli poldevetih. Šel je ven, hodil nekaj časa po dolgem odprtem hodniku, gledal nazaj grede v njena vrata in se vrnil spet v svojo sobo. Gospe Kraljevičeve očitvidno še ni bilo. Oblekel je nočno suknjo, sedel na mizo in odprl knjigo. Čital je nekje na sredi v prvi knjigi Kraigherjevega „Kontrolorja Škrobarja“. Čez nekaj časa je razširil svoje male oči, pogledal v steno in pričel kimati.

— Taki smo, je mrmral, slabiči, strast nas veriži, to je resnica, edino to!

Zunaj so se odprla vrata, začuli so se lahki koraki in nato se je obrnil v ključalnici sosednje sobe ključ.

Škropivnik je zaprl knjigo, gledal v steno in v tista vedno molčeča in mirujoča vrata, tik katerih je stal umivalnik.

— Ona je, je šepnil tiho, da je slišal komaž sam sebe. In potem je sedel kakor kip, ki večno posluša. Ko je preložil noge, je storil to tako hitro in oprezno, kakor bi bilo z malim ropotom vse izgubljeno. Slišal

je, da odpira svoje usnjene kovčge in cvileče pletene skrinje. Perilo, obleko, klobuke in drugo, kar je pripeljala s seboj, polaga v omaro. Potem je nekaj počilo, kakor počí zaklop šatulje, če jo odpreš ali zapreš, ali tudi tisti veliki žametasti album za fotografije. Nemara je listala po njem, gledala davne znanke in znance. Potem je sezula čevlje in jih postavila pred vrata. Slačila se je, hodila v nogavicah in bosa po sobi, odprla nočno omarico, privila elektriko in legla. Vzmeti so se udale dobrovoljno in pokorno.

Škropivnik je vse to natančno slišal in pozorno spremljal s svojimi mislimi. Še sam se je tiho siekel in legel v posteljo.

— Ona spi tam poleg, je zašepetal, samo stena je vmes, nič ni in vendar je vse tako dobro, udobno in prijazno... Menda ima tudi ona roke pod glavo.

Pretegnil se je, dvignil roke in sklenil prste pod glavo.

III.

Bilo je v nedeljo zjutraj. Škropivnik se je ravno umival, prhal je in škropil, ko je odprla gospodinja vrata in mu prinesla kopico svežega perila.

— Tukaj je račun od ovratnikov in manšet. Draginja je grozna.

Pogledal je listek, pokimal, pokazal s kazalcem na steno in tiho vprašal: Ali je ta že šla?

— Že. Danes ima dopoklne službo.

— In, je nadaljeval zaupljivo, tista reč ravno ni tako huda, tisto razmerje z oficirjem.

— Pa še kako, je rekla gospodinja, kimala z glavo in pritrjevala z rokami. Vsako drugo dopoldne je prosta in takrat pride okoli devete ure. In tedaj je kakor huda ura. Smeh, šumenje, ropotanje, mrmranje, stoli letijo včasih kar tako okrog. Stara sem že, pa kaj enakega še nisem doživela. Da bi bili dopoldne drugi stanovalci doma, bi kaj takega ne mogla trpeti. Toda tako delam svojo pot in se ne zmenim. Darežljiva sta pa oba.

Škropivniku je bušila kri v glavo, ker mu je bila izjava gospodinje neprijetna in nepričakovana. Sklenil je bil že, da jo povabi v kratkem enkrat v svojo sobo, kupil je bil že dve butiljki, dve suhi klobasi in škatljo slaščic in čakal še samo na ugodno priliko. V svojih mislih je bil nekako pooblastil jezik, da govori prosto od srca, da pove to in ono brez mej in ozirov na desno in levo, in če pride najdalje, to je do ženitve, nič zato. Njegova plača zadostuje za primerno zakonsko življenje, in če bi prišlo vse skupaj bolj na hitro, bi zaenkrat samo predstavili v tej sobi umivalnik, v oni omaro, odprli bi vrata in stanovanje z dvema mebliranima sobama je tukaj.

Gospodinja je vse skupaj precej razdrla, toda Škropivnika je tolažilo prepričanje, da razmere z oficirji navadno ne vodijo do cilja. Taka reč traja nekaj časa, hitro vzplamti, pa hitro splahne, dasi za tistega, ki stoji zadaj in čaka, kdaj pride njegova ura, ni prijetna.

— Po postavi ta ženska ni napačna, je dejala gospodinja in mečkala umazano perilo v kepo, toda od samega vruga je, in če bi bila moški, bi je ne marala.

— Zakaj ne, je vprašal.

— No, ker je od samega vruga, se je nasmehnila gospodinja.

Medtem se je Škropivnik oblekel, pokril klobuk, vzel iz kota palico in se napotil na izprehod. Šel je v drevored, kjer se je prikazal redkokje izmed golih kostanjev samotni šetalec. Mraz je bil oster, tla pomrznjena, ozračje mirno. Na levi strani se je svetilo par belih oblakov, za katerimi je sijalo solnce. Po nizkem golem grmovju so letale senice v svojih pisanih kožuhih in iskale živež.

Škropivnik je obračal svojo stvar sem in tja. Premišljal je zakone svojih tovaršev. Vsi so imeli bolj kuharice nego žene. Če je bil kdaj pri tem ali pri onem, se je prikazalo v sobi kmalu večje ali manjše stvorenje, suho in izmozgano, v razhojenih in raztrganih copatah, v silno ponošenem krilu in enaki staromodni bluzi ter brisalo roke v umazani predpasnik.

— Moja žena, je predstavil to bitje gospodar. In ženščina se je smejala suho in zoprno, češ, le poglej me, razcapana sem res, toda vseeno žena tega gospoda, ki nosi vsak dan manšete.

Rajši nič kakor tak zakon, si je mislil Škropivnik. Žena mora biti predvsem žena, to se pravi bitje, katerega se ni treba možu ženirati ne doma ne zunaj.

In tudi taka mora biti, da te ne veseli dom zaradi dobre večerje, temveč zaradi nje. Enkrat živimo — in takrat hočemo živeti tako, kakor je človeka vredno.

V takih mislih je hodil hitreje in hitreje po prostranem drevoredu in se nazadnje tako zasopel, da je moral počivati. Obstal je, popravil klobuk in si oddahnil. Obrnil se je in korakal počasi, umerjeno nazaj. Naenkrat je zamahnil energično s kazalcem in se vprašal, kaj misli ukreniti glede oficirja. Stvar, na katero je gledal prej z očetovskim očesom, se mu je zdela zdaj čedalje bolj zamotana in kočljiva. Da ne pelje tako razmerje nikamor, nato bi takoj prisegel. Da take dame, kakor je ta, ki je lepa, mlada in zdrava, ne bo našel več v stanju, v katerem se je še ni dotaknilo življenje, je bil tudi uverjen. Toda eno je in to je poglobitno: stvar se ne sme vleči več dalje, temveč se mora čimprej končati. Končala se pa ne bo, če ne bo posegel kdo vmes z odločno besedo in z dejanjem.

Škropivnik je vnovič zavihtel kazalec in polglasno izpregovoril: Če bo danes popoldne doma, moram ž njo govoriti.

Šel je h kosilu in od kosila naravnost domov. Sosea je bila že v svoji sobi. Sezuvala je čevlje, nato se je umivala, uravnavala nekaj okoli okna, poizkušala nalahko žvižgati in odšla v kuhinjo h gospodinji. Škropivnik je korakal dvakrat gor in dol po sobi, metal glavo kvišku in navzdol, zamahoval s kazalcem in se bolj in bolj razburjal. Odprl je

oblastno vrata, stopal hrupno preko predsobe na hodnik in v stranišče ter od tam nazaj do kuhinje. Potrkal je na vrata in vstopil, predno je kdo odgovoril.

— Treba je, gospa, da poravnava, je pričel važno in pogledal k oknu, kjer je sedela lepa soseda.

— O pardon, je čudno vzkliknil in se ji nerodno poklonil. Pričel je meti roke in se smejati.

— Haha, tudi vi enkrat med nami, kar v kuhinji se tiščite, hahaha!

— Po domače je najlepše, je rekla vdova.

— Haha, je sekal Škropivnik dalje. Res je tako. Podrgnil je z dlanmi svoj vroči obraz in dostavil košato: Grd dan je danes, mrzlo je in drži se čemer-no. Najboljše je, če ostanemo doma. Obe dami, če sta zadovoljni, povabim v svojo sobo. Poizkusimo kozarec vina.

— Bravo, je rekla vdova. Gospa, jaz vas tudi povabim. Tako vino imam, ki je samo za zdravje. Tudi vas povabim, gospod.

— Takoj gremo, je rekla gospodinja in res so šli.

Zbrali so se v vdovini sobi. Škropivnik je sedel v kot zofe, blizu njega je zlezla v naslonjač vdova in nasproti Škropivniku je sedela na žametastem fotelju gospodinja.

— Torej, je rekla vdova, pokažite najprej svoje vino.

Škropivnik je prinesel obe butiljki, obe klobasi in škatljo slaščic. Vdova je pokusila vino, spačila obraz in zamahnila z roko.

— Za nič! je rekla, odprla omaro in vzela iz nje svojo butijko. Zavrtala je v zamašek vijak, stisnila steklenko s koleni in vlekla.

— To sem danes od muh, je dejala, ko je počilo. Vsa je bila rdeča in zasopljena. Natočila je, postavila steklenico na mizo in zlezla nazaj v naslanjač.

— Pijmo, je vzkliknila in dvignila kozarec. Pijmo, to je zdravilo za vse, ki jih ne uboga življenje.

— Ali vas ne uboga? je vprašal Škropivnik nekoliko nesrečno.

— Ne, je odgovorila in prekrizala roke in noge. Ali vas tudi ne?

— Tega ne vem, je skoro vzdihnil. Prej bi moral govoriti z neko osebo, potem bi vedel.

Pri tem je pogledal tako pomenljivo na gospodinj, da je takoj vstala in stekla za nekaj časa v kuhinjo. Ko so utihnili koraki in škripanje vrat, je Škropivnikov obraz nenavadno pobledel. Njegov nos se je spotil, nanosnik je zdrknil na koleno in od tam na preprogo. Vzdihovaje ga je pobral, obrisal z robcem obraz in ga posadil na svoje mesto.

— Gospa, je vzkliknil, govoril bom kakor pri spovedi, pri kateri nisem bil že štirinajst let. Odkar sem vas videl, od tedaj je v meni misel, misel na vas.

— A tako, je pokazala vdova svoje umevanje. Kje ste me pa prvič videli? V uradu, se že spomnim.

— Ne, v kavarni. Seznanili ste se s svojim sedanjim zaročencem.

— Kakšen zaročenec! Saj me ne mara.

— To je sreča — to je sreča!

— Kako to govorite, se je začudila. Boste videli, kaj naredim, ko me pustì.

— Kaj naredite?

— Zdaj še ne vem.

— Gospa, dovolite mi, govoril bom kakor pri spovedi. Dovolite!

Iztegnil je roko in segel po njeni. Razkrižala jih je in mu pustila desnico. Prijel jo je za zapestje in v obraz se je razžarel, da ga je bil sam ogenj. Le slabotne, negotove oči so plavale mirno in ponižno nekje v mastnih kožah in kožicah za zlatim nanosnikom.

Vdova je gledala v tej tišini njegove debele prste in dejala: Kakšne prste imate! Kakor klobase. In ti široki in kratki nohti! Ali jih grizete? Puh, vaša roka mi ni všeč. Spravite jo v žep.

Dvignil je levico in jo takoj vtaknil v žep. Pri tem je še bolj zardel, pobesil oči in držal z desnico nanosnik, ki mu je hotel spet zdrkniti na kolena.

— Kakor je vaša volja, je rekel tiho, da ga je komaj čula.

— Meni so všeč, je govorila prostodušno, ozke moške roke s tenkimi, suhimi prsti. Lepa roka je kakor lep obraz. Za svojo osebo bi se mogla zaljubiti tudi v roko.

Zdaj se je vrnila gospodinja. Sedeli so še nekaj časa in se potem razšli. Ko je bil v mraku Škropivnik sam v sobi, je stopila k njemu gospodinja in rekla:

Nisem vedela, da je tako. Toda nič vam ni treba biti žal. Ta ima muh kakor vroče poletje in zdaj je tudi od tega oficirja nihče ne odtrga.

IV.

Par tednov nato — bil je sobotni večer — je sedel Škropivnik po večerji v kavarni, kakor je bila njegova navada. Z levico je držal „Slovenski Narod“, v desnici pa je imel zobotrebec in vrtal z njim po zobeh. Skoro vse mize so bile zasedene, pod stropom je plavalo precej dima in lustrì so sijali skozi sivo kopreno. Natararji, pomešani z natararicami, so hiteli sem in tja. Za blagajno je sedela bleda in tiha blagajničarka, natakala likerje in pisala po belem listu papirja enolične številke.

Pri obešalniku za časopise je sedel oficir. Zvijal je cigareto, se ozrl slučajno okrog, zagledal Škropivnika in ga vljudno pozdravil. Poznal ga je s hodnika in s stopnic hiše, kjer je stanovala vdova. Zvil je cigareto, jo vtaknil v dolgi rumeni ustnik in prižgal. Z dlanjo je raztepel dim in pričel čitati.

Naenkrat je prišla tudi vdova. Stala je tam v svoji rjavi obleki, lahka in gibčna, s panterjevo kožo okoli vratu, z enakim mufom in enakimi obšivi na koncu rokavov. Pogledala je iskro sem, pogledala tja in premišljala. Oficir jo je pozdravil, odložil časopis in čakal. Toda ona se je obrnila k Škropivniku, iztegnila v pozdrav roko in se pričela slačiti. Škropivnik je skočil na noge in presenečen pomagal.

Nesel je vse skupaj na prazen klin in se še bolj vznemiril, ko je zagledal po kolenih velike piskre svojih ponošenih hlač.

— Da nimam nedeljskih, za hudirja, mu je šinilo po glavi.

Vdova je že sedela za njegovo mizo in sicer tako, da je kazala hrbet po kavarni. Pokazala mu je desni stol tik sebe in rekla: Tukaj sedite.

Škropivnik je sedel in se vljudno smehljajal.

— No, kako se imate, gospod sosed? je vprašala zagonetno prijazno. Gotovo ste bili vse dni pridni, marljivo delali, reševali akte, zadovoljevali stranke, a zvečer in na noč si privoščite malo zabave.

— Delal sem res vse dni, ker uradnik sem od pete do glave, toda po večerji prihajam sem in od tu naravnost spat. To gre tako dan za dnem, ker če ponččujem, se zbudim drugi dan bolan in z okusom v ustih, ki mi je posebno zopern. Štiriindvajset ur je zame potera popolnoma izgubljenih in zdi se mi jih škoda.

— Gospod, dovolite mi, meni se zdi ta stvar drugačna. Kaj ima človek od tistega življenja, ki teče naprej kakor črta, napravljena z ravnilom? Ravno takrat zaživimo, ko izpustimo vajeti in zakričimo svojemu življenju: Hijo, črni vranci, zdaj pa koder hočete in kakor se vam ljubi! Ali se Vam ne vidi tako?

— Vidi se mi, toda, gospa, za življenje treba družčine, jaz pa sem sam, sam.

Vdova se je udobno premaknila na stolu in izpregovorila zaupno in še zaupnejše pogledala.

— Zadnjič, če sem vas v celoti prav razumela, ste se izražali nekako tako, kakor bi mislili name in se zame zanimali.

— Gotovo, gospa, mislim na vas in se za vas zanimam.

Povedal ji je to naglo, se zagledal nekam v vrata, pričel mežikati, naenkrat poveseil oči, zagledal umazani desni manšet in ga potisnil v rokav.

Prokleta smola, si je očital v mislih. Zakaž nisem nataknil svežih manšet? Nikoli nič ne dosežem, preganja me usoda!

— Kdaj pa mislite name? je vprašala glasno.

— Skoro vedno, je odgovoril plašno in se ozrl okrog. Ne vem, če se je kdo že toliko bavil v mislih z vami kakor se jaz.

— To je lepo, toda zdi se mi, da vas je tega nekoliko sram.

— Ne, nikakor, lepe ženske me ni sram, tudi misli na lepo gospo ne!

— Dobro. Torej za vas sem lepa gospa. Hvala, moj lepi gospod. Veseli me, da vam ugajam. Mislim, da vam smem ponuditi v znamenje pohvale in priznanja svojo roko. Prosim, poljubite jo!

Škropivnik je prijel njeno drobno rožnato roko ter jo poljubil. Pri tem je prilezel umazani manšet iz rokava in se motno zasvetlikal. Potlačil ga je nazaj.

Gospa se je ozrla počasi po kavarni. Pri obešalniku ni bilo več oficirja, ljudje so se bili razšli.

— Če vam je prav, gospa, greva zdaj domov. Tam se preoblečem in potem stopiva malo okrog. Kakor ste rekli, da vam ugaja.

— Ah, ne, je odgovorila s popolnoma izpremenjenim glasom. Zaspana sem, trudna, nič se mi ne ljubi. Plačam, je zakiicala markerju, ki je šel mimo.

Plačala sta in vstala. Pomagal ji je obleči vrhno jopo, oblekel se je še sam, odprl vrata in jo pustil naprej.

Zunaj je snežilo. Ulice so bile vse bele, okoli svetilk so se gnetle snežinke, se mešale in plesale in ginile navzdol in na strani v belo temo, ki je ležala tiha in vesela okoli in okoli. Tu ali tam je stopal naglo meščan, s tlečo cigaro v ustih, tiščal glavo v visoki ovratnik in sopihal mimo proti krčmi, ki je gledala s svetlimi okni po ulici.

Škropivnik je urejeval svoje misli, in dasi ni vsega takoj pravilno presodil, vendar se mu je zdelo, da se je položaj njemu v dobro zasukal in izpremenil. Šinilo mu je v glavo, da bi ponudil gospe roko. Nastavil je komolec in dejal: Prosim.

— Ne, ga je zavrnila. Hodim rajša tako.

Tiščala je roke v mufu, pod pasom, stekla ravna in gibka pred njim in krepko gazila sneg, ki je bil tekom noči že zapadel.

Prišla sta domov preden je pričakoval. V predsobi mu je segla v roke in mu želela odločno lahko noč.

Škropivnik se je počasi slačil, sezul desni čevelj in pričel na eno nogo obut in na drugo bos šetati po preprogi. Mislil je daleč naprej in si koval sijajno bodočnost. Ustavil se je pred umivalnikom in opazoval po dolgem času spet tista večno tiho zaprta vrata.

Odpremo jih, je mrmral, nič drugega kakor odpremo.

Sezul je še drugi čevelj in legel v posteljo. Drugi dan se je zbudil tako pozno, da bi bil skoro zamudil pisarno. Umival se je na vse kriplje naglo, škropil na desno in levo, zlil vase kavo in dirjal v urad, ne da bi bil umil zobe.

Ob dveh popoldne je šel h kosilu in od tam naravnost domov, da se snide čimprej s svojo sosedo. Pritihotapil je rahlo v svojo sobo, se obril in umil, osnažil nohte, oblekel sveže perilo in nedeljsko obleko.

Ko se je pregledoval v zrcalu tik zaprtih vrat, se mu je zdelo, da ima gospa gosta. Čul je nekaj kakor pridržano govorjenje. Poslušal je, na vse pretege poslušal in naenkrat mu je zasekal v uho silen krik. Bil je brez dvoma, da je zakričala vdova. Zunaj se je odprlo in zaprlo več vrat. Škropivnik je pomislil in skočil tudi sam iz sobe.

Vrata v sosednjo sobo so bila odprta. Na preprogi tik mize je ležala vdova v rdečem spalnem plašču. Z eno roko je podpirala život, z drugo je zastirala oči. Visok, bled in mlad študent je zakričal s šklepetajočimi čeljustmi: Kaj se je zgodilo?

— Od mene hoče, ne pustite ga! je jokala pretresljivo vdova.

— Kaj ste ji naredili? je jeknila stara in že siva gospodična.

— Od mene hoče, je zacepetala vdova.

Nadporočnik je mirno oblekel suknjo, popravil gubanec na hrbtu in opasal sabljo.

— Tvoja strast se mi studi, je rekel hladno. Odpeljem se, ne vidiš me več. Zbogom.

Odšel je, rožljaje z ostrogami, odprl vrata predsobe in jih mirno zaprl. Ostali so stanovalci in gospodinja sami. Škropivnik je stopil v ospredje, se sklonil h gospe in plašno izpregovoril.

— Prosini vas, gospa, pomirite se! Ali vam lahko pomagam?

— Pojdite vsi skupaj, kaj vas potrebujem, je vzkliknila vdova, sedela še vedno na tleh in si mela oči. Samo gospodinja naj ostane. Napraviva račun. Moje stvari pošljite na ta - ie naslov! Denar vam odštejem takoj.

Rinili so se skozi vrata. Ženske so si šepetale, bledi dijak jo je hlastno mahal v svoj kabinet tik stranišča, kakor bi se vračal iz boja.

Škropivnik je tiho zaprl vrata svoje sobe, postavil stol k univalniku, sedel previdno nanj in poslušal, kaj se godi onstran stene. Šlo je za številke sem in za številke tja, gospodinja je štela denar, potem je potihem nekaj govorila in odšla. Vse je bilo tiho, vse mirno brez konca in kraja. Minila je ura, minili sta dve, toda nič se ni ganilo. Delal se je mrak,

v sobah se je naglo temnilo. Škropivnik je šel v kuhinjo, pogledal sem in tja in stopil k štedilniku, kjer je stala gospodinja.

— Ali odpotuje? je vprašal.

— Zdaj-le pojde na postajo, je odgovorila gospodinja in kinaia z glavo. To so križi in težave! Le boga zahvalite, da je tako!

Škropivnik je premislil, pritisnil sključeni kazalec na usta in se udal.

— Mogoče je res, je prikimal. Iztegnil je kazalec in ga dvignil, rekoč: Kaj menite, ali bi mogel še vseeno prej govoriti ž njo?

— Ne, je odvrnila gospodinja odločno. Nemogoče. Kakor obsedena je, sam vrag gleda iz nje!

Te besede so ga nekoliko užalile. Kakšen vrag, je hotel vprašati, toda sklonil je glavo in se vrnil v svojo sobo. Naenkrat je začul po sosednji sobi trde korake, odpiranje omare, odpiranje in zapiranje ročnega kovčga in nekakšno premetavanje obleke ali perila. Skočil je pokonci, oblekel nagloma suknjo in iskal z očmi klobuk. Vrata sosednje sobe so se odprla in zaprla, enako vrata predsobe. Premetaval je vse, kar mu je prišlo pod roke, nazadnje je segel na dno omare in privlekel ponošen in pomečkan klobuk, ki ga je bil že davno odložil.

— Prekleta usoda, je sikal. In tak naj pridem ž njo v kak lokal, ali naj me sploh pogleda pod cestno svetilko! Prekleta sramota! Toda mudl se.

Stekel je iz sobe in po stopnicah na cesto, zakaj hipoma je sklenil, da mora govoriti ž njo za vsako

ceno. Skočil je na sredo ulice in spoznal jo je na drugem koncu. Kričati ni hotel, tudi teči ne, toda hitel je na vso moč. Zavila je v drugo ulico, kmalu je zavil tudi on in spet jo je videl. Šla je naravnost preko velikega trga, enako on. Okrenila je v dolgo ulico, ki drži proti postaji. Tudi on je okrenil. Posrečilo se mu je, da se ji je zelo približal. Tu je priletel iz veže kakih trinajst let star paglavec in se mu zaletel z vso močjo v trebuh. Dvignil je naglo roko, da pridrži nanosnik, toda bilo je prepozno. Smrkavec je zbežal naprej, nanosnik pa je odskočil nekam v bližino, najbrž v jarek. Bilo je že premračno, da bi ga opazil s svojimi slabimi očmi. Počepnil je in tipal za njim. Postal je naenkrat tudi nahoden in moral se je usekniti. Nato je tipal naglo naprej in dotipal nanosnik. Tekel je z nanosnikom v roki po sredi ceste dalje in ga brisal z robcem. Nataknil ga je na nos, ali mrak je bil gostejši in gostejši. Vendar jo je zagledal, dasi precej oddaljeno. Tekel je nekaj časa neprestano, ko je bil še dobrih deset korakov od nje, je nehal teči, da se mu poleže sapa. Čez nekaj časa se je še trikrat pognal, privzdignil je klobuk in rekel zasopljeno: Oprostite, eno besedo bi rad še govoril...

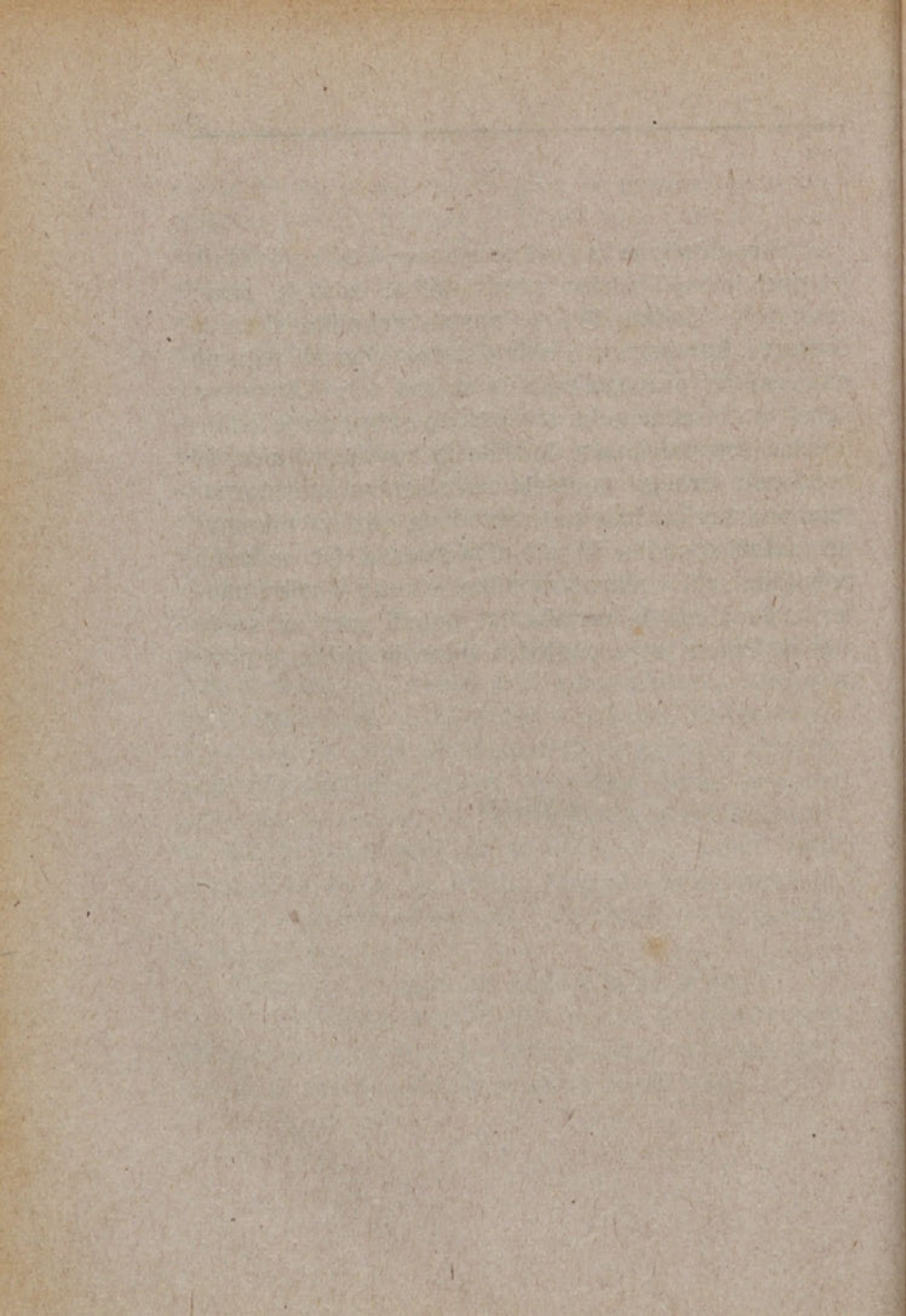
Dama se je ustavila, toda bila ni prava.

— Oprostite, zmotil sem se, se je opravičil in šel počasneje na postajo. Vlaku je bil že odpeljal, tudi tam je ni našel. Videl je ni sploh nikoli več.

V.

Škropivnik je in ostane samec. Vesten uradnik je, prej je imel naslov predstojnika, zdaj je pravi ravnatelj. Zadnja leta je postal nekoliko siten in čemeran, kar prinese s seboj starost. Zaradi tega ne najde nikjer pravega reda in se rad seli. Kar nosi s seboj iz mesečne sobe v mesečno sobo, pa je edino obleka, šop palic, dva dežnika in kovinast kipec, ki predločuje črnega panterja na pisanem marmornatem podstavku. Ima ga povsod na mizi in nikomur ne razloži spomina, ki je ž njim zvezan. Ob nedeljah popoldne sedi večkrat za mizo, vzame v roke panterja, ga gleda in obrača ter položi spet na svoje mesto. Potem upre pogled v okno in bobna s prsti po mizi.

Tilda na Križu.

Tide na Khau

I.

V krčmi, kamor zahajam, mi je vseč nova natakara. Ugajajo mi posebno njene male noge, ki se prikazujejo izpod krila kakor dvoje mišek s špicastimi gobčki. Ime ji je Tilda in vsa je majhna, igračkasta, lahka in skočna. Ustne in rdeče in cela usta se kakor razcvela tulpa. Oči se ji iskre nepretrgoma, in kadar se smeje, jo obsije nekaj kakor spomladansko solnce.

Ni še dolgo tega, kar sem zvečer v svojem samskem stanovanju premišljeval, kam jo potegnem letošnje počitnice. Korigiral sem latinske naloge prvošolcev in preko tistih homo in virtus in solitudo sem se zamislil v veliko mesto, v njega šum in hrum, v muzeje in gledališča, v prostrane vrte inozemskih rastlin in živali. No, in ob tej priliki mi je prišlo na misel, da bi povabil njo, Tildo, naj gre z menoj. Eden se pelje do bližnje večje postaje in tam počaka na drugega. S tiste postaje pa se peljeva skupaj na cilj. O tej svoji nameri sem ji povedal. Sedel sem v mraku na vrtu pod postrešjem, segel sem ji z roko za pas, ko mi je prinesla četrtinko vina, pritisnil sem jo k sebi in jo nalahko ugriznil v uho.

„No,“ je rekla, „boste precej pridni!“

„Tilda,“ sem jo vprašal jaz, „ali ti bo dal tvoj gazda letos kaj počitnic?“

„Saj si jih sama vzamem, kadar hočem.“

„Veš kaj, vzemi jih takrat, kadar jih bom imel jaz. In to bo kmalu. Še par študentov onesrečim z dvojkami in prost bom.“

„Zakaj?“

Povedal sem ji svoj namen. Zamislila se je. Stala je, gledala v mizo in rekla naposled:

„Kakšen namen pa ima vse to?“

„Kakšen, glej io! Zabaven ali ne! Peljeva se tja in tja, pozabiva, da sva revna Kranjca in preživiva par tednov v veselju in sreči.“

„A potem?“

„Potem? Kaj veva midva, kaj se zgodi potem! Morda trči tisti vlak, s katerim se bova peljala domov, z drugim, ki mu bo drčal nasproti; zgodi se strašna nesreča, pri kateri se tudi midva posloviva od te solzne doline. Morda zadene tebe ali mene kap ali kaka srčna napaka, mogoče je tudi, da naju napade mafija in naju pokonča.“

Tildo so klicali iz veže in odšla je. Iz vrtnega mraka pa se je izmotal nenadoma star, suh in visok gospod, ki je sedel pri sosednji mizi ob stebru in ga nisem do takrat opazil.

„Dovolite,“ je dejal, „jaz sem vse slišal.“

„No, lepa reč!“

„Slišal sem nehote, dovolite mi odkritosrčno besedo, niti mislil nisem nikoli v življenju na to,

da bi koga namenoma poslušal, da bi se briga! zlasti za zaljubljene zadeve tujih ljudi. Ali zdaj, oprostite, zgrabilo me je... jaz sem namreč... nekoč pred leti... Ali dovolite, da prisedem?"

„Prosim, sedite!“

Glas se mu je nekako preplašil in zazvenel je zamolklo. Ogrnjen je bil z dolgim svršnikom, in ko je sedal, ga je vlekel od obeh strani nase. Ovratnik svršnikov mu je stal pokonci, črni klobuk mu je zakrival čelo in v mraku ni bilo videti drugega kakor silhueto ranlo upognjenega moškega nosu in srednje dolge brade, ki se je trepetaje primikala in odmikala prsim.

„Veste,“ je pravil, „tudi jaz sem nekoč, kakor vi zdajle, tako na lahko roko govoril z dekletom, ga pregovoril in vzel za nekaj časa s seboj — takorekoč na provizorično svatbeno potovanje. Bila je lepa, mlada, blagajničarka v neki kavarni, ki zdaj ne stoji več. Tam, je zdaj cesta, javna cesta in jaz grem večkrat po njej in tako mi je, kakor bi šel po živem mesu... Spomini in čuvstva, no, denimo stran take reči, pustimo jih!“ —

„Rečem vam, gospod, nikarte, za božjo voljo vas prosim, nikarte. To so strašne stvari. Ko je človek star, pa buši iz njegove duše spomin, kako je pahnili nekoga v nesrečo, in ta spomin stoji pred njim kakor križ in na križu visi golo, razmesarjeno bitje... To je tragično, take stvari treba jako, treba jako premisliti.“

„Čemu pa? Ali sem jaz kaj napravil?“

„Ne, dovolite mi, ne, niste napravili, ali bolje rečeno, še niste napravili. In zato, ne zamerite, vam hočem povedati svojo stvar... ne natančno, le tako v obrisih, da boste samo slutili, zakaj te pravice nimam in ne maram, po kateri bi vas smel trpinčiti. Stvar je ta: Jaz sem ravnokar nehote slišal, da ste omenili naši mladi prijateljici Tildi, če bi šla z vami na pot... za kratek čas. Tudi jaz sem pred leti ravnokar povabil neko žensko, mladega dekleta, in šla sva. Bilo je krasno. Udala se je pre-naglo. To je njena tragična krivda. Mislila je, da me že ima, ali samo jaz sem jo imel. Ali tudi ni mislila na to, temveč je delala tako, kakor je čutila, da ji gre od srca. In tega, da smo mi moški zvito-repci, prežeči mački, ki nas preslepi redka miška, da smo mi, oprostite, prostaki, vsiljivci, okrutneži, izkoriščevalci, tega ni premislila. Vidite, razburil sem se nekoliko, vendar se sam nad seboj večkrat še huje razburim in pride mi na misel, da bi vzel korobač in pretepel samega sebe. Seveda tega ne napravim. Tak sem kakor vsi drugi! Opravičim se sam pred seboj, odpustim si stvari, ki jih po nobenih zakonih ni mogoče odpustiti.

„Bilo je prekrasno, gospod. Sestanek sva imela na Jesenicah. Jaz sem čakal tam na peronu, a ona se mi je prismejala iz kupeja. Bila je kakor solnce meseca marca. Nežna, sveža, gibčna. Peljala sva se dalje... v Monakovo. In tam sva preveseljala mesec dni. Izmisлил sem si neko ime, no čakajte: Moritz Hochgenuß, privatnik. In tako sem se vpisal

v hotelu za moža s soprogo. Hodila sva po razstavah, po gledališčih in tistih monakovskih pivnicah, ki so svečane kakor cerkve.

„Mesec dni sva se presmejala, in ko sva se prebudila na potu domov, me je pogledala Ema naenkrat jako prestrašeno.“

„Kam pa naj grem, ko se pripeljemo domov?“

„Vidite, vruga, to je bilo tisto vprašanje! Kam naj gre? Kako naj zavije nazaj za kavarniško omaro, kjer bo vpisovala zopet vse noči v knjigo kave, žganje, čokolade, butiljke in take reči in poslušala dovtipe pijancev! Ali v tistih časih nisem znal misliti, nisem znal preračunati z ozirom na ljudi bodočnosti. Vprašala me je, a meni je tako resno vprašanje povzročalo dolg čas.“

„Ločila sva se ponoči pred hotelom. Ona je šla v hotelsko sobo, jaz pa v svoje fantovsko stanovanje. Na najino potovanje so mi ostali prijetni spomini. Ali življenje je brželo naprej in prinašalo nove dogodke. Vrstile so se okoli mene nove ženske, novi prijatelji, nove zabave. Ema je bila odšla nekam na deželo. Pisala mi je večkrat, jaz pa sem slabo odgovarjal. Neko nedeljo me je potem obiskala.“

„Bil sem nekoliko slabe volje. Zaradi nje se nisem mogel udeležiti izleta. In zvečer po gledališki predstavi bi se rad sestal z neko igralko, ki je zdaj že mrtva. Bila je velika lepotica, ali jako nesrečna.“

„Ema se je bila izpremenila na slabo stran. Njeno telo ni bilo več tako prijetno in mladostno

kipeče in zalito, njen obraz je bil strog in resen. Govorila je z menoj, kakor govori žena z možem, ne pa dekle s fantom. Dejala je:

„Jaz sem se čisto izpridila!“

„Kje?“

„Na tistem potovanju s teboj!“

„Dejanja, storjena iz ljubezni, človeka ne izpridijo.“

Umolknila je in me dolgo mirno gledala. Naposled je rekla:

„Ženske nismo moški. To, kar se zdi vam igrača, za nas ni igrača. Dekleta si me našel, in odkar si me ostavil, nisem ne žena, ne dekle.“

Iz veže je prišel dolg in suh fant, vzel stol izpod bližnje mize in stopil nanj, da bi prižgal luč.

„Ali potrebujete vi luč,“ me je vprašal neznani pripovedovalec.

„Ne, čemu!“

„Ne prižigaj!“ je zaklical nato fantu. „Spravi se s poti!“

Med tem se je bil mrak že jako zgostil in bližnje veje drevja, dotikajoče se postrešja, so se strnile v temna, oblasta telesa, premikajoča se v vetru kakor črni oblaki.

„Vam se dozdeva,“ je pričel neznanec, in silhueta njegove brade se je pričela zopet primikati in odmikati prsim, „vam se dozdeva, da jaz nisem danes čisto normalen, to se pravi z drugimi besedami, da sem precej pil. In to se vam dozdeva prav. Pil sem, res je, pil sem, ali zakaj sem pil? Da bi

pozabil, gospod, da bi pozabil tisto prikazen, ki se včasih razprostre pred menoj in ki sem vam prej že o njej namignil. In tudi zato, da bi zadušil vest, ki hoče nepretrgoma govoriti, nepretrgoma — vam pravim. No vrniva se k predmetu. Ema je pri meni v stanovanju. Stojiva, oziroma če se prav spominjam, sediva si nasproti. Ona na tisti črni usnjeni zofi, jaz na stolu in med nama stoji miza. Jaz sem fant in ona je žena. Jaz vesel, lahkomišljen, lahak, ona skrbna, premišljena, resna. Žive na svetu moški, ki ne postanejo nikoli možje. Naj napravi življenje iz njega kar hoče, on ostane fant. Naj bo štirikrat oženjen, on je fant! Naj osivi, naj dobi plešo, on je fant do groba. Tak sem jaz, to je moja poguba!

„Ema,“ sem ji očital, „kako si se ti vsa izpremenila! Prej metuljček, ki frfota preko rož, zdaj polž, ki gleda svet nad seboj in ga ne razume.“

„Odkar sem šla s teboj,“ mi je pripovedovala žalostno in me nepretrgoma čudno plašno gledala, „ne morem nazaj — oh —“

„Kam ne moreš!“

„V tisto svoje življenje, ki sem ga živela prej. Jaz sem ženska in nimam zmisla za samostalnost. Prej, dokler nisem okusila življenja z moškim, je šlo nekako naprej, vleklo se je, a od tedaj, oprosti mi, noče iti več. Povem ti, da propadem...“

„Obstala je z grozo v očeh. V desni roki je mečkala robec in z levico je potegnila preko čela. Oglasila se je s suhim glasom in s suhimi ustnicami.

„Da, Edvard, jaz propadem.“

„Izgovorila je to tako odločno, da sem njene besede nekoliko premislil. Ali kaj naj storim? Naj skočim k oknu in zakličem izvoščku: Hej, vi, fi-jakar, peljite naju v cerkev k poroki? Razmer sem imel, ne mislim toliko ženskih, raznih razmer, ki jih je bilo treba urediti, na cente. In pri tem bi bilo treba misliti, kakor mislijo možje, a jaz sem bil fant, večer, lahkomišelni fant.

„Ema je govorila naprej s tisto grozo v očeh in mečkaje robec:

„Živeti dalje to življenje, za to nimam smisla, za to mi manjka moči. Ob tej uri biti pri poslu in delati kot stroj; mine dan, sledi mu drugi, tretji, četrti in peti, a vsi so enaki. In jaz vidim in čutim, da je moje življenje moško življenje in ne žensko, a jaz sem ženska.“

„Umolknila je naenkrat in po njenem obrazu se je razlilo nekaj obupnega, kakor da bi bila ravno-kar vame zakričala: Zaman, zaman vse moje besede! Mirovala je nekaj časa tako in pričela se je počasi smehljati. Povabila me je, naj grem bliže in sedem k njej. Oklenila se me je, nepretrgoma se je smehljala, a ko sem ji pogledal v oči, sem videl solze. Punčice so plavale v vodi.

„Odhajala je: ko je že držala za kljuko, se je vrnila k meni, ki sem stal sredi sobe, se me oklenila in se jokala in smejala obenem.

„Razšla sva se za dolga leta. Od nje ni bilo pisma, o njej ni bilo ne duha ne sluha. Moje fantovsko življenje pa je teklo naprej, drvelo je.

gospod. In takrat že, ko so pričele ženske nekoliko opazati mojo starost, ko so jih opozorile nanjo brazde okoli nosa in ust, postarana koža okoli oči in pleša, ki se je nevarno širila na temenu, takrat pa sedim neko noč v kavarni, samec, ki se stara. Sam sedim za dolgo kamenito mizo, zdeham in listam po ilustriranih časopisih. V kavarno se pri-smeje vesela družba mladih delavcev z ženskami in sede na levi konec mize, za katero sem tičal jaz. Sede in govori pijano sem in tja. Smeje se, silno se smeje, a nihče ne ve zakaj. Pogledam malo po njej in tu jo zagledam, z ruto na glavi, široko, rdečo...

„Emo?“

„Da, Emo. gospod, pijano, hahljajočo se. Z levo roko je držala pijanega delavca okoli vrata in videl sem, da gleda vame s solzami v očeh in med kro-hotom... Prsi so bile velike, kakor bi se razlilo testo, roke debele, kakor jih imajo mesarice, pod gornjo ustnico so manjkali zobje, a izpod rute so viseli zmršeni kosmi mastnih las...

„Ali vam nisem pravil prej kako sem ji rekel na najinem potovanju? Ti beli labudek, mala levi-njica s svileno grivo...

„Vstal sem in odšel v noč. Hodil sem do belega dne, prvič v življenju sem se zamislil v življenje... To sem vam hotel povedati, ne zamerite! Z Bogom!“

Privzdignil je klobuk, prekrižal na prsih roke in stisnil svršnik k sebi. Odšel je nekam po prostranem vrtu.

Malo sem se zamislil in obšla me je neke posebne vrste nejevolja. Razjezil bi se bil nad stolom pod sabo, nad mizo, nad kamenčkom, ki ga čutim skozi podplat — ali na skrivaj, ko ni poleg drugega človeka. Fant se je vrnil, takoj ko je odšel neznanec, in prižgal luči. Tildi sem plačal brez zgovornosti. Šla je za menoj molče in me prijela v mračni veži za desno roko. Takrat je švignila po meni kri, kakor bi me presunil jasen in vesel žarek. Objel sem jo in ji šepetal med poljubi: „Ti pojdeš ... vseeno?“

„Zakaj vseeno?“

„No, nič ... pojdeš?“

„Pojdem...“

Takrat mi je položil nekdo roko na ramo. Tilda se je stresla in zbežala, jaz sem se ozri in spoznal neznanca v svršniku.

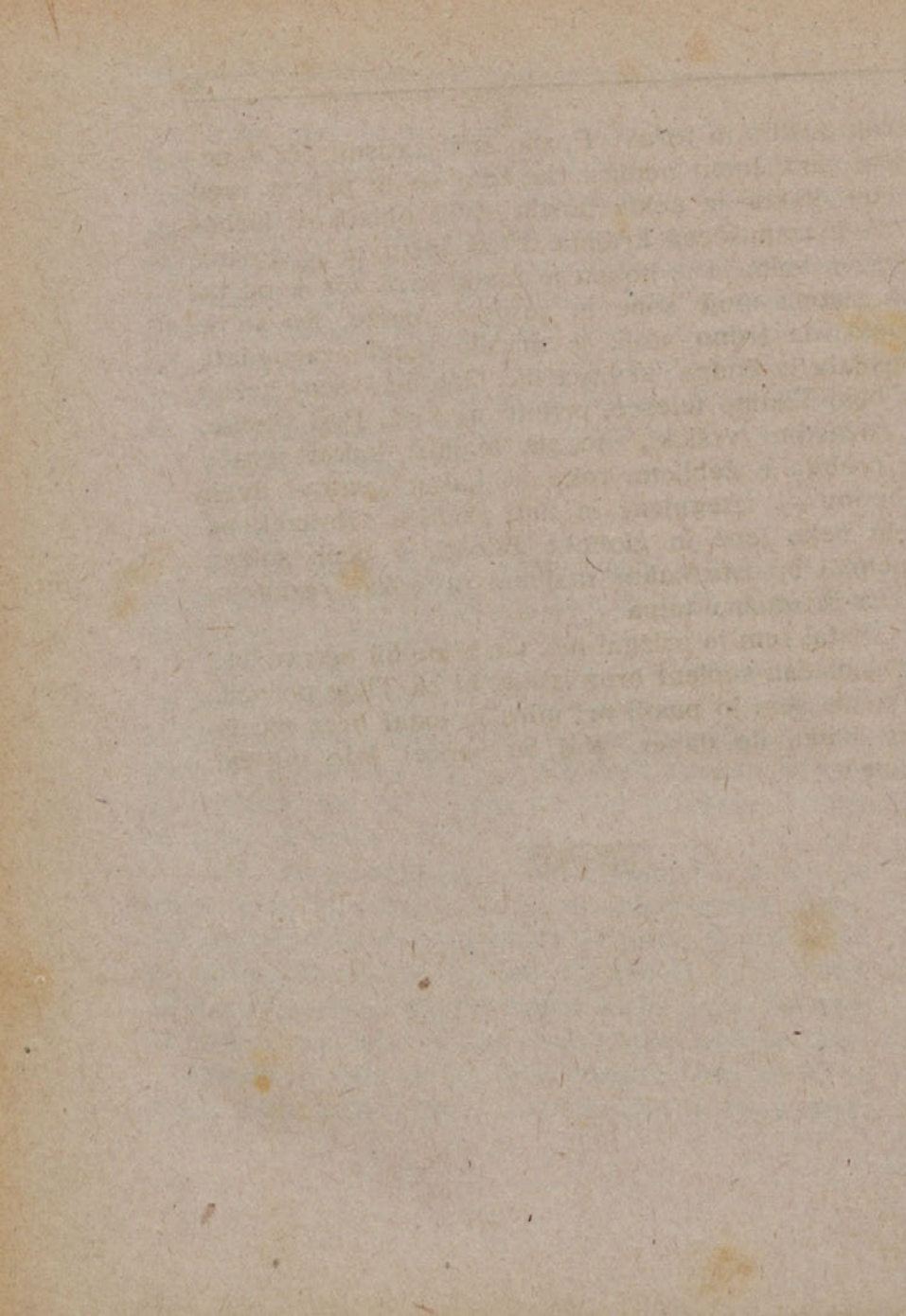
„Še to vam moram reči,“ je začel naglo, „samo še to-le: Ona, Ema, mi vstane včasih pred duhom, pred očmi duše, gola, krvava, razprostrta ... nekdanji moj ‚labudek beli‘ ... Po noči planem iz sanj in prižgem luč in to vse zavoljo prikazni. Pazite se, gospod, lahko noč!“

Bilo mi je nadležno. Slaba volja, ki se me je lotila prej, je padla nenadoma zopet preko mene. Šel sem domov in hodil dolgo po sobi. Moral bi bil še korigirati in pripravljati vprašanja za maturo, ali misli so frfrale nekod, kakor bi bil pcer. Šel sem še enkrat ven, a se kmalu vrnil. Slek el sem se, legel v posteljo in bilo mi je takoj vroče. Soba se mi je zde la tesna, ckn o, da si veliko in odprto, premajhno.

zrak dušljiv in težak. Pozno sem zatisnil oči v nekem mrzličnem nemiru. In zdaj se je predla pred mano kakor iz nekih pustih sivih oblačkov hribovita in zapuščena krajina. Prav blizu se je dvignil peščen holm in iz holma je rastel križ, visok od tal do stropa moje sobe in zavrt v meglo. Ko se je zdelo, da trdno stoji, je pričela megla razpadati. Posijala je čudna, krvava luč. Zagledal sem nežno in belo Tildino telesce, pribite na križ. Prsi sladke, z rožastimi vršički, stopala majhna kakor igrače in prebita z žeblijem, roke — kakor vratovi dveh labudov — iztegnjene in tudi prebite. Obrazek pa poln neke lepe in globoke žalosti, v očeh solzan smehljaj in usta kakor majhna, ravnokar razcvela, rdeča in otožna tulpa...

Vstal sem in prižgal luč. Če bi ne bil takrat šele slabo plačan suplent brez izpita, bi bil Tildo poročil. Tako pa sem jo pustil pri miru in ostal brez nje in brez izpita do danes. Kaj bo naprej, kdo mi naj ugane?

Mika.

MIKA

I.

Gabriču se je zdelo, da ga je nekdo poklical. Odprl je oči, široko gledal in dvignil počasi plešasto glavo. Na mizi je gorela luč. Njegova žena, ki spi s hčerko na postelji ob nasprotni steni, je sedela na stolu sredi sobe v beli obleki in vlekla nase temno-progasto ruto.

— Ali si me ti klicala?

— Mika ima vročino.

Gabrič je premislil in rekel:

— Nič! To je malenkost. Si ji že kaj nezdravega skuhala.

— Ti si kriv! Hodiš z njo po vetru!

— Od kdaj pa jaz?

Gabrič se je dvignil, odgrnil odejo in sedel.

— Če misliš, da ji je v želodcu slabo, bo kmalu dobro. Daj ji žlico konjaka.

Žena je vstala, se sklonila nad posteljo in pričela najljubezniveje govoriti.

— Mika, božček, ali boš pila malo konjaka?

— Ne maram!

Dihala je naglo in toliko glasno, da se je čulo po mali sobi. Gabrič je gledal s svoje postelje proti njej, nekaj nervozno premišljal in zaslišal nenadoma

drobnega komarja, ki je letel neviden mimo njegovih ušes: mi-i-i... Zamahnil je za njim z roko in zaklel: Vrag te vzemi, zgaga prokleta!

Mati je govorila z Miko.

— Ti si bubana, boli te želodček, a če izpiješ samo žličico konjaka, boš takoj zdrava.

— Ne maram, je odgovorila Mika jokavo.

— Ubogaj, Mikec, vidiš, to ti bo gotovo pomagalo.

Zdaj je Mika zakričala in zajokala: Ne maram!

— Kriva je, je rekel Gabrič, tvoja vzgoja. Tisto neumno cerkljanje. Kar stori, vse je prav. Zdaj pa imaš! Tudi če ji hočeš reči enkrat nekaj pametnega, te ne posluša. Dopovej ji, za vraga, po svoji vzgoji!

Žena je pogledala nanj in molčala.

Luč je gorela mirno na robu mize in sence so ležale po tleh in po stenah kakor pribite temne preproge. Gabrič je gledal nervozno predse, zamahnil naenkrat z glavo in rekel jako glasno.

— Veš kaj, Mika, ubogaj lepo in požri žlico konjaka. Obljubim ti, da ti kupim gotovo tisti voz, ki se boš na njem lahko sama vozila po dvorišču. No, pij!

— Ne maram, je jokaje odvrnila deklica.

— Mika, saj nisi žival, da bi ti ne mogel ničesar dopovedati. Še konja bi pregovoril, a tu imaš, človek, bitje po svoji podobi... no, tu je tvoja vzgoja, mati. To je tisto bedasto cerkljanje! Pomagaj si!

— Božica, je pričela žena, poslušaj nas in vzemi malo konjaka!

Zdaj se je Gabrič naenkrat silno razkačil, kri mu je bušila v glavo in sedeč na postelji je pričel ploskati z dlanjo po skrajnici.

— To je preneumno! Ti moraš vzeti, dete neumno! Ali boš pila takoj konjak, saprament!

Mika je pričela jokati in prositi.

— Nesi me v drugo sobo k oknu, tam bom pila.

— Nad bolnim otrokom tako kričiš, je očitala mati. Nimaš srca.

Nesla je deklico mimo v sosednjo sobo in se kmalu ž njo vrnila. Gabrič je sedel še vedno na postelji in premišljal: Nimam srca... seveda ne! Kdo to pravi? Ženska, ki ga ima vedno na jeziku. No, jaz ga imam globoko v prsih, kakor za goro.

Počasi je vstal in se približal postelji, kjer je ležala hčerka. Potipal je Mikino čelo, ki je bilo ne navadno vroče. Potem je prijel roko in poslušal žilo. Zdelo se mu je, da bje še enkrat hitreje nego navadno.

— Kaj praviš? je vprašala žena.

— Nič, je dejal v zadregi. Kaj pa naj rečem? Ali se naj vstopim in zadeklamiram?

— Mika je zelo bolna.

— Zelo ali malo, kaj jaz vem. Nekaj bolna je vendar res.

Vznemiril se je zelo zaradi svojih misli, po katerih se mu je zdelo, da je deklica nevarno zbolela. In naenkrat mu je bušilo v glavo, da ne bo nikoli več veselo skakala in plezala po njegovih kolenih. Preplašena domišljija mu je vrgla v dušo

opomnjo, da jo gleda zadnjič živo pred seboj, ležečo na desni strani, naglo dihajočo in razpaljeno. Sedel je na posteljo in jo gledal. Mali drobni obrazek s porednim noskom, okroglo bradico in nekoliko dvignjeno gornjo ustnico se mu je zarezal v notranjost, da mu je zašumelo po glavi. In Mikini svetli kodri, vsled katerih ji je rekel „organist“, so mu zaplesali pred očmi in ga navdali s topo in zakrknjeno bolečino.

Vrnil se je počasi k svoji postelji in se pričel oblačiti.

— Zdaj sem se do dobrega prebudil, in če bi tudi legel, ne bi več zaspal. Oblekel se bom. Kaj hočemo! Koliko je ura?

— Šest bo, je rekla žena.

Proti sedmi uri je Mika vstala in prosila, naj jo oblečejo.

Stala je sredi sobe žalostno in tiho in kolena so ji trepetala. Šla je k materi in jokala, ker ni mogla hoditi. Gabrič je hitel po zdravnika, dolg, plešast, s klobukom v roki, in ko se je vračal ž njim domov, je govoril.

— To je naravno, kakšno pa! Vedno zdrav ne more biti nihče. Vsakemu se pripeti, da se naenkrat ne počuti dobro. Tako tudi naši deklici. Vstopite, prosim, tukaj smo doma! Na levo, na levo, vedno na levo!

II.

Ko je Mika umrla in bila pokopana, se ni Gabrič doma več dobro počutil. Žena je hodila črno oblečena, tiha in objokana po stanovanju, in kar je vplivalo najneugodneje, je bila tista hladna, mirna tišina, ki je ležala med vsemi stenami z zrakom vred, in ki so jo pili vsi predmeti in stanovalci. Okna so bila zagrnjena, stoli mirni in mrtvi, preproge solidno in pravilno položene, knjige so ležale vedno v istem redu tik omare, palice v kotu so stale kakor orožje speče vojske kralja Matjaža in dnevi so prešli in tedni, ne da bi se javil najmanjši nered in prekinil vsaj za nekaj časa to hladno pravilnost in tišino.

Za pečjo je stal konj, na katerem se je gugala svoje dni Mika. Svojo malo splašeno glavo je molel izza peči in nihče ga ni premaknil, nihče zagugal. Gabriču je bilo na jeziku, da bi poklical ženo in ji naročil, naj ga odstrani. Takoj se je premislil in sklenil, da pokliče skrivaj deklo, staro Nežo, in ji ukaže, da ga nese ona v podstrešje. Zdelo pa se mu je, da bi tudi Neža jokala, in zato je zavil konja v staro suknjo in ga nesel tiho na podstrešje.

Imel je izvrstnega prijatelja, ki je služboval že več let v istem komptoarju kakor on. Od njega je prejel pismo, polno iskrenega sožalja. Ko je prišel naslednje jutro v urad, se mu je zahvalil.

— Hvala lepa, lepo si pisal; vidi se, da imaš srce.

— Nisem mogel, je rekel prijatelj in se praskal po rdeči in debeli glavi, da bi govoril o tem, ker se mi je zdelo, da si preveč zadet. Vidiš, vem, kaj ti je pri srcu, in če ti je to vzeto, je tudi meni...

— Ho, če tako misliš, je odvrnil Gabrič, vidim, natanko vidim, da me še dobro ne poznaš. Nam vsem je usojeno tako, mi vsi moramo iti tja, kamor je šla ona. Kaj ti pomaga, če se upiraš, če hočeš v mislih obrniti neke večne postave, katerih nikoli ne doumeš in od katerih poznaš le učinke! Mi vsi gremo isto pot, eni krajšo, drugi daljšo. Konec je enak. Vse, živali, drevje, bilke in ljudje! In kaj naj jaz napravim? Premislil sem si in to je rezultat! Zgodilo se je, kakor je zapisano — pravijo — v zvezdah, haha. Dopolnili so se njeni dnevi, iztekli so se... tako se bere v knjigah. V takih slučajih treba napeti razum. Naj on vrtnari in gospodari po možganih. Tako sem vse prestal možko. To je tisto!

III.

Doma se je spominjala žena, da je kričal nad Miko, ko je obolela.

— Hotel sem ji dobro... zdravja, je rekel Gabrič.

Bilo je v nedeljo popoldne in hodil je sam okrog po mestnih nasadih. Na mestih, koder ni bilo drevja, je pripekalo vroče poletno sonce, in Gabrič je premišljal, kako je mogoče, da oboli človek zdaj, meseca avgusta, ko je pri polni moči najboljši zdravnik vseh

zemeljskih bitij, nebeško solnce. Mika, so dognali, je umrla vsled prehlada. A kako naj se človek prehladi avgusta? Ponoči, ko ji je bilo jako slabo, je sedel pri stari Neži v kuhinji in gledal, obrnjen s hrbtom v okno, proti praznemu in temnemu štedilniku. Vtepal si je siloma in enakomerno v glavo: To mora tako priti, to so stvari, ki se ne dajo odvrniti. Nežo je poslal v sobo in gledal med vrata, kjer se je kmalu pojavila. Na njeno neugodno vest si je zopet bičal v možgane: To so stvari, ki jih ne more nihče odvrniti!

Vse križem so hiteli prebivalci mesta. Mlado in staro je čehljalo o svojih zasebnostih in nad vse to so širile veje kostanjev in lip svoje dobrohotne sence, a nad vejami se je razpenjal čisti in jasni nebeški šotor in sredi njegove desne plati je žarelo solnce, veliko in mogočno kakor najvišji svetovni car. Kaj je pod tem solncem, kaj pod tem ogromnim šotorom eno izmed bitij, ki se imenuje človek? Ali hodi pod njim, ali ne hodi, ali sreblje njegove žarke, ali jih ne sreblje, kaj ve o tem veliki car, kaj ta neskončni prostor. Mi vsi smo majhni, mi vsi pomembni le za tisto ped življenja, ki nam je odmerjena. Majhno je zato naše veselje in majhna naša bolečina.

Gabrič je zašel na samoinejšo pot. Gleda podse v dolino in tam se lomijo žarki skozi rjavkasto listje neznatnega dreveščka. In sredi njih nastaja svetla barva, ki ga spominja Mikinih las. Kje so zdaj ti lasje? Gabrič pogleda okoli sebe, opazi nizko klon

in sede nanjo. Videti je, kakor da bi se bila njegova pleša še povečala. V obraz je bled, oči so vodene in brki redki in ohlapni. Na obleko ne pazi. Hlačam se pozna, da niso bile dobro zravnane. Oprsni je po trebuhu nabran v množino gub. Manšet sploh nima in vsled tega se zdi, kakor bi bili rokavi prekratki. Bele roke z dolgimi prsti drži na palici in gleda v tisto svetlo ploščo, ki se riše zdaj spodaj pod potjo po debelem deblu divjega kostanja. In zopet mu pade v glavo vprašanje, kakor bi kdo zalučil kamen: Kje so Mikini laščki?

Vendar, si govori, se mi zdi, da je nekaj neprirodnega v tem, če zapade smrti čilo, nerazvito bitje. Tu manjka velikega zakona. Kar je poklicano v življenje, naj se razvije, naj se razcvete, ker je drugače brez namena pahnjeno v svet, kjer ni zanj prostora. V tem se da slutiti napaka nečesa velikega, nepojmljivega.

Med tem se niža solnce in spodaj med grmovjem in debli je več in več svetlorumenih odsevov. Prikažejo se, trepečejo in se počasi plazijo nekam globlje za debela in grape.

Gabrič se spominja zadnjih besedi, ki jih je govoril z Miko. Bilo je predzadnje popoldne njenega življenja. Ko ni bilo žene, je sedel k njej na posteljo in ji pravil o tistem vozu, ki ji ga bo kupil takoj prvega. To je svetel bel voz, na katerem je sedalo. Pred sedalom pa sta dva ročaja, ki se dasta premikati naprej in nazaj. Če bo Mika sedla na sedalo in premikala tista dva ročaja, se bo peljalo naprej.

Miki je bilo slabo, bila je vsa razpaljena, njeni lasje so bili potni in njeno dihanje kratko. Vendar se je ozrla vanj z velikimi mokrimi očmi in rekla tiho in hvaležno:

— Jutri mi povej, atek!

Gabrič vzdihne, dvigne palico in jo zopet postavi, pogleda nekam kvišku in se v mislih vpraša: Kdaj bo tisto „jutri?“

Počasi vstane, gre naokrog, gre naprej in nazaj in proti mraku zavije po prašni cesti iz mesta.

Moja žena, si misli, je jako slaba, nenadoma je jako slaba. V hrbtu se je upognila in obraz so ji pregle gube in to vse zavoljo tega, ker se je ne da o pametni stvari prepričati. Čudno je to. Človek je človek, to se pravi pametno bitje, ali marsikdaj mu ni mogoče dopovedati tistega, kar je pametno.

Za njim se vleče siromašen pogreb. Gabrič se umakne v stran, stoji ob cesti odkrit in tudi zdaj v mraku se njegova pleša motno svetlika. Tam zadaj gore luči mesta in odmeva ropot voz in tramvaja, in tukaj neso mimo nekoga iz tistega zamolklega hrupa in bleščave. Gabrič si reče v mislih težko in osorno: Tam zadaj je tovarna in na ta konec nosijo iz nje one, ki so zgotovljeni.

Priklopi se bornemu sprevodu in pride ž njim na pokopališče. Nekaj žensk joče, duhovni molijo, krsto spuščajo v jamo in kmalu zabobne po njej prve grude prsti. To je pravi mrtvaški boben. Doni na uho izpod zemlje in njegov glas je plašan, turoben

in votel. A ko so padale gručice na krsto, kjer je bila Mika, ni donelo votlo iz jame, ne plašno in ne turbo. Mika bi bila morala še živeti.

Ljudje se razhajajo, a Gabrič odide za kapelo, postoji tam in gre proti obzidju. Tam obstane pred belim kamenom, kjer je z velikimi zlatimi črkami vdolbeno ime „Mika“.

Že je mrak gostejši in storil se je večer. Nebo se je zavilo v modro temino in skozi njo sijejo zvezde, večje in manjše, srebrne in zlate. Nad pokopališčem, včasih ne visoko nad križi, letajo netopirji kakor črni nočni metulji. Njihov let je tih, ginejo v noč kakor črte, ki bi se delale iz črne megle in nenadoma razpadale.

Gabriču se prebudi tisto, kar se mu zdi daleč kakor za goro. Zgane se mu srce in razteče se kakor vroč studenec po prsih in glavi. Ozre se okrog, poklekne, položi palico in klobuk v travo, skloni se nad grob, opre na roke in reče:

— Nisem prišel radi voza, da ti povem, kdaj ti ga kupim. Čemu ti bo? Prišel sem, Mika, tako... kot tvoj oče.

Gabrič utriplje s trepalnicami. Nenadoma mu kanejo iz oči solze in se obesijo na bilke, ki se globoko sklonijo.

— To ni res, kar sem govoril... če umrje kdo prej ali pozneje, na primer ti, Mika! To vse ni res! Naše čuvstvo je tukaj, to je gospodar...

Ozrače se nalahko zamaje in med njegovim obrazom in rušo, iz katere cveto prve rože in po-

ganjajo prve travnate bilke, dahne hladeč veter. To se zgodi tiho, kakor bi šli po prstih mimo neznani duhovi.

— Prej sam vrišč, smeh in samo skakanje, a zdaj, ta neskončna tišina. Nenaravno... strašno nenaravno!

Naenkrat maje z glavo, domisli se in reče:

— To ni resnica, kar sem dejal, češ, da bi bilo vseeno, ali umrje kdo prej ali pozneje. Ne tisto... logično sklepanje... unna razporedba naših misli... to ni resnično. Samo to je resnično, kar čutimo, da! Samo naše čuvstvo v prsih je resnica, vse drugo je laž. Naša pamet je laž, laž! Zakaj... Mika, ti bi morala živeti!

Gabrič skloni obraz globlje, iz oči mu kapljajo na gosto solze in se obešajo na bilke in na drobne cvetove temnih rožic.

— Mika, da — ihti in sope — Mika, da, Mika, ti bi morala biti živa. Kdor govori drugače, ta laže. Tudi jaz sem lažnik... kajti tukaj je umevno to in umevno ono, ali resnica je samo ena: Mika bi morala živeti!

Gabrič se zvrne v travo poleg ruše in si zakrije z rokami obraz. Joče tiho in dolgo, prekriža potem roke na prsih in gleda v temnomođri in ogromni nebeški šotor nad sabo in v tiste zvezde, ki gore po njem.

— Ker ne živiš, Mika, moja lepa, sem nesrečen. In vse, kar rečem in kar sem rekel, je laž, samo to

je edina resnica. Le moja nesreča je resnična, vse drugo je zlagano, drugega ni, drugo tiči le v prazni besedi, ki je ne čutimo.

Čez dolgo časa vstane in gre počasi proti mestu. V ozadju se je dvignil mesec. Netopirji križajo pot in šum mesta se počasi približuje.

Gabrič je sključen, konci suknje dosežajo na obeh straneh skoro kolena, a hrbet je kratek, kakor da ga je krojač skázil. Senca, ki gre pred Gabričem, je silovito dolga, tenka in obupna.

Hrepenenje.

I.

Prve dni vsakega meseca je sedel v gostilni „Pri risu“. Prišel je tiho v mraku in gledal vlijudno po ljudeh, kakor bi se bal, da bi koga ne razžalili njegovi koraki ali njegova prisotnost. Po bledem obrazu mu je trepetalo nekaj, kar se je hotelo vsak čas razlesti v ponižne in opravičevalne poteze. V očeh in na ustnih so mu ležale besede: Naj mi izvoli izpregledati Vaše blagorodje, ker sem nemara nehote... vznemiril...

Sedel je v mračen kot in takoj se je strnil z množico miz, ki so stale v treh vrstah druga za drugo, in s pivci, ki so sedeli za njimi, v eno samo bitje, ki kriči, se kadi, trka s kozarci in drsa s stoli in nogami. Tisti človek, ki je ostal proti polnočni uri popolnoma sam v gostilniški sobi, ki je sedel nazaj naslonjen na stolu, kazal široke in bleščeče bele prsi z visokim ovratnikom in si popravljaj z ozko in belo roko dolge in razmršene lase, je bil on. Gostilničar se mu je priklonil in pozdravil: Kako se počutite, gospod Kosovel?

— Prisedite, gospod!

Sam je porinil stol izza mize in ga ponudil krčmarju.

— Blagovolite! Povem, da me naravnost veseli, ko morem zopet po dolgem času govoriti z moškim. Doma imam ženo, ki ne zna govoriti z moškim. To se pravi... vrag naj vzame...

— V knjižnici, kjer uradujete, so pač še razni visoki gospodje.

— Šef na primer! To je službena tajnost, ne bom govoril. Drugi je sluga. On je inteligenten, vsa čast, ali ta zlodej je stvari, ki najhuje diše. Prosim vas: slaničke, česen, čebulo, kvarglje... Kadar stopi v sobo, ne potegnem vase sape. Mučim se, odkrito rečeno.

Krčmar je počasi in prijazno sedel.

— Danes, ako izvolite, bi se rad nekoliko razgovoril. Poglejte, premislil sem nazaj, vse tja v leta našega prebujenja. Kakor popje rdečih vrtnic, tako so pokale naše vroče želje. Jaz na primer... to je jasno: postati sem hotel pesnik. In pisal sem verze. O luni, o roži in o takih zelenkastih nočeh, ki tava človek po njih kakor senca. Ali zaklel sem se nekega dne, da ne bom več. In nisem! Kratko in malo: nisem! Vidite, neki moj kolega, tudi pesnik, se je odpeljal v Kaplandijo. In vse naše občinstvo se je navdušilo zanj. Pismo roma do njega deset dni. Dva dneva ga nosi kamela po puščavi, rjojenje leva ga stresa v jasni južni noči... o, blaženo pismo! Mislim, da razumete. Če mi besede lete skupaj, da bi se strnile v verz, jih razpršim kakor vrabce. Vššš! Menim tudi, da bi ne znal postati slaven.

Zamahnil je z roko, pogledal preko belih miz in naročil natakarku, naj prinese čašo. Trčil je s krčmarjem in žejno pil.

— Vidite, prijetno se je zagovarjati s človekom, kakor ste vi. Ne silite govorniku v besedo, pustite mu do sape. No, v vrstah mojih znancev so taki ljudje izumrli. Kar jih je, imajo principe. Kolikor besed, toliko principov. In če hočete govoriti ž njimi, vam vtepajo v glavo svoje principe. Tako se zabavamo. Ne... nisem več vzdržal. Raztrgal sem vezi... svoboden sem.“

— A kako vaša gospa?

— Moja gospa? Hvala vam, ona je zdrava. Ona se ne prehladi, nje ne boli niti glava, niti zob, niti nahodov ne dobi. Hvala Bogu! Dovolite, da govorim tiše: In naše hrepenenje, naša mlada leta? Nekega dne, pozimi je bilo, sem videl na cesti dekleta. Ko sem prišel domov v nizko, kieti podobno izbo, ni bilo zime ne znotraj ne zunaj. Po kotih niso visele od stropa pajčevine, od streh niso štrlele ledene sveče. Bršljan se je vzpenjal kvišku po stenah in skozi okno so gledale rože. V svojo revno in tiho izbo sem prinesel obraz ljubega dekleta. Toplo je bilo in vse noči so bile mile in blage. Stopil sem iz sobe in že je bila pomlad. Kdaj se je to zgodilo? Gospod, moje dekle mi je pisalo, v žepu sem imel njene drobne in nežne vrstice.

— Nekaj lepega je to!

Da! Resnica! Ali mene je bil sam strah, ko sem hodil po ulicah. Kako bi prijel rožo, da bi je ne

zlomil? Sedel sem v gostilni in pil za slovo. Ko napoči zora, pričnemo nove dni. O, prijatelj, kako nas vara prepričanje! Pogledal sem v srce in videl, kako cveto moji dnevi. To je bilo brstje rož, ki so ozelenele v kleti preko zime! Lagal sem, in doletele so me prijetnosti, govoril sem resnico, in kazni mi je bila za petami. Pozabila me je ...

— Modro govorite ... haha!

— Vina natakari! Bedasto, hočete reči, gospod! Zavaroval sem se. Napeljal sem krog sebe bodoče žice, sezidal visoke zidove, do zvezd, prijatelj! Da me boste bolj razumeli, vam razodinem: oženil sem se. In zdaj, dekle moje, ne vodi več do mene stezica, ko je pričel tik nje slavček svojo pesem in ko je iztegnil preko nje sivi večerni ptič svojo dolgo in mračno perot. Gospod ... pot do mene drži preko mrtvih! Dovolite, da vas primem z levico za gumb vaše suknje in da vam z desnico naštejem mrličke: Preko enega, preko dveh, preko štirih ... Ne lažem, če ni to laž, govorim po pravici, če ni to krivica. Leta beže, prijatelj, kakor rumeni jeleni in na rogovih, na dvanajsterakih, na trideseterakih, vihra v vetru in se trga v cunje naša sreča. Spomnil sem se svoje mladosti, ki jo je že razcefrala sapa, in spoznal sem, da je bila tisto moja sreča. Enkrat samkrat sem poljubil ustne svoje ljube. Vidim jo, vidim tiste ustne na koncertu ali v gledališču ... pijte, gospod, posnemajte me! Pogledam skrivaj njen vrat, če se ne poznajo na njem odtiski mojih žarečih prstov, ki sem dvignil ž njimi k sebi njena usta. Zdaj bo tega pet ali

šest let. In pod odrom igra godba, vijoline režejo v meso. Nocoj nismo pri zadnji večerji... jutri bo še naš dan in pojutranjem. Stopim k njej, kakor gotovo sem živ... gospod, ali vam naj dam svojo besedo. Ne, bodi dovolj! Tu je moja roka!

Lica so mu gorela, prsti so se mu krčevito pre-gibali, oči so bile polne solz in svetle. Krčmar se je smehljaj in gledal na uro.

Zvečer, gospod prijatelj, si mislim: koliko je sanj, koliko in kako pestrih. Tudi ona je med njimi, in ko zatisnem oči, lahko pristopi po prstih. Sede k meni, ona je vendar moja žena. Mladost, ki se je podila v meni in iskala ženske, je našla njo. Krčmar, sem oči, v moje punčice! Dovolite, da vas držim za roke! Ko grabimo za srečo, smo slepi. To ni res, da takrat vidimo, takrat smo slepci z zdravimi in odprtimi očmi. Posegamo v temo, kjer vise brušeni noži, rapirji in redkokje vmes rdeče jabolko! Z zavezanimi očmi igramo na zveneče ostrine in rdeča jabolka. Jaz sem izgubil, karte sem zagnal čez škarp. Tu me imate, gospod, moje prsi so prazne! Ali zvečer, ko vidi človek vse v medli zeleni barvi, pridejo sanje. Zakaj ni nje, moje žene? Skozi vrata začujem šum, gomazenje slišim in vem, da prihajajo trume mrčesa. Brné s perotmi in gredo proti meni. Vzpno se po nogah postelje in brzé po belih rjuhah. Vstanem in bijem. Prijatelj, ne lažem se: debele so kakor grah in pokajo kakor puške! In zdaj vas pri-mem zopet za gumb, sučem vam ga in vas vprašam: Človek, ali ni življenje maska? Največja žalost je

vsečina krohotu, norost daje snov komiki! In to so žile, po katerih teče naša življenjska kri: krohot, ki je žalost, in blaznost, ki je komika.

Krčmar je hotel vstati, gledal je na uro, a uradnik ga je pridržal na stolu.

— Ne hitite, ne hitite! Mi vsi se bomo naspali v zemlji. Položili nas bodo v vrste, mrtve vojščake, ki smo padli brez meča. In kaj bo potem, to ve moja žena. Ležali bomo do konca sveta in to bo takrat, ko umrje zadnji rimski papež. Dovolite, da govorim debelo in slovesno! V Rimu, v slovitem mestu, stoji cerkev sv. Pavla, ki so jo pričeli že davno zidati in je še niso dozidali. V tej cerkvi je prostor, kjer leže maziljena trupla rimskih papežev. Sveti in vsevedni možje so ga zamislili in tolik je, da pojdejo vanj vse krste. Kdaj bo konec sveta?

— Ne vem —

— Ne zdehajte! Kako, da vas to ne zanima? Kadar bo prostor poln, bo konec.

— Koliko še manjka?

— Še za šest krst je prostora!

— Torej, še šest papežev umrje pred koncem!

— Šest, gospod. Takrat se sesujemo. Vi in vaša krčma bosta pozabljeni in jaz in moje dekle. Prst bo iz nas in kamen, ali roža in drevo, ali metulj in ptica.

Krčmar je vstal in kazal z debelim kazalcem na uro.

— Račun! Vračam se v svoj dom, bližam se domačemu pragu. Ali niso ceste preveč razsvet-

Ijene? Tiho in ponižno bi se rad vrnil, odkoder sem prišel. Dajte mi roke, gospod, in nastavite uho: Umrjemo, in travo, ki požene iz naših grobov, pomandrajte drugi. Ali moja bo nezanimiva. Brstje korenin, ki so ozelenele preko zime v kleti... Zbogom!

II.

Prišel je zopet čez dva meseca. Proti polnoči, ko so se razšli gostje, je ostal sam. Njegova svetloba srajca je sijala izza mize in njegove ozke, bele roke so se igrale s kozarcem. Ko je prišel do njega krčmar, sta si segla v roke in se prijazno ogovorila.

— Kje ste obtičali prejšnji mesec?

— Sedite na stol! Rad imam, da so ljudje, ki govorim ž njimi, na desni strani. Povedal vam bom. Vrnil sem se... storil sem veliko zlo: preko živih sem hodil, kakor preko mrtvih. Mene je bolelo, ali njih ne. Grozno bi čutili, ko bi vedeli, in nič ne čutijo, ker ne vedo. Premislite si: teptate njihove pravice in vrag ve, če ne tudi njihovih svetih čustev. Rečem vam: če bi vedeli, bi jim zijale rane kakor žrela! Mislim, da se ne motim.

— Ne razumem —

— Čakajte! V meni še vsakdo lahko spozna nekdanjega literata. Vi ste izvolili to ravnokar potrditi. Človek sem, ki se mu ni ustalilo hrepenenje. Kadar se literatu ustali hrepenenje, ni več literat. Haha... jaz sem torej še literat. Gospod, vse zvezde gorijo

nocoj... Vi vzamete šestilo, zapičite ga v eno, raztegnete drugi krak in pričnete črtati ž njim kroge in loke. Raztezate krak naprej... naprej, zapičite šestilo v drugo zvezdo in vse je zopet drugače: drugi krogi, širši ali ožji, skozi druge zvezde lete loki, skozi večje, manjše, svetlejše ali bledeje... To je naše hrepenenje. Vedno dalje po neskončnem svodu! Rekel sem vam, da sem literat. Koliko literatov je na svetu, ki ne pišejo novel in ne zlagajo pesmi! Jaz spadam mednje. Glejte, pretekli mesec so me napadle želje, dvignile, takorekoč potegnile so me izmed četverih domačih sten in me postavile pod svobodno nebo. Ne lažem se, če rečem, da sem se vrnil v svojo mladost. Pijte!

— Bog živi!

— Naši mladosti... eks!

— Eks!

Dovolite, da se v tem svečanem trenutku obrišem... tako! In zdaj se obrnem na stolu k vam in vas primem z obema rokama za desni in levi rob suknje in vas vprašam: Zakaj smo mi vsi obzirni lažnivci? Zakaj goljufamo iz usmiljenja? In zakaj morimo sami sebe, s kakšno pravico stopamo na glavo svoji lastni sreči kakor strupeni kači? Zakaj, gospod, trpimo iz raznih socialnih ozirov, da vise nad nami naše zmote in zablode do smrti? Mi vsi, gospod, smo hinavci, vi in jaz, gospod!

— Haha —

— Ne smejte se, prosim vas, ker zdaj me boste razumeli: Zadnjega meseca prve dni sem se od-

pravil nekega večera na pot in izpeljal točno svoj načrt. Bil sem pri njej, pri svoji ljubici.

— Zdaj vi hinavčite!

— Ne, stojte! Opis vam dokaže. V veži je deska in tam sem bral, kje stanuje. Šel sem v drugo nadstropje in gledal sem svojo senco, ki se je lomila pred menoj po stopnicah in se daljšala in krajšala. V prvem nadstropju so molčala na vsako stran po ena vrata, v drugem nadstropju je stalo zapisano z velikimi črkami: Osnažite čevlje! in spodaj: Poslužujte se s pljuvalniki! In med vizitnicami na podboju je stalo na eni: Evelina ... Ne morem dalje, razburil sem se! Pijva, moj drug neznani! Na naše zdravje! Vroče mi je, dovolite, da otrnem pot!

— Kaj vas je razburilo?

— To ime, gospod moj, to ime. To so tisti večeri pod kostanji, to so iste stezice med grmi rož, to je vonj jasminovega cvetja, ki polni zrak nad našo klopjo ... ne izgovorim več tega imena! To je prvi poljub, ki je plaval po vroči mladi krvi v srce in tam zdaj peče in žge. To je mladost! — Tako! Moj lirski napad je minil. Govoriva dalje! Pozvonim, gospod, in čakam. Pride ženska in pomeniva se. Že stojim pred pravimi vrati in brišem čevlje. Potrkam in slišim njen glas, vstopim in vidim njo. Tudi ona vstane izza mize in iznad knjige in gledava se rdeča in vroča. Kakor dve vojski, gospod! Dovolite mi, zmeden sem zopet, poizkusim drugo primero. Nekje v Nemčiji so imeli v zverinjaku šimpanza. S seboj ga je pripeljal naravoslovec, ki je hodil po njegovi

domoviri, po Gornji in Dolnji Gvineji. Ob reki Kongo ga je ujel, iz pragozdov, širokih in svobodnih, ga je vtaknil v železno kletko. Prej je živel med brati in sestrami, med svojim plemenom — ta šimpanz in ne naravoslovec — zdaj je bil sam in leta so tekla. In po preteku štirih, petih, šestih so pripeljali v njegovo kletko zabojo iz drugega zverinjaka. Zvečer so ga postavili k njemu in zjutraj so ga odprli. Glejte, šimpanz je prilezel iz njega. Stala sta si nasproti, gledala sta se kakor otrpla. Toliko let nisi videl domačina... A hip nato sta planila drug preko drugega, objela sta se, stisnila in poljubila. In tako sta se držala objeta eno uro. Tudi midva sva znana iz pragozda, iz mladosti... pijte! Tudi ta primera se mi ni posrečila.

Gospodar je iztegnil roke od sebe in globoko vzdihnil. Rekel je: Pozno je!

— Strmela sva drug v drugega. Brez besed, brez gest. Polagoma sem se zavedel, sam sem vzel stol in sedel. Rekel sem: Dolga je bila ta pot, šest let dolga, gospodična! Od takrat, ko sva bila zadnjič skupaj, pa do danes: nepretrgoma sem hodil po njej! — Kako vam je? je vprašala po dolgem molku. Gospod, tako mi je, kakor človeku, ki je zagazil v močvirje in ve, da nikoli ne izgazi. Vleče noge iz mlake, da jih zopet zabode vanjo, in truden je. Ne pričakuje ničesar več. Ne danes, ne jutri, ne pojutranjem ga ne zadene veselo presenečenje, sladka novost, ki iznenadi z neznano lučjo življenje. Dnevi beže in vse je vsakdanjost. Povedal sem ji to, kakor

zda j vam, in govoril sem še dalje in storil sem, česar bi mi vi ne verjeli. Nekoč mi je rekel pozno ponoči debel, čokat in zaripljen mož, da se je poslavljaj v zadnjih časih od nove znanke tako-le: Vi odhajate, a jaz pojdem in bom jokaj! Gledal sem ga, njegov hribovški obraz, njegove močne in divje brke, trde in brezobzirne oči in mu nisem verjel. Šele zda j mu verjamem. Vi odhajate, a jaz pojdem in bom jokaj.

— Dovolite, da pijem! Tudi vi izvolite! Bog vas živi! Vstal sem, zaplel sem se v preprogo in padel. Zmedel sem se, stopil sem k njej in ji poljubil roko. Nič, sem rekel, čemu trepečete, takoj pojdem in ne vrnem se nikoli več. Sedla je na zofo in pridružil sem se ji. In ko sva govorila, je naenkrat zahtela. In skoro zakričala je: Ali, moj Bog, vi ste vinjeni, vi ste zopet vinjeni! Držala se je za glavo in se obrnila od mene stran. In dodala je: Vино, to je vaše prokletstvo! Tu se vse neha, gospod krčmar. Padli smo iz nebes na zemljo, noge vlečemo zato iz močvirja, da jih zasadimo zopet vanje. Dejal sem ji: Kako bi bil prišel, če bi bil trezen? Kje bi si bil upal? Pomislite, kje naj jemljem pogum? Nikoli vas ne bi bil videl v vaši domači sobi, nikoli ne bi srkal vonja vaših las, nikdar več ne bi bil poljubil vaše roke, če ne bi prihajal iz gostilne! Moje roke so uklenjene, moje noge so zvezane in premikam se, kakor bi nosil preko sebe kletko. V muzeju sem videl bojne trofeje, ki so jih prinesli s Filipinov. Glave premagancev tiče v slamnatih mrežah, drobne so, rjave in gledajo živalsko plašno s svojimi votlimi

očini. Ko grem po cesti, se mi zdi, da je moja glava taka. V mreži je, gleda in ne vidi!

— To, kar sledi, vam bom povedal stojé. Razgovorila se je bila, gorela je v obraz in oči ji je oblila svetloba. Stal sem tam in se pripravljaj, da odidem. Gospod, če ste izgubili igro, pomešajte dobro karte, predno igrate vnovič!

Krčmar je držal v rokah uro in jo gladil z desnim palcem preko šipe. Na drugem koncu miz je sedel mlad natakár in pisal pismo. Zelenkasta svetloba podstropnih svetilk se je močno odbijala od belih prtov in razlivala po sobi napeto in prisiljeno živahnost.

Kosovel je vrgel naenkrat roke ob sebi, sklonil glavo in padel na stol kakor avtomat, ki mu je zmanjkalo elektrike.

— Plačal bom takoj in izkušal bom priti nazaj!

— Kam?

— V svoje življenje. Kakor slepec, ki je igral harfo. Hodil je ponoči varno iz predmestja v predmestje, iz krčine v krčmo. Pil je in igral in godba in vino sta mu odvrnila misli od enoličnih cest in ulic. O polnoči se je spomnil na tiste, tik katerih šumi svila ženskih kril. Kos pota je zmanjkal v njegovih mislih, kje je, kam hoče. Vračam se. Natakár, napraviva račun! A med tem vam rečem še eno: Čemu živimo, gospod? Zvezdam, ki jih ne dosežemo. Zakaj jih ne dosežemo, prijatelj? Ker živimo drugim, skritim zvezdam, ki so močnejše od prvih!

— Katere so to? je vprašal krčmar, vtaknil uro v žep in vstal.

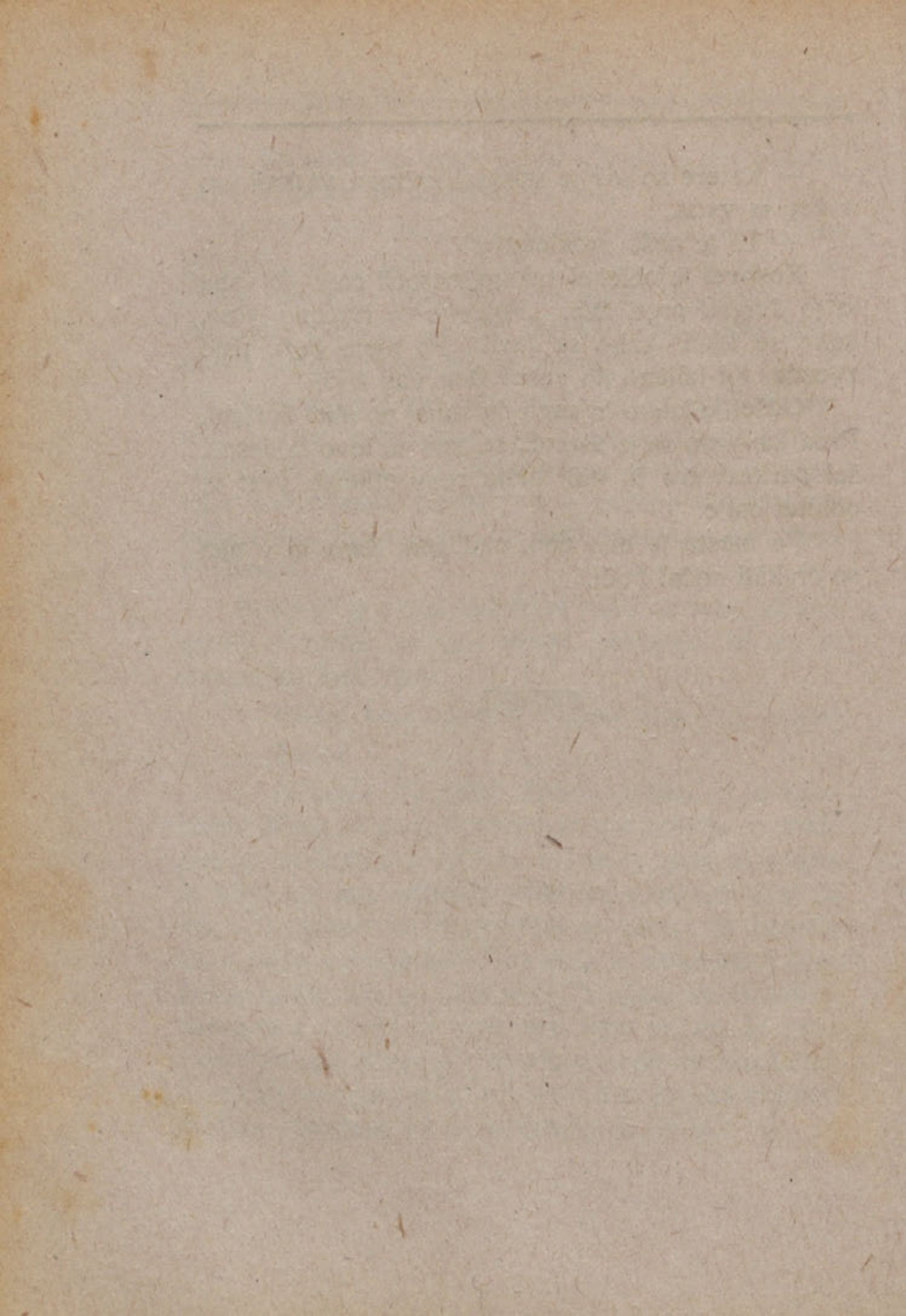
— To je naše prokletstvo!

Kosovel je oblekel suknjo, natočil čašo do vrha in jo dvignil proti luči. „Poglejte to rumeno vino, kako se iskri, kako se žari! Po njem beže tiste zvezde. Ali izlijmo jih vase! Bog vas živi!

Odšel je lahko in naglo in zunaj po ulici žvižgal. Pred kavarno se je ustavil, se ozrl na levo in desno, šel parkrat gor in dol mimo razsvetljenih vrat in odhitel dalje.

Po mestu je bilo tiho, nad njim tema in v njej so čivkali nočni ptiči.

Hude noči.

I.

Nocojšnjo noč, ko je Gregor trdno spal, so se naenkrat odprla vrata, in svetlo je bilo, kakor bi luna ne sijala zunaj na nebu, ampak v nizki izbi med dimastimi tramovi. Gregor napeto gleda in vidi starega osebenka Jozvo, ki leze s palico in s svojo dolgo sivo brado skozi vrata. Roke črne, dolge, koščene, noge upognjene, drhteče, koraki težki in počasni. Izpod sivih gostih in silno košatih obrvi, vrezanih proti čelu v špico, gledajo stare zelene oči, ki se čudno svetijo. Med sivo grmado ogromnega brkovja se pokaže črna brazda in po izbi zahrope glas.

„Gostaščino sem ti dolžan!“

„Kdo te tirja za to?“

„Ven si me vrgel na zimo. Več ne živim!“

„Nisi več živ?“ vpraša Gregor in pot mu leze izpod las na senca.

„Štirinajst dni sem beračil, tretji teden me je zajezdila smrt in šla sva kakor piš v nebeško carstvo. Prišel sem pa k smrti Jere, tvoje sestre. Kar si z mano priskopušil, boš ž njo izgubil.“

„Če si to, kar vidim pred sabo, res ti, Jozva, povej mi, kaj bom z njo izgubil. Mogoče bi se dalo pa še kaj rešiti.“

Opogumil se je in vstal, da bi ga otipal. Ali lahko je korakal skozenj od desne proti levi, križema ali počez, od te ali one plati, prijeti ali čutiti ni bilo ravno tako ničesar, kakor v kotu ob vratih, ki je bil prazen. Oči pa so natanko videle sivo, upognjeno in zarastlo postavo, ki je vejala s sivo brado, ko je govorila, in bliskala okoli z zelenimi očmi.

Ko se je Gregor zjutraj prebudil, je bil jako truden in čemeran. Skuhal si je lonec zelja in ga jedel z ovsenim kruhom. Nad muhami je vihtel šibo s starim podplatom na koncu. Prišli so kmetje. Ta je prinesel sodček vina, ta klobas, drugi jajec in masla. Prosili so vsi posojila. Gregor je gledal s kislim obrazom na mizi darila, pa ni dal denarja ne bratu ne tatu. Premišljal je slabe sanje in stopil na prag. Vaški pastir je gnal živino.

„Kaj pa Jozva?“

„He — dobro!“ je mrdal pastir.

„Kako dobro?“

„E — veste, odpravil je!“

„Kaj?“

„Življenje! Prej, dokler je delal, so ga vaščanje še trpeli med seboj, pozneje, ko je bil prestar, ga je vsak brcnil od praga. Eden mu je tudi bajto zaprl. Dve noči je spal na pragu, potlej je izginil. Veste, kdo je bil tisti, ki mu je bajto zapahnil, hoho?“

„Saj je moja!“

„Kdo pa to pravi, da ni?“

Odšel je v izbo. Temnilo se je naglo in stene so sivele. Tina je potrkala na okno, hči Srakarja, soseda njegove sestre, iz sosednje vasi.

„Kaj pa je?“ je hitel, klečal in odpiral.

„Teta so bolni.“

„Jera, kaj ne?“

„Teta Jera, da! Kar debele oči imajo in bulijo, kakor bi nič več ne videli.“

„E — beži“

„Res! Pa hrčijo, jojmene, tako čudno hrčijo.“

„Ti, Tina, takoj grem. Čakaj, pojdeva skupaj. K mojemu bratu Francetu pa nikar ne hodi.“

„O — moram, moram! So oče rekli!“

Dekletce je steklo, a Gregor je kmalu korakal s pipo v ustih in z ukrivljeno palico v roki preko polja mimo vasi in zavil v rebro. Bil je dolg in suh in škornje je imel take, da so se oprijemale meč in segale do srede stegen. Pri hoji ni zravnal nog, kolena so bila vedno izbočena kakor debele okrogle grče. Na sebi je imel staro žametasto vestjo s svetlimi okroglimi gumbi od vratu do srede trebuha, a ravno med temi gumbi je bila tako oguljena, da je izgubila prvotno svetločrno barvo in bila siva in hrapava. Suknjič je bil majhen in tudi okrogli klobuček z rdečo voščeno rožico za trakom. Zdelo se je, kakor bi bilo oboje narejeno za igračo, ne pa za modre, stare ljudi.

V obraz je bil suh in vsled črnih brk, ki so silile iz kože, črn. Krog ust mu je ležala čemerna

poteza še od jutra. Ko je vlekla polna pipa ustrico navzdol, je bila nezadovoljnost še večja. Človek bi mislil, da je bolan kje v spodnjem drobovju.

II.

France, njegov brat, se ni bril v obraz. Bil je obdan z rjavo neurejeno brado, sredi katere je zijala črna špranja, kakor na temnem panju. To so bila usta. Nad brado se je kazalo na vsako stran za dva prsta na široko rjavega mesa, ki je bilo tako rdečkasto, kakor bi kdo brizgnil pod vsako stran kapljo slabe barve za velikonočne pirhe. To so bila lica. Nad njimi so gledale v dveh globokih jamicah varno spravljene oči. V njih nisi našel nobene barve. Kar si videl, ni bilo sivo, ni bilo rumeno, ne rdečkasto, še manj pa je bilo belo ali rjavo.

Sedei je za mizo tik zelene peči. Za hrbtom je visela vrsta majhnih tablic, slikanih s kričeče rdečimi in modrimi barvami na steklo, izpod stropa je visela zakajena luč in okoli nje so se vrstile pod dolgimi drogovi vrste zdravo zardelih koruznih strokov. V mala okna so se zaganjale debele, obnemogle in pijane jesenske muhe.

Prej — pred leti — sta stanovala zaeno z bratom Gregorjem. Sestra Jera se je omožila iz hiše v sosednjo vas in takrat so se sprli zaradi denarja. Ostalo sta razdelila. Posojevala sta kmetom in pri tem je včasih France naenkrat pomežiknil, česar se

je kmet razveselil. Brat Gregor je hotel dvanajst od sto, France je enkrat pomežiknil in to je pomenilo za eno manj, torej za enajst od sto. Enkrat se je tudi zgodilo, da je vzel samo osem od sto. Neki fant in neka dekle, oba mlada in lepa, sta prišla in ga prosila, da bi jima posodil za pot v Ameriko. Starši se jima ne puste poročiti. Tega mu Gregor ni odpustil. Zahteval je denar iz hiše, pa si je kupil bajto nad vasjo.

France je zapazil, da je naenkrat obstala ura. Salament, ura ne obstane nikoli kar tako! Če je pokvarjena, šepa, boleha nekaj časa, potem obtiči. Ali v najlepšem teku ne obstane. E, to ne pomeni dobro. Ko je umrl neki slavní cesar, ki je pomagal vsem revežem svojega cesarstva na noge, so se ustavile vse ure v celi deželi. To znači torej smrt. Ali je v žlahti komu zlo, ali pa se nekdo, ki je velik in blag in za vse ljudi pomemben, odpravlja na pot iz te doline.

Kmet vstane in prične korakati po sobi. Tuđi on ima škornje do polovico stegen in pri hoji ne krči kolen, da štrle sredi nog naprej kakor poveznjene ponve. Vestjo ima odpeto do gorenjega kota, da se vidi umazana srajca, kakor ostrina sulice nočnega čuvaja. Sicer je golorok in po obeh rokah se mu gubanči srajca kakor podolgovati in ohlapni mehurji.

Hodi tako in naenkrat zasliši sovo, ki odurno sovika na slemenu njegove hiše. Pogleda okoli in vidi, da je komaj mrak. A sova sovika tako odurno, da zebe človeka do obisti. Misli, da bi stopil ven,

pobral poleno in ga zalučil proti njej, a ve, da se takih ptic, ki naznanjajo zlo, ne da prepcditi. Čim bolj se je oteplješ, tem groznejše raste nesreča, ki ti jo pri-naša. Hodi torej in posluša, kako kriči sova zdaj više in zdaj niže, kako se bliža, kakor bi plezala proti kapu, in zopet oddaljuje, kakor bi lezla nazaj na sleme. Zdaj je pričela lajati, da se je raztogotil pes in ji jel odgovarjati. Rumelj je velik in hrope, kakor bi pritiskal ogromen meh, a sova sovika kakor razdraženo ščene, ki hlasta po cesti za razcefranimi hlačami.

V oknu se je pokazala drobna dekliška glava, zasenčena z ozko roko.

„Naša sosed a so bolni!“

„Katera je to?“

„Teta Jera!“

„Kaj ji pa je?“

„Debelo gledajo in smrčijo kakor velikan. Kar hitro stopite!“

France je oblekel suknjič, pokril klobuček in oprijel palico. Da bi imel spotoma kaj dela, je pri-žgal pipo. Široko je stopal sredi polj in se nekoliko pomajeval v plečih. Kačar je vzel pipo iz ust, je pljunil krepko in na glas.

3.

Brata Gregorja je zagledal od daleč in takoj se mu je zdelo jasno, da hiti bolj, kakor bi bilo treba. Ni dosti pomišljal, pa je že pravo uganil. He, Gregor,

te že imamo. Pogledal si nazaj, zapazil brata Franceta in zdaj jo melješ še hitreje. France je dobrodušnejši in se muza. Take sreče menda ne bo, da bi ravno Gregor ujel njene zadnje besede, ki bi pomenile, da je vse tetino njegovo, kar leze in gre. Ali je z Jero že v kraju, ali bo pa tudi nanj kaj kanilo, ki je po isti poti njen brat kakor Gregor in pri istem kamnu krščen, kakor onadva. Vendar stopi tudi France nehote urneje.

Presneto naglo in hrabro jo mahata, in ko sta tik hiše, bi že lahko zagrabil France Gregorja za sukno. No, ravno tukaj se ločita. Eden gre v hišo skozi zadnja vrata, eden skozi sprednja.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

„Dober večer, Marija pomagaj!“

Izba je nizka in prostrana. Okoli peči stoje klopi in na klopih bolničine obleke in cunje. S peči čuka dvoje rjavih otročjih obrazov od nekod z vasi. Na črni mizi gori visoka sveča. Drugo — drobno in načičkano z rožicami in svetimi podobicami — tišči bolnici v suho dlan šepasta Polona, ki je izza mlada vedno pri njeni hiši. Tista sveča je s svetih Višarjev, kjer so jo nalašč blagoslovili za zadnjo uro.

Od bolnice vidijo le glavo in suho črno roko, v katero tišči Polona drhtečo svečo. Glava je plava, oči so že steklene, debele, odurne in zvrnjene. Skozi odprta usta šumi in hrumi sapa. Odeja se na prsih visoko dviga in glas dihanja se širi po sobi, kakor bi pela nekje v gozdu žaga.

„Teta, teta,“ kliče Polona, „poglejte, brata sta prišla. Tam je stric Gregor, tukaj pa stric France!“

Gregor stoji ob skrajnici. Hoče nekaj izpregovoriti, pa požre slino. Zija, utriplje naglo z očmi in pričakuje od tete besede. Vpraša: „Ali je kaj rekla?“

„Nič!“

„Za brado jo primi in pomajaj. Še enkrat vprašaj!“

Polona potrese in povpraša.

France poveša glavo in drži roke sklenjene, kakor bi molil. Pipa je pozabil odložiti in grize jo nevede, da drobna cevka nepretrgoma škriplje med njegovimi trdnimi zobmi.

Jera diha še glasneje.

Kmetič — majhen in čokat s širokim in rdečim obrazom — se nenadoma pojavi tik postelje z bičem v roki in meni: „Umreti ne more. Najbrž je v sveči prehud božji blagoslov, pa ne da duši iz telesa. Pri mojem očetu je bilo tako. Svečo smo prinesli od Marije Pomagač na Brezjah. Vzeli smo mu jo iz rok, pa prižgali navadno — tako-le!“ Pokazal je na mizo. „Še vi tako napravite!“

Polona nese načičkano svečico na mizo, vzame lojevko iz svečnika in jo stisne bolnici med otrple in mrzle prste.

Gregor naglo požira, mežika in zija in reče: „Polona, še enkrat jo pomajaj za brado in vprašaj, kaj je s hišo!“

„Glej ga!“ reče kmetič.

France ga buši in čaka. Polona je potresla.

„Čigava je pa hiša, pa polje?“

Jera diha počasi in poredkoma. Hrr, hrrr.

„Vidiš, vidiš!“ kima Gregor.

France pregrizne cevko in pipa pade z ropotom na tla.

Jera ne diha več. Spogledajo se. Mahoma dahne še enkrat. To pot je umrla.

Vsi so padli na kolena. Polona je pričela moliti s piskajočim in zoprnim glasom. Kmetje in kmetice so prihajali v hišo.

„Ali je vse zaklenjeno?“ vpraša Gregor.

„O vse!“ je rekla Polona. „So bili gospod župnik popoldne tukaj, pa so poklenili in vzeli ključke s seboj.“

Ponoči stopi France ven in vidi pod kapom črno senco. Rastla je širom. Naenkrat spozna črno in z drobnimi zelenimi pičicami posuto obleko in okoli bokov in prsi in pleč silno obsežno telo rajnice. Držala je v rokah peharček z žitom za kure. Iz nje je šla grda zelena luč in obraz se je svetil strupenorumeno.

„Če si ti, Jera,“ je dejal strahoma, „kaj bi se te bal?“

„Jaz sem, i, kajpada!“

„Kaj pa hodiš nazaj?“

„Za kokoši nisem naredila, kako naj bo z njimi po smrti. Najrajša bi jih vzela s seboj.“ In klicala je:

„Pi, pi, pi, picke!“

„Kaj pa drugo?“

Takrat je padla senca preko nje in nikjer ni bilo nikogar.

4.

France in Gregor vesta, ne da bi se bila kdaj o tem pomenila, da opravi človek večkrat sam več kakor z doktorjem in šodnijo. Nihče izmed kmetov ne pozna vseh zakonov, a to ve vsak, da so vmes taki, ki ne gredo človeku v glavo in jih ne more človek po nobeni ceni potrditi.

Piva oseba vsake fare je pa župnik. K njemu se obrne vsak, kadar je zagazil v meglo, naj bo premožen ali ubog. Župnik je drugačen od vseh drugih, župnik je svet, čist, gosposki, ali človeka se kaže v tem, da svetuje rajši bogatim kakor beraškim. No, vendar hodijo k njemu vsi, ti ponosno, ti strahoma. Njegove sirovosti ne sme nihče kaznovati s pestjo. Z dobro besedo vred jo mora vtakniti v malho spominov.

Ko je stopil France v farovž, je bil Gregor že tam. Strgal je po slabo obritem strnišču svojega obraza, stal upognjen ob oknu in gledal v tla. Ob peči je sedela Polona vsa zaripljena od joka.

„Torej meni nič, meni nič!“

„Čakaj, sitnica!“ je rekel župnik in prestopal modro in trdo v svetlih škornjih po hiši. Debel je bil in rdeč.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravil France in zapel okoren pomenek z župnikom.

„Na veke!“

„Jera je šla — v krtovo in zdaj... mislim... ne bo treba gosposke, da bi prisodila temu tako, no, in tako...“

„Notarja bo treba, tožili se pa ne bomo!“

„Vidijo, ta je dobra. Ne bomo se! Saj jaz lahko kar tukaj izpričam. Polona je pomajala Jeri brado in vprašala, čigava je hiša. A Jera nato: Frrr, Frrr! To se pravi, hotela je reči moja, Francetova!“

Župnik je čudno gledal in mrdal, kakor bi se hotel zasmejati.

„Jaz pa nato prisežem, kar bom zdajle povedal“ je povzel naglo Gregor. „No, vstopim, kaj ne. rečem Poloni, naj vpraša Jero, čigava je hiša, in Polona potrese brado in vpraša. A Jera na to: Grrr, Grrr! Vsak to ve, da je mislila name, Gregorja je!“

„Tudi jaz, France, Jerin brat, prisežem. Kako bi ne branil pravice, če sem jo slišal na ta-le prava svoja ušesa! Francetova je hiša to je bila njena misel!“

„Kaj pa ti praviš, Polona?“ se je obrnil župnik in vstopil pred šepasto žensko.

„Pomajala sem in vprašala, pa kakor sem gotovo Polona in se pišem Cuzek, prav gotovo vem, da niso teta nič drugega rekli, kakor samo hrščali so, to pa zategadelj, ker jim je bilo v prsih hudo!“

France je vzdignil obe roki in se popraskal za obema ušesoma tako silno, da sta takoj izstopili iz kože dve svetli rdeči lisi in zasijali po hiši. Gledal je kakor ris, in če bi res pogledi ranili, bi se bila zgrudila Polona na mestu mrtva na tla.

„Kaj pa mešaš?“ se je razjaril Gregor in na visoko raztegnil oči. „Ne zaslužiš drugega, kakor da bi te prekopicnil — švedro šepasto, pa ti jih nametal po stari cesarski meri! Jezik za zobe!“

„Stoj!“ je zarjui župnik. „Vzdržuj se!“

„E, zaradi šeste zapovedi se bom že, ko sem star, zaradi hiše pa ni tako. Hiša pa ni pregrešna misel na žensko, hiša je zid pa strop, pa streha, pa denar. Če ne tukaj, bomo pa drugod dognali, kako je!“

Gregor se je jako razvnel in tudi France je težko čakal na besedo.

„Jaz stojim za svojo pravico, in če bo treba, pa bom pričal pred Bogom, pred svojim patronom svetim Frančiškom in vsemi svetniki in svetnicami nebeškimi.“

Nato se je oprl župnik ob rob dolge mize, prijel zanj z obema debelima rokama, položil svetli levi škorenj preko desnega in se oglasil: „Vaju, moža, spoštujem oba enako. Taki, ki imajo denar, tudi kaj drugega delajo kakor neumnosti in greh. Z Jero, vajino sestro, je pa taka, da je ona še za živa naredila pismo, po katerem pripade njeno imetje cerkvi. Moža, še enkrat rečeno, da vaju spoštujem. Kar je rajnca dala cerkvi, tega ne bosta pulila iz njenega naročja. Zdaj pa je čas, da gremo k pogrebu.“

V hišo je udarila sila molčanja in vsi so se v njem zaдушili. Tiho je bilo. Župnik je odšel moško in ponosno, France trudno in zamišljeno, Gregor je neprenehoma slinil ustne z jezikom, kakor bi prišel

vsak hip na drugo misel in jo hotel povedati. Na sredi je šepala Polona.

Iz nizke hiše so potegnili črno krsto kakor iz zaboja. Nosila sta Damjanova, Kuzljevi, Boltetov in Rodečeva tako, da je bilo vseh skup osem. In rekli so, da je bila težka, kakor bi zalili krsto s svincem. Osem jih je bilo, pa so vsakemu posebe pokale v rami kosti. Zvonil je Komarjev fant, tisti, ki je nekaj neumen. Nepretrgoma je mešal.

5.

France je stopal sam preko polj. Pipa je držal nepretrgoma v roki in vlekel dim, da so se mu udirala lica in da so izstopale rjave žile po suhem vratu. Mrzel veter ga je opihoval, a nad njim je krožil črn vran. Videli bomo, je mislil, če je to res ptič. Če bo samo mene obletoval, ne bo pravi. Če se zboji božjega znamenja, se izda. France je korakal v mrak, a vran je krožil nad njegovo glavo. France se je razkril, vzel pipa iz ust, dvignil črni in debeli palec in se počasi in na glas prekrižal. Vran je frfotal, kakor da ga je obstrelil lovec. Prekopicaval se je v zraku, lovil z mahajočimi perotnicami in se bližal zemlji. Pal je vznak na strnišče in še vedno utripal z dolgimi in črnimi perotni. Franceta je obšla zona. Ustavil se je.

„Ali bi šel ali ne bi?“

Stopil je bliže. Na hrbtu je ležalo in loputalo s krili vranovo telo, a glava je bila človeška. Nos rdeč,

jezik rdeč, oči svetle kakor pri mački, ušesa kakor pri veverici, a iz kosmatega čela molita dva rožička.

„Za vraga!“

„Vrag sem!“

„A kaj je tista meglena kepica, ki jo držiš v krempljih?“

Franceta je tresla groza, pa je le počenil, vzel pipo iz ust in podrezal s slinastim koncem, ki ga je ravnokar grizel, med vranove kremplje.

Vran se je podrsal naglo po hrbtu naprej. Rekel je: „To je Jerina duša! Dobil sem jo, dobra je!“

„E, pa Jera je dala vse cerkvi!“

„Naši sodniki ne dajo na tisto nič. Berači so jo pogubili, tisti stari Jozva, ki je lani umrl. Na zemlji so kapale od njega uši, v nebesih padajo pa zlate kaplje. Na srebrnem stolu sedi, pa rdečo mitro ima na glavi.“

„Kaj pa lažeš!“

France je vzdignil nogo in nameril nanj okovano stopalo. A vrag mu je že frčal nad glavo in vikal.

„Vrag ne laže, lažete samo ljudje!“

Da bi ga, se je čudil Gregor, ta pa ni motovilast!

„E, ti, počakaj! Še to mi povej, zakaj so jo berači pogubili?“

„Ker jih je metala čez prag! Vsi skopuhi so moji. Tudi pote pridem!“

„Ali se mi blede, ali kali?“ se je vprašal, pogledal okoli po oblakih in obstal. „No, menim se; nekaj je frfotalo tod okoli, bom pa molil!“

Iz žepa je privlekel rožni venec z debelimi črnimi jagodami in pričel moliti. —

Gregor je prišel med tem v svojo bajto. Jezno je gledal po mračni veži, mršil obrvi, stal na levi nogi kakor štoklija, pa praskal z žveplenko po desnem stegnu. Naenkrat mu je zmanjkalo ravnotežja in zaletel se je v črn kot med motike, burkije in loparje. Satan, o satan! Zaklel je, a kdo je tako bedast, da bi mislil, češ, zato kolne, ker ga je zaneslo med burkije! Ne, on kolne zaradi drugih reči. A jezo je zavezal kakor meh moke, da se ne more širiti ne naprej ne nazaj.

V desnem žepu vestje je zgrabil čvetero žvepenk, stopil na levo nogo, dvignil desno in prasn timero po stegnu. Ustne so se mu potegnile navzdol. Zadišalo je po žveplu, in med njegovimi črnimi prsti gori vijoličast plamenček. Vzame trsko, jo prižge in vtakne v peč. Suho in razlomljeno vejevje meče jezo nanjo in zadeva s koščnim hrbtom roke ob opeko. Za to se ne meni.

„Večerjal bom krompir ali kaj takega!“

Te besede ponavlja, a drugo misli. Meh jeze se hoče razvezati, a on škriplje z zobmi in zateguje ustne. Tega ne, kaj pa mislite? To so svete reči, vrag naj vzame vse skupaj. Oreh naj gre iz duše! Sama goljufija je na svetu, a da bi nas le Bog vse v nebesa vzel!

Pri tej priči se oglasi naenkrat iz peči droben glasek: Psi-i-i!

V ognju nekaj cvili. Gregor dobro spozna, da je to duša, ki trpi v vicah. Njene bolečine so take, da jih tudi zdaj, ko je prosta telesa in njegovih človeških občutljivosti, ne more prenašati. Skočila je v svoji sili v nizko peč preprostega zemljana in prosi pomoči.

„Večni mir! No, tudi druge bo cvrl satan!“

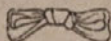
Gregor govori skozi zobe in na glas pljune. A v peči cvili glasek nepretrgoma; zdaj ponehava, zdaj poprijemlje močnejše. V svetlobi, ki jo meče ogenj iz peči, se vale po veži čudne velike in črne sence kakor oblaki. Vrata na pot se zapro in odpro, kakor bi jih pograbil vihar. Gregor se še čemerneje namrdne. Ne boji se ne svetnika ne vruga in pogleda v peč.

Na široko žari rdeča žerjavica in po njej pleše rdeč jeziček. Naglo preskakuje z oglja na ogelj, vihti se, suče, odskakuje in maha naprej in nazaj. Spodaj ima noge, na nogah rdeče copatice. Majhen je in trebušast. Žensko obleko ima na sebi, v boke je širok, v prsi obilen. Na glavi ima v čučko zavezano ruto in iz nje gledajo sive Jerine oči, njen topi in modri nos in njena brezzoba usta. Stare zgrbljeve ustne moli naprej, opleta okoli sebe z rokami in tako naglo pleše, da se delajo iz čokastih copatic rdeči krogi. A kiklja jo komaj lovi. Beži po ogorkih od roba na rob, vrti se v sredini in neprenehoma cvrči: Psi-i-i.

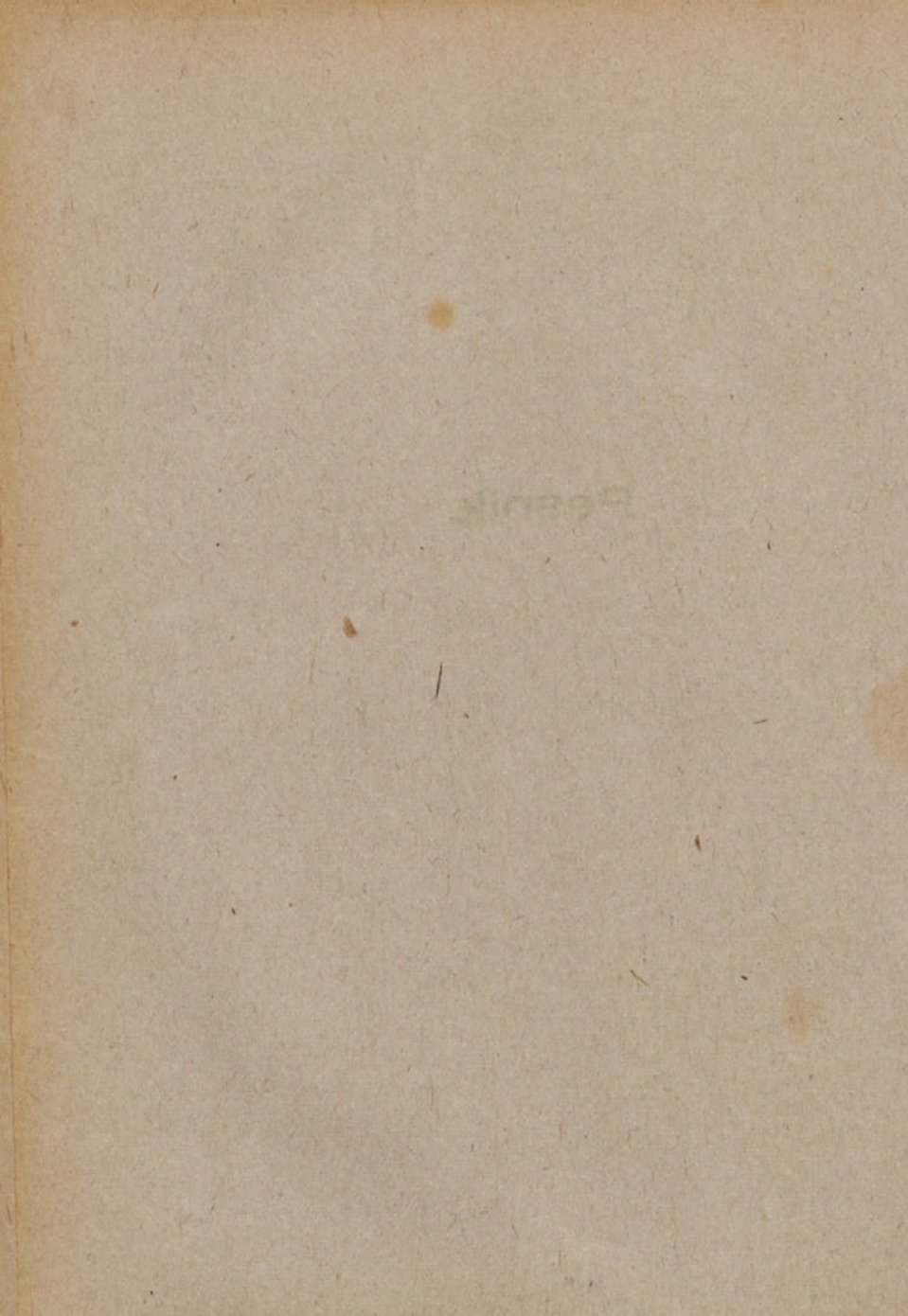
Gregor gleda kakor podnevi zbudjena sova, samemu sebi težko verjame, dvigne dlan in mane oči.

„Kaj sem neumen ali kali?“

In še huje drgne oči. Zunaj pa se dela huda noč. Oblaki, črni in ogromni kakor gore, se grmadijo nad dolino, močna sapa šumi po listju in že se oglašajo grom. Vihar plane iz gozda in divja, da je strahota. Vmes švigajo bliski in debele kaplje bijejo po hišah in poljih. Gregorja objame strah. Brez večerje se zaklene v hišo in moli.

Pesnik.

Po tretji točki občinske seje ne more najti župar: takoj dnevnega reda. Obrne se k tajniku in reče tiho:

„Kaj je četrta točka?“

„Imenovanje tajnika. Ali bi šel ven?“

„Prosim, pojdi!“

Župan pokaš'la in pozvoni z drobnim rumenim zvončkom: Občinski svetniki, zbrani okoli dolge, rdeče pregrnjene mize, se ozro v župana. Tu in tam še šepetne kateri sosedu konec misli, ki jo je hotel izraziti prej na glas. Tajnik vstane in gre iz posve-tovalnice v občinsko pisarno, ki je majhna in sta-rinska. Vrata zapre za seboj in stopi k oknu.

Od stropa visi svetilka, preprosta in črna. Slike po stenah so temne in nerazločne. Na pisalni mizi ob oknu se motno sveti visoki kovinski tintnik.

Zunaj je aprilsko noč. Po cesti mimo okna naprej se vali topel veter in objema hiše in ljudi. Tu ali tam izmed hišnih voglov ali izpod drevja mežika drobna luč, ko da hoče ugasniti. Nebo je temno, prepreženo s težkimi oblaki, ki vise nad mestecem, kakor bi gro-zili s svojo črno pezo. Daleč nad severnimi gorami se sveti podolgovata lisa in v njej gori tropa zelen-kastih in trepetajočih zvezd.

Tajnik je dolg, suh, rosi zalisce in pod nosom rahle brčice. V plečih je upognjen in s svojimi dol-

gimi rokami visi naprej, kakor bi nameraval pasti vsak hip skozi okno na prazno in slabo razsvetljeno ulico. Nervozen je in misli se mu javljajo in trgajo brez pravega reda. V srednji šoli je prekinil študije in potem se je obesil na to službo mimogrede kakor leteča krpa na kljuko, ki jo je bogve kdo nastavil. In pozneje se je oženil.

Pred današnjo občinsko sejo je govoril z županom o sebi. To je zanj največja muka. Tudi če živi v obupu, potrebi, če je v svoji notranjosti nesrečen, ne izreče tega. Njega se nite čustva, ki ne spadajo v krog, kjer živi. Jeseni včasih lete nad mestom žerjavi in kriče in kriče, a on jih gleda in si želi, da bi mogel leteti z njimi. Na vse strani, spredaj in zadaj je toliko sveta, toliko neznanega, a on visi tukaj in ne pojde nikdar naprej.

Župan je njegov nekdanji sošolec. In tikata se. Pred sejo sta govorila:

„Prosim te, župan, danes pride na red moje imenovanje. Meni je nerodno, izraziti se, oprostite, a jaz ti vse zaupam. Mislim si, ti vse to veš tudi brez mojih besed.“

„Gotovo, prijatelj. Danes spravimo to v red.“

Zdaj naenkrat buši tajniku na uho županov glas, kakor bi ga pognal veter skozi špranjo v vratih.

„Jaz nimam ničesar proti tajniku, ali ...“

Tajnik se opre z rokami ob okno in nagne glavo daleč ven. Toda glas gre za njim, kakor bi mu sedel na rami in se sklonil obenem z njim v pomladno noč.

„Knjige niso v redu. Došli dopisi niso takoj vpisani.“

Tajnik se podpre s komolci in položi dlani na ušesa. Ali v špranje med roke in uhlje se rine glas, kakor bi hotel za vsako ceno v njegova ušesa. V lica tišči kri in žile po sencih gore, kakor bi se pretakal po njih krop.

„Če ostane pri tem, mi ni mogoče z njim delati.“

Tajnik hiti po prstih od okna, prime polahko vrata na hodnik, jih previdno odpre in se stisne v temen kot. Zdrzne se, roke tišči na obraz in se skriva pred nekim glasom, ki ga čuje v svoji notranjosti, ko da bi rohnел izpod temnega stropa nanj in mu pretil.

„Ob službo si in ti, bebec, si se oženil!“

In ves vroč, stiskajoč lica z obema rokama si odgovarja: Izgubljen si, zavozil si, zdaj se pričjenja križev pot tvojega življenja!

Med tem se odpro vrata posvetovalnice in več glasov ga kliče: „Gospod tajnik!“

Za hip premišlja, z roko si popravi lase in se odloči.

„Prenesem, vse prenesem,“ si sepeče. „Vem, kaj mi bodo povedali, slišal sem že prvič, ko bom slišal drugič, prenesem laglje.“

Tajnik se vrača nazaj, gre naglo in trdno skozi prva in druga vrata, mimo občinskih svetovalcev do drugega konca mize in sede na svoje mesto tik župana. Župan stoji in pravi.

„Občinski svet vas je nastavil za nadaljnjih pet let in vam povišal mesečno plačo od stoinšestdeset na dvesto kron. Častitam vam!“

„Hvala,“ se oglasi tajnik hripavo in sede. Nov val krvi mu plane v glavo, šumi mu po lobanji in ne more slišati in umeti tega, kar govorijo ljudje okoli njega. Nadaljuje opazke za zapisnik, ali to, kar zapiše, so iztruhi njegove duše. Kako je to mogoče, piše, neumevno je, neumevno. Vse je v redu... vendar, očrnjen sem, on, prijatelj, me je očrnil... kako naj še sedim naprej med temi ljudmi...

To zapiše in ozre se po njih. Toda obraz starega Tolmaja gleda dobrohotno vanj in tam dalje se zadovoljno smenlja debeli in rdeči Zaplotar. Ti ljudje, si misli, skrivajo, skrivajo. Vse vedo, ravnokar so čuli, ali ne izdajo se. In strahoma se spomni župana in pogleda vanj. Vidi njegovo suho brado, njegove dolge brke in rdečkasto plešo, ki se enolično sveti. Županove oči so kakor iz stekla. Niti danes niti nikoli ničesar ne izražajo.

Seja je končana, svetovalci izbirajo klobuke in palice in odhajajo. Pogovarjajo se po hodniku in njihov hrup in smeh se gubi na cesto in piava s toplim vetrom naprej. Tajnik ugaša luči v posvetovalnici, gre s papirji v roki v prvo sobo in tam obstoji pred županom. In zdi se mu, da so tiste besede, ki mu jih bo nekoč moral povedati, še nekje globoko in daleč in da ne more nocoj do njih.

„No,“ pravi župan in oblači svršnik, „zdaj si zadovoljen.“

„N—,“ prične on in izgovori počasi s čudnimi boleznim smehljamem: „N—e!“

„Ho, poglej! Koliko si pa hotel?“

„Nič! No, če je tako... potem nič!“

„Pa odreci! Izjavi, ho, da ne sprejmeš!“

„Jaz, veš, sem bil prej tukaj,“ prične kazati tajnik, govoreč počasi in meneč, da je tisto, kar bo moral povedati nekoč, še globoko in še daieč.

„Kje si bil?“

„Tu pri oknu sem stal, glavo sem držal ven, vrata sem bil zaprl, a besede, tvoje besede, so tiščale za mano tiščale so, da...“

Župan stoji široko pred njim, nalahko se guga in drži roke v hlačnih žepih. Prednji kraj klobuka mu sedi visoko nad čelom in iz brkastega obraza gleda hladno in neizrazno pričakovanje.

„Stal sem tukaj, potem sem šel skozi vrata in še tja je šlo za menoj... tvoje govorjenje. Mislim, da zame ni več tukaj mesta, umazan sem...“

„Ali si bedast, za vruga! Saj je vse v redu!“

„Ali to ni glavno, da sem umazan, temveč tega ne razumem, ne razburjaj se, ne razumem... kaj hočeš!“

„Česa?“

„Ti si moj prijatelj. Sedela sva skupaj v šoli, igrala sva se — oba majhna, mlada. In zdaj naenkrat te slišim, dovoli mi, slišim, da ne moreš z menoj delati, če pojde tako... a jaz ne vem, kje bi ti ustregel.“

„Ti tega ne razumeš!“

„Dobro; ne razumem! Moj razum tega ne razume, bodi tako. Ali kar čutimo tukaj znotraj?

Tajnik se prime za prsi in gleda z iskrečimi očmi.

„Mi lahko zapopademo vse — z našimi mislimi, z umom, ali to, kar je v prsih... to je nekaj drugega, različnega. In... kako je možno govoriti o prijatelju, kakor si govoril... pred hladnimi ljudmi... zgrabiti prijatelja kakor kos mesa in ga vreči na mizo in obsoditi, to je vprašanje, težko... notranje vprašanje!“

„Pojdiva, pojdiva!“ kliče župan. „Ho, ali nisi ti naredil neke pesmi? No, ne obotavljaj se! Ti tega ne razumeš! Jaz moram poročati tako, kakor se mi zdi! Konec! Pojdiva v krčmo! Čakaj, tista vražja pesem! Zapisal sem jo v album neki ženski... tisti košati! Stoj! Spomladi, spomladi... kako je?“

„Oprosti,“ govori tajnik, dolg je, bled, upognjen in brezkrvne ustne se mu tresejo, „morda je uradno vse prav, ali mene je zgrabilo, kakor bi me udaril tod — po prsih!“

„Tista pesem,“ se smeja jekleno župan, „takole, čakaj!“

Spomladi bilo je, oči so ti sijale
kot da iz zvezd pognali bi temnórdeči cveti...

Bil si poet, pozna se ti. Če bi iskali doma, bi še
kaj našli. Tako pod zglavjem, kaj?“

Prime ga pod pazduho in pelje po mestecu. Vse
je mirno, po oglih gore redke luči, ob desni in levi

se vrste v neredu razsvetljena okna, in preko hiš in ulic se vale topli vali spomladanskega vetra.

„Tu sem, hejjo! V tole krčmo stopiva na polič ali dva!“

„Ne,“ pravi tajnik, „nocoj bi ne mogel piti. Skrbi me, ne zapopadem življenja, premisliti moram!“

Župan ga pridržuje, potem izpusti in se zasmije za njim. Tajnik se gubi ob hišah, dolg, upognjen, negotovih ohlapnih korakov, drži se za brado, gleda v tla, čelo mu žari, oči mu gore, misli viharo in misli in ne razume.

Noč je lepa, kakor še nobena tisto leto. V vetru se vali novo toplo življenje, ki prebuja ljudi, živali in rastline. Jablana vsa drhti in čaka, prsi zemljanov so polne slasti in slutnje po sreči.

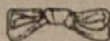
Tajnikova žena je odprla okno, sloni na njem in čaka moža. Ko pride, se obrne in mu gre v temi po prstih nasproti. Oklene se ga naenkrat kakor duh.

„Ti si,“ jo spozna in se začudi.

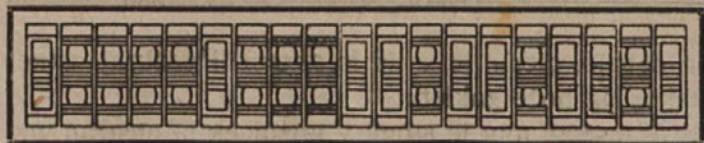
Sede in ona se stisne v njegovo naročje. Naenkrat ga vpraša.

„Kaj ti je?“

Tajnik molči. Čez nekaj časa se spomni župana in reče s čudnim glasom: „Pesnik sem.“

Vesela zgodba.

Moj veseli in živahni pisatelj je izpraznil globoko čašo vina, nas zabaval hrupno dalje in pripovedoval tako-le:

Sprl se je z ženo, razbil v veži tri največje lončene sklede in premišljal med tem, kaj bi na to jezo še napravil. Takoj mu je šinila prava misel v glavo. Planil je nazaj v hišo, kjer je šumela žena gor in dol, upirala roke ob boke in vsa zaripljena zmerjala in zmerjala. Odprl je malo rdečo omarico v steni in vzel iz nje velik ključ.

— V zidanico mi že ne greš, je prsknila žena, na mestu obstala in udarila s peto ob tla.

— Pa se poskusiva, če ti ni prav!

Gledal jo je samo z belino, posadil na glavo klobuk in trdo in brezbrizno odšel.

— Fej te bodi, fej te bodi, so letele besede za njim, a on je zavil za hišo in preko polj.

Bilo je koncem maja in vse je zelenelo in cvetelo. Škrjanci so peli v zraku, metulji so križali pot, in solnca je bilo toliko, da se je vsa ogromna krajina na glas smejala. Tu in tam po njivah so delali moški, nekje pod mejo so plele ženske, a kmet je korakal neusmiljeno po nežnih travicah, ki so rastle iz pota. V koščeni, obriti obraz je bil rdeč, dihal je globoko

in debelo, giedal je v tla in skremžil večkrat ustne, kakor da hoče zakleti.

Onstran njiv je stopil v gozdiček in onstran gozdička jo je mahal s hlastnimi koraki proti goricam. Koliko solnca je bilo tam, koliko zdravega in milega sijaja! Podolgovata holma ob desni in levi kakor božja kolena, a med koleni samo zeleno božje krilo, kjer se koti od diha nebeških ust in razvija od božanja blagih nebeških rok edino zemsko dete božje, vinska trta in njen tajni in sveti cvet in sad.

He, tista bela glava, ki gleda tam iz rebri, to je prva zidanica. V njej je hlad in mir, in ob njenih stenah spijo temni visoki sodi in za njihovimi dogami leže rdeča in rumena jezera, čista, hladna in opojna, skrivajoča v sebi mogočen vonj, ki poživlja naše prsi in moč, ki draži kri in jo podi po žilah, da je starec mlad in bi se igral z mladenko, ki ji poganja iz neder prvi cvet. Tu so doma vinski duhovi, ki ščebetajo jeseni od posode do posode svoje tajne pomenke.

Kmet porine v vrata ključ, obrne ga in obstane pred pragom. Vrata zacvilijo in zlezejo daleč nazaj. Iz nizke temine se vlije val močnega in hladnega vonja, ki je opojen in močan, kakor da bi bil živ duh, ki se je privalil oblaku enako iz črnega soda.

Kmet stopi v hram, seže nad polico nad vrati in izbere dve lončeni posodi. Nese jih na prag, ogleda jih, če ni na dnu pajka ali pajčevine, stopi k velikemu sodu in ratoči obe posodi do vrha. Od stene si pri-nese malo mizo, privali tnalo, sede nanje in prične

piti. Pije nekoliko in že je pozabljena žena, ki z jezikom pika in grize, še nekoliko pije in že so zato-nile skrbi kakor solnce za gore, in že je posijalo novo, svetlo solnce zadovoljnosti in dobre volje. He, bili so časi, se domisli, ko je imel dvoje deklet zares in tri za kratek čas in vseh pet se je pulilo za njegov fantovski stan.

— E — he, katera mi ga vzame? Ti, Marijana, že ne, ker hodiš kakor gos, in ti tudi ne, Ušpeta, ker vidiš okoli vogla, in tudi ti ne, Lucija, ker imaš usta kakor nebeška vrata. A ti, Doroteja, imaš nekaj, kar pozna do zdaj samo jaz in ti! To mi je všeč in kaj se ve, če me ne zmoti vrag, da se zavežem s teboj za vse kvatre!

— Holadra, mrmra kmet, lepe misli in dobro je, da sem sam!

Ali že mu šine, v glavo spomin na kmeta, ki je ugnal sodnika samega, in žal mu je, ker je sam in ne more nikomur povedati, dobre in važne prigodbe. Pije in pije, oddahne se, potegne z dlanjo preko ust, stopi na prag in gleda po jasni rebri. Gleda nekaj časa in zagleda nekaj črnega, ki se premika tam spodaj med zelenjem. I

— He, he, kriči, Turek ali kristjan, ali kdor si božji, stopi k meni prijatelj!

Postava obstoji, obrne se in naenkrat jo mahne kar počez proti zidanciji.

— Ha, ha, se smeje kmet, to si pa ti! Tisti mlinar, kogar mlin mleti noče, kadar je kaj moče, kadar je pa suša, pa posluša.

Mlinar, dolg, suh, kocinast in škrbav, pravi, da je nesel vrečo moke konjederču za hrib. Slišal je pa tam izza nekega zidu take glasove, kakor bi imela siva baba konjederska k jaslim priklenjene vrage mesto konj. Še po dnevi ga je bilo groza.

— Stopi naprej, pravi kmet, pa poskusiva tega-le, ki bolj pogreje kakor vsako dekle!

— Pa ga daj sem, Urh! Baba, veš, pa že tako gleda, da ti ne gre iz spomina.

— Katera baba?

— Konjederka! Preklel bi jo, če bi se je ne bal. Kaj veš, s kom je v zvezi.

— Z moškimi je bila, dokler je bila za kaj, zdaj je pa taka, da še zadnji petelin za njo ne kavsne!

— Urh, primi se za jezik, da ti ne prikliče more v hišo ali pa boleznì k svinjam!

— Če bi bil vedel, mlinar, da bom tako mevžo dobil za tovariša, pa bi bil vzel svojo babo s seboj, če sva tudi skregana. Zakaj ona se ponoči vsega boji, samo moža ne. Pij mlinar, ná, natočil sem že.

Mlinar pije in pije in ko postavi posodo na mizo, oblizne ščetinaste brke, išče z očmi po temnih kotih, najde vlažno tñalo, ga privleče k mizi in sede nanje.

— Kaj pa zdaj misliš? vpraša kmet. Kaj se ti zdi da boš pil, pa molčal zraven? Povej mi kaj, če nimaš take glave, kakor lanska repa, ki je bila vsa šupla.

— Hej, ali ti veš, da jo je vrag ponesnažil? O res je tako: lani je vso repo vrag ponesnažil, zato je bila taka. To mi je povedala tista Katra s Kravjega roga,

ki vidi samo na levo oko in še na tisto skoro nič. Pravi, da ga je videla.

— Ti si desetkrat slabši od moje babe. Zakaj moja baba ni za nič, je pa le za tisto dobra, za kar je, ti pa, fej te bodi, imaš babji gošec, pa še baba nisi.

— No, no, mirmra mlinar, kaj me pa nabadaš?

— Povej mi kaj, kar bo zame, glej ga hudimana! Pij, ná, pa obrni jezik po človeško.

Mlinar pije, kakor vidi kmeta, postavi posodo na mizo, se obriše in reče:

— Ti, Urh, ki hočeš biti bolj muhast, kakor so muhe, ene pa vendar ne veš!

— Pa jo povej, če je kaj prida.

— Tega ne veš, kako je ugnal kmet orožnika.

Kmet se čoha po temenu, včasih potegne vase tako globoko sapo, da zahrči, mrda zaničljivo z ustnicami in reče:

— Mlinar, od tebe pa ne pričakujem prave. Če pa kaj velja, ga bova pa še vsak pet takih mer, pa še ne pojdeva.

— No, vidiš, to je bilo tako. Moj stric, ni res, moj ujec, ker je bil moje matere brat — bog ji daj dobro, naduha jo je strla — moj ujec je imei tako-le slabost za divje zajčke. Če je zvohal, da hodi kateri v deteljo, pa si je izbral krepelce, in če je le mogel, ga je kresnil za dolge uhlje, da še zacviliti ni imel časa. Imel je tudi pihalnik, ki ga je nabijal po ves večer. Če je ponoči zaplašil ž njim kakega zajčka, je pa tako nazarensko počilo, da je bila vsa hosta

pokonci. In tudi vaščani sino mislili, da gredo Turki nad nas, pa je bil le našega ujca pihalnik. No, le čakaj, da ti povem naprej. Ravno zato pa, ker je imel ta pihalnik tako strašen glas, je naš ujec nekaj drugega potuhtal. Pri nas v vasi ni konj, kakor veš, samo vole imamo in krave. Včasih pa pride Ribničan z rešeti in piskri, on pa ima konja, tistega sirca, ki nima nič repa. Tisti sirec pa je imel rep, ker bi drugače ne bil dobil naš ujec žime, iz katere je spletel zanjke. Sicer je bil privezan pod Debeloglavčevim kozolcem in tam ga je naš ujec omulil. Vidiš, in zdaj ti bom šele povedal, kako in kaj. Ujec je nastavlil zanke po tistih krajih med grmovjem, koder so hodili zajčki. Pa je marsikaterega dobil, ki je cvilil in otepal. Hitro mu je vzel sapo in ga stlačil pod plašč. Veš, enkrat pa — poleti popoldne — ti gre ujec in se muza, ker že od daleč vidi dolgouhca, kako se zaman sili in puli naprej. Stopi dalje, postopi malo tai o-le, prime zajčka, se ozre okoli sebe in — o, satan in krot! — zagleda tam orožnika, ki je vse videl in prihaja bliže in bliže. Ujca prične nekaj ščegetati po tlniku in zadaaj po glavi. Naenkrat sname zanko z zajčkove noge, dene ga bolj na rahlo med kolena, pa ga prične tepsti po zadnji. In zraven govori:

— Ti capin grdogledi, ti! Torej dobil sem te, uho tatinsko! Ali boš še hodil moje zelje glodat, kaj? Ali boš še hodil moje zelje glodat, kaj?

Orožnik pride in pravi:

— Kaj pa vi počenjate?

— Zajca sem ujel, ker hodi v moj zelnik. Že prej sem mu obetal, da jih bo dobil, zdaj ga je pa doletelo!

Ujec izpusti nato zajčka, ki jo odbriše med steljo in grmovjem, orožnik gleda v tla in nekaj zase brunda.

— Kaj pravite, vpraša ujec, ali bo še prišel v moj zelnik, ali ga ne bo več?

— Hajd k vragu. buča zvita, je odgovoril orožnik in šel svojo pot.

— To-le sem mislil povedati, neha mlinar, ali je prava, ali ne?

— Še smejati se ne morem, pravi kmet. Nič prida ni. Vidiš, jaz vem pa tisto, v kateri je ugnal kmet sodnika samega!

I, ta bo pa bosa!

Jo bomo pa obuli. Pij, mlinar, da boš laglje poslušal.

Pila sta in pila in nista opazila, kako zahaja zunaj solnce. Čim manj svetlobe je prihajalo skozi vrata, tem svetlejša so jima bile oči. In dihala sta globlje in težje.

— Ali ti veš, kje je Cirknica? je vprašal kmet.

Na Notranjskem kali.

Kaj pa je tam, mlinar?

— I, župnik menda, cerkev, kmetje!

— Ali misliš, da je Cirknica vaz?

— Trg bo!

— Nič trg, mesto, mlinar!

— Trg bo!

— Mesto, moka spridena, je zakričal kmet. Mesto je! Tam je moja bača doma, pa misliš, da ne bo mesto? Kaj pa ti veš, ki še čez hrib nisi nikoli pokukal!

— Da je trg, to pa le prav vem!

— Ni, je udaril ob mizo kmet. Misliš, da ti v vasi odštejejo petsto tolarjev, če jih reš. nepre- sk bljenega dekleta? Zakaj pa že sedmo leto po- slušam, da je ona iz mesta doma, jaz sem pa zarob- ljen kmet? Če mi ne daš prav, pa te vržem skozi vrata!

— N-o, pa bodi, kakor želiš! Čeprav je trg, pa le naj bo mesto!

— Nič zavoljo tega, mlinar, ampak zato, ker je!

— N-o dobro!

— Kaj, ti boš mojo pamet postavljaj narobe?

— N-e zameri! Pil sem preveč in jezik se mi vali po ustih kakor sirov štrukelj, ki ga ne moreš pogoltniti! Zdaj sam več ne vem, kaj je Cirknica: ali je trg, ali je mesto.

— Kaj si ti misliš, kaj je nadalje pri Cirknici?

— He, to pa vem! Tisto jezero, ki spomadi izgine in jeseni spet pride. Poleti kose po dnu, jeseni se pa vozijo v čolnih in ribe love. To vse vem.

— No, zdaj pa pride tisto, mlinar, kar sem ti mislil povedati. Veš, moj žlahtovec, moje žene po polu stric — pri hiši se je reklo pri Kapunu — ta je bil tisti, ki je ugnal sodnika.

E, e!

— Kaj pa meketaš kakor ovca? Ugnal ga je!

— Kako pa?

— Vidiš, ta je pa taka-le mlinar. Tisti zlahtovec moj, trden kmet, je rad kako ribo pohrustal. Posebno so mu dišali sulci, ki so imeli včasih po osem in tudi po več funtov. Sam si je izpilil doma iz starega železa osti, pa je takole pod mrak sedel v čoln in pogledal, če leži kje blizu kakšno ribje poleno. Večkrat je kaj nabol in prinesel domov. Enkrat pa ga nekdo opazi, in birič mu prinese papir, ki ga je klical na sodišče. Tisti kmet gre in pride pred bradatega sodnika, ki ga vpraša, če ve, zakaj je prišel.

— Čeprav gledam in govorim, reče kmet, tega pa, zakaj sem poklican, le ne vidim in ne vem.

— Vi ste, pravi modro sodnik in gleda v sive papirje: vi ste lovili ribe. Zakaj ste jih pa lovili?

— I, ker so bežale, gospod!

— Le pametno govorite, ga svari sodnik. Ribji lov v jezeru je prevzel graščak.

— E — he, gospod sodnik, poma!a kmet, saj jaz nisem lovil na njegovem, saj jaz sem lovil na svoji parceli, nad svojim travnikom!

— Nič, maje sodnik glavo, vsa voda je graščakova!

— Če je pa taka, kima kmet, in zahteva s kazalcem, potlej pa rečem enkrat za vselej kar na tem mestu to-le: Graščak mora v štirindvajsetih urah spraviti vodo z moje parcele!

— Kam? vpraša začudeno sodnik in kmet se obregne: Kamor hoče, kaj me to briga! Voik je lužo

izpil, pa je zato počil, graščak pa menda ne bo počil, ker ima trebuh kakor kovačev meh!

Sodnik čečka nekaj po papirju, premišlja in reče:

— Oče, vi ste **bik**!

Čmet, moj žlahtovec, tudi premišlja. Gleda v tla, se muza, pa dvigne čez nekaj časa oči in poni-glavo povpraša:

— Kaj so vas, gospod sodnik, rezali?

— Héhehe, héhehe, se smeja mlinar in preklada omahujočo glavo z desne na levo. Héhehe, héhehe!

— Tako je ugnal z besedo šodnika, maha kmet svojo zgodbo. Jaz pa, doda, bi ugnal še koga drugega, še koga drugega ti pravim! Ugnal bi, poslušaj, mlinar, ugnal bi hudiča samega!

— Ježeš pomagaj, zastoče mlinar in se stisne kakor mokra kokoš.

— Pa veš, s čim bi ga ugnal? S pijačo, ti povem, s pijačo bi ga, da, hudiča samega, če je prav žejen kakor devet kovačev!

— Ježeš pomagaj, zjavka mlinar in se še bolj skrči. Drži jezik, da ga še res ne priklješ!

— Toliko mer, kolikor jih pocedim jaz, jih tudi sam satan ne spravi pod streho. Pa naj pride sem, če ne verjame!

Mlinar zdrzne naenkrat pod mizo in obleži pijan in prestrašen.

— Ježeš pomagaj, stoka od ta!, ne govori tako, ker je pod mizo tako čuden duh, kakor bi po peklu smrdelo.

— Kar sem dejal, sem dejal, pravi kmet in udar! s posodo po mizi.

Zunaj je že večer, a ves svetel in jasen. Zvezde gore in luna sveti naravnost v hram. Okoli in okoli vse cvrči in šumlja, vse se giblje in ziblje v tihi sreči, ki jo izdihava to nebo z zvezdami in mesecem. V dolini pojo fantje.

Kmet naenkrat sliši neko drobljenje in zdi se mu, kakor bi tekla okoli hrama srna. Prime vrč, pije in pije in preko vrča vidi naenkrat črnega kozla s kratkimi rogini in dolgo brado. Kozel preskoči prag, postavi se na zadnje in iz sprednjih so naenkrat roke. Oči se mu svetijo kakor mački. Oblizne se z rdečim jezikom in nič ne zine.

Kmet čuti, kakor bi mu kdo zabadal v hrbet in tilnik iglo za iglo, ali z očini ne trene in ustne malomarno zateguje.

— Na, pij, pravi, če si zakaj!

Kozel stopi bliže in pije. In tudi kmet pije. Ko sta vrča prazna, pa stopi spet k soču. Natoči do vrha in spet pijeta. Pijeta in pije'a, a ni pijan kmet in ni pijan kozel.

Kozel stopi bliže, sključi se in sede h kmetu, ki se odmakne. Kmet ga gleda od strani, viha nos in reče:

— Sedi dalje od mene, na ono stran!

— Zakaj?

— Ker nesramno smrdiš!

— Saj gnoj tudi smrdi, pa si ga ie vafen.

— Nak, kmetu pa ne smrdi gnoj, hudič! Vidiš, kako si neumen in kako nič ne veš! Kmetu gnoj lepo diši, tako mu diši kakor škricu gal-t-oža! Gnoj je za kmeta smetana, ker je smetana za naše njive!

— Kako pa torej smrdim?

— Kakor bi cunje palil, žgal kosti ali pa staro usnje, razlaga kmet in viha nos, in še huje smrdiš! Odmakni se, trkajva preko mize!

Kozel sede res na drugo stran in spet pijeta in pijeta. Kmet toči znova, postavi vrča na mizo in trči. In spet pijeta in pijeta. Kozel se liže, ali že ne more ujeti vseh kapljic, ki mu uhajajo ob desni in levi strani ust v brado in kapljejo od tam na grdi in kosmati trebuh. Nenadoma prične kašljati in kmet pokaže s kazalcem vanj:

— A-ha, pravi, sem te že ugnal! Do grla ti sega vino! Še enkrat trči!

Trčita še enkrat in nagneta vrče. Kozel samo parkrat požre, postavi vrč na mizo in v tistem hipu omahne. Pade po črnih tleh in leži tam smrdljiv in kosmat.

Kmet potrka ob mizo in se zadovoljno zahotota:

— Ugnal sem samega hudiča, mlinar!

Brcne pod mizo, ali mlinar smrdi in se ne gane.

— Zdaj pa, pravi kmet, vržem oba skozi vrata in grem domov.

Umakne mizo k steni, tiplje za mlinarjem, za-grabi ga, nese čez prag in vrže v travo.

— Ježeš pomagaj, zastoče mlinar in spi naprej.

Kmet gre nazaj, tipiče za kozlom, zagrabi spredaj in zadaj, ali dvigniti ne more.

— Težka je, mrmra, mrha peklenska, kakor bi bila iz svinca.

In še enkrat prime, močnejše se postavi na noge, ali ne dvigne ga.

— He, prekleti kocinar, mrmra, v vinskem hramu te pa ne pustim. Tudi pri babi bi te prej pustil, tukaj te pa ne bom!

In vnovič se postavi, zagrabi spredaj in zagrabi zadaj, ali košmatinca ne premakne. Stopi naprej, oprine glavo in skuša dvigniti samo prednji del. Ali glava se ne gane.

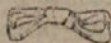
— He, se jezi, težak je ta capin kakor cerkveni vogal. Kaj ima neki v sebi mesto mesa in kosti?

Stoji nad njim in spet čuti po tilniku in hrbtu, kakor bi mu kdo zabadal igle v kožo.

— Zdaj pa imam res inudiča, mrmra in groza se ga poloteva. Zgrabi naenkrat klobuk, zaklene vrata za seboj in teče na vso moč v dolino. Beži skozi gozd, in od desne in leve mahajo za njim smreke in bori, on pa ravno toliko, da jim sproti uhaja. Leti čez njive in mlado žito nejevoljno šumi in ga zbada. Pogleda kvišku, in luna se jezno cmeri.

Kmet pa teče in teče skozi tiho vas in butne na vso moč ob vrata šarovža. Ves je upeljan, ne gleda nikamor drugam nego v kljuko. In ker dolgo nikogar ni, buta s čevlji v vrata, bije s pestmi po njih in vije kljuko, da odmeva dolgočasno po kamenitih hodnikih.

Čez dolgo časa prideta župnik in kuharica in mu odpreta. Ko izve župnik, kako in kaj, ga umije z blagoslovljeno vodo. To takoj pomaga. Kmet gre domov in se spravi v postelji z ženo še tisto noč. Poslej ne preklinja in s hudičem nista bila nikoli več skupaj.

Igra.

1.

Moj žalostni in jetični visatelj pa je nadaljeval s svojim bolnim in hripavim glasom:

Obedovali smo tisti dan kakor po navadi. Žena in hčerka sta sedeli na zofi, jaz nasproti, a moja mati na moji strani. Bilo je koncem poletja in lipa pred oknom se je bila že vsa osula. Zato je bila soba svetlejša, stene prijaznejše, a strop prostranejši in svobodnejši. Ko sem posrebal juho, sem jim povedal, da sem vsled razmer, nastalih zaradi vojne, ob službo. Dopoldne so mi to uradno naznanili in dodali, da ne dobim več nikakšne plače ali celo odškodnine.

Takrat so bile take vesti navadne, nihče se ni več radi njih vznemirjal, oni pa, kogar je doletela usoda, se je bolj bal tistega, kar ga ima še doleteti, kakor tega, kar se je z njim ravnokar zgodilo. Zakaj naenkrat niso storili nikomur vsega, kakor so se namenili napraviti. Najprej so mu na primer namignili: Vi, pazite se! Vi ste na sumu! Glejte, da se vam kaj ne pripeti! Nato so pustili času teči. Ko je že mislil, da je vse v redu, in se je popolnoma pomiril, so ga nekega dne poklicali in mu odpovedali službo.

Kar na kratko: brez odpovedi, brez odškodnine. In so ga spet pustili, da se mu poleže razburjenje. Ko se je tako zgodilo, so ga spet pozvali. Naznanili so mu, da so ga vtaknili pod policijsko nadzorstvo. Iz mesta ne sme nikamor. Pred šesto zjutraj in po osmi zvečer ne sme iz hiše. In zdaj so spet čakali, da ga mine vznemirjenje. Čez mesec in dan so ga prijeli na ulici, doma pri obedu, ali po kosilu v kavarni in ga zaprli.

Mati je premislila, kaj to pomeni, izgubiti službo, in vzdihnila. Žena je bila mlada in zato bolj lahko-miselna. Bomo že kako, je menila. Toda od samega pisateljavanja se takrat ni dalo živeti. Listi so plačevali slabo, časopise, ki se je splošno košalo, kako bi se vladi bolj prikupilo, ni imelo za pripovedni listek več smisla. Tam se je vse ježilo samega junaštva. Mnogi domači pesniki so zastavili pero za tuje domovinstvo, ni jih bilo sram podpisati se pod pesem, zloženo na čast malopridnemu tujemu vladarju, največjemu sovražniku lastnega rodu, ali pod poziv v verzih, po katerem naj se zbira denar za vojne koristi narodu sovražne vlade.

Če pogledaš zdaj okoli sebe, kako si vesel! Sam Slovan, kamor se ti ozre oko! Takrat pa je bilo jako žalostno. Tisti, ki smo bili Slovani, smo se tiščali v najtemnejšem kotu kavarne. Gospod, ki je stopil med nas in prijazno vprašal, če sme naročiti čašo vina, je bil detektiv. In če si vzel v roke časopis, ni bilo v njem drugega, kakor tuje zmagoslavje, in če si pogledal krog sebe obraze, si našel tudi na

njih isto kakor v časopisih. In tega je bilo povsod toliko, da si že komaj dihal. Po ulicah, okrašenih z zastavami, po oknih, po vogalih hiš, preplepljenih s kričečimi lepaki, in visoko nad mestom na gradu, kjer so vihrale iz stolpiča sovražne zastave ter okuževale čisti domovinski zrak.

Kako sem bil tedaj sam in razdejan! Vse, kar je hodilo mimo mene, kar me je ogovarjalo, me je žalilo in poniževalo. Debela soseda, ki je hvalila hrabrost vojakov, nemški sosed, ki je napovedoval konec vojske, vsi domači listi, vsi domači govorniki, domače ceste in ulice, mnogi in premnogi znanec in sorodnik, vsa domača krajina in ves njen vzduh.

Takrat je prvič potrkal odločno na naša vrata glad. Bilo je zjutraj. Mati se je že vrnila od zgodnje maše, jaz sem se ravno oblekel in stopil iz svoje sobe, da nadaljujem svojo že dolgo pot za zaslužkom. Petletna hčerka je sedela na mizi, žena pred njo na stolu in ji obuvala nogavice. Mika naenkrat zajoka in zaprosi kruha. Žena zajoka z njo, češ, da ga ji nima s čim kupiti. Mati stoji pri oknu, potegne iz žepa robec in si prične tudi brisati oči. Planil sem ven, brez zajutrka, brez besede.

Hodil sem tod in hodil tam, govoril tukaj in govoril tam, toda nikjer nisem našel tistega, kar sem iskal.

— Kaj mislite, je rekel eden, da vam bo kdo prinesel službo na krožniku? Za službo se je treba truditi, žrtvovati. Pojdite k temu in temu, ponižajte se, kakor smo se vsi, in prosite.

Proti tisti hiši, kjer je uradoval ta in ta, sem dolgo hodil. Bil sem že večkrat pred pragom, pa sem šel mimo in naprej in se vrnil spet po drugih ulicah. Vedel sem, da je tista neznatna čast in tisto vljudno priznanje, ki ga daje tuintam naš višji svet pisateljem in umetnikom, tako vnanje in tako konvencionalno, da ne doseže ž njim v resnem trenutku nihče ničesar.

Nazadnje sem oddal slugi vezitko, čakal pred vrati in na poziv vstopil.

Gospod, silen veljak, na katerega migljaj bi bil rešen vse bede, bi bil mogel hiteti domov in kupiti Miki za par vinarjev kruha, bi bil mogel misliti na jutri in na pojutranjem, me je sprejel ljudomilo.

— Seveda, je dejal in me po očetovsko tikal. Že vem, tebi damo zaslužek. Nisi izgubil službe po svoji krivdi. Da ne pozabim, si zapišem to stvar na pivnik.

Zapisal je moje ime na pivnik, ki je ležal pred njim, in zarisal okrog njega debel krog.

— Je že dobro, je dejal, počasi vstal in pomikal svojo orjaško postavo proti meni. Vse razumem, je v redu.

Sam sem se odmikal proti vratom, in ko sem bil pri njih, sem pritisnil hitro kljuko in odšel.

Vse se je zgodilo tako naglo in v prvem hipu me je obšlo celo neko zadovoljstvo. Toda oddaleč nekje so zvenele same besede, moje roke pa so bile prazne kakor prej. Doma je jokala Mika za kruhom, jaz pa sem hitel dalje po ulicah, okrašenih z zasta-

vami in vseh prazničnih. Ničesar, ničesar nisem pričakoval in vendar je obtičal v meni vtisek, da me ta človek, ta silni domači veljak ne sovraži. Videl sem še pred sabo njegov smehljaj in še zdaj ne vem, zakaj me je napisal na pivnik, ki so ga vrgli morda še tisti dan med odpadke, in zakaj mi ni nikoli ničesar storil, ko bi bil vendar lahko samo ganil mezinec, izrekel samo napol svojo željo.

Tiste dni mi je dejal prvič starejši znanec, vaje drugače seči v življenje nego jaz, brez ozira na to, kaj je na tistem častno in kaj ni, kaj moraš zaradi tega storiti in zaradi onega opustiti, rekel mi je: Vi igrate tudi klavir. Če hočete kaj zaslužiti, vam prekrbim mesto igralca v kinematografu.

V meni se je vse uprlo in prestrašil sem se. Tistim zoprnim filmom naj igram, povelečujem naj jih, ponižam naj se, tako zelo ponižam!

— Ne, sem odgovoril. Dokler sem živ: ne!

Kako se je moj stari znanec smejal! To je bil smeh človeka, ki je lezel skozi mnogo špranj življenja, ki je bredel čez mnogo močvirij, da je dospel tako daleč, da še danes živi. Na starikavem, zgubanem obrazu je ležala ironija, tista dobrohotna, komaj zaznana, ki jo dobe ljudje, ki so mnogo trpeli, bili ponižani, bili žaljeni in vse prestali. Z njo na obrazu gledajo zdaj druge, ki so jih našli v enakem položaju.

— Saj ni treba zdajle udariti v roke. Govoril bom pa še danes vseeno, je kramljal naprej in se

smehljaj. Kaj mislite, da je kakšno delo sramotno? Nobeno ni, to vedo vsi pametni ljudje.

— Ne govorite, ne vprašajte, ker jaz ne grem za klavirskega igralca v kinematograf. Jaz sem — in naslednje besede skoro nisem mogel suniti iz grla — jaz sem ... četudi: pisatelj, vendar sem nekaj, imam svojo čast, oprostite, svoj ponos!

— No, no, je nosljal in mi gledal s svojo ironijo v oči, to je vse prav. Vi pojdete domov, malo premislite, malo prespite, pa pridite spet. Tačas bom jaz že vse vedel, kako in kaj. Potem boste pa do nadaljnega svoje gmotno vprašanje rešili.

— Ne, ne, sem zatrjeval, to je izključeno. Tega ne storim nikoli.

Že prej sem si bil izposodil eno krono in tisto sem nesel domov.

2.

Kinematografske predstave so se vršile v srednje velikem gledališču. Klavir je stal tik odra v prvi loži prvega nadstropja. Predstave so se pričenjale ob štirih popoldne in trajale do enajstih, do poldvanajstih ponoči. Ljudi je bilo vse polno. V parterju, na balkonu in galeriji so sedeli meščanje, preprosti vojaki in mladina, po ložah pa so se shajali oficirji in ženske. Pred predstavo so prihajali pari drug za drugim, dolge svetle sablje so objestno žvenketale, zaslužne svetinje so se bleščale, svila je narahlo šumela, drobne nožice so sikale po mehkih preprogah zdaj sem zdaj tja, a naposled je

vse izginilo za rjavimi in ozkimi vrati. Mnogo te vrste ljudi se je sešlo tudi na hodniku. Prišle so košate, svilene ženske, prišli mesnati, zabuhli oficirji, in znanje je bilo storjeno takoj, ko so se videli. Še predno so se razdelili po ložah, so bili že tako znani, da so se tikali.

Videti je bilo vse vnanje, sama slast, zabava, zaslužek, meso. Toda vmes je bil slučaj, temen in globok, ki ga hočem takoj opisati.

Loža, kjer sem igral klavir, je imela predsobo. Tu je stala miza, star klavir, nekaj stolov in stara rdeča zofa. Miza in klavir sta bila temnosiva od prahu, ki ga je bila vsa soba na debelo polna. Na zofo sem metal svojo suknjo, klobuk, note in sploh vse, kar sem prinašal s seboj, menda zato, ker se je tam prah najmanj poznal. Predno se je pričela predstava, sem vrata na hodnik vselej zaklenil. Pozabil sem nato prav redko, a tisti večer so bila vrata vseeno odklenjena.

Vsaka predstava se je pričela s slikami iz vojne. Prikazal se je kak general, jahajoč, smel, drzen in brezbrizen. Mimo njega so korakali ujetniki, razcapani, lačni in nesrečni ljudje, za njimi so se približale deklice v belih oblekah in metale v generala in njegovega konja cvetje. Za takim poročilom iz vojske se je vrstila največkrat priškutna drama v štirih, petih ali šestih dejanjih in za nje burka.

Ravno smo končavali dramo, junak in junakinja sta ležala že zastrupljena na tleh, ko so se vrata v predsobi naglo odprla in zaprla. Odgrnil sem z

eno roko zaveso, ki me je ločila od predsobe, in videl visoko, črno oblečeno damo, ki je sredi sobe vzdihnila, si zakrila z desnico oči, odrinila na zofi mojo suknjo in sedla.

Drama je bila končana, in stopil sem bliže. Pogledala me je kakor znanca in rekla: Saj vi to veste, saj ste sami revež, ko igrate tukaj!

Po njenem čelu in njenih licih je vse trepetalo, ustni sta bili čudno rdeči in mali nos se je iztegla nekam navzdol.

V levici je držala več zmečkanih dvajsetkronskih in desetkronskih bankovcev, dvignila je pest, vrgla si vse pred noge in pljunila za tistim modrim in rdečkastim papirjem.

— Fej, je siknila, kako so ti oficirji ostudni, slabši od živali! Kako sem ponižana!

— In zakaj? sem jo vprašal.

Razprla je prste desnice, jih visoko dvignila in kazala in kriknila: Pet jih moram živeti, pet!

Luči so mahoma ugasnile, na belem platnu se je prikazala senca. Odgrnil sem naglo zagrinjalo in sedel za klavir. Po turki ni bilo neznanke več v predsobi. Denar, ki ga je bila vrgla na tla, je pobrala in odnesla.

Primerjal sem se s to žensko, zakaj v sebi sem čutil nekaj prav podobnega tistemu, kar sem opazil v njej. Bil sem potisnjen iz svojega stanu nekam niže, tiha sramota in bolna ponižanost me je obhajala pred starimi prijatelji in pred staro družbo. Tudi meni se je gabil denar, ki so ga povečini plačali

pohotni oficirji in ki sem ga prejemal vsakega prvega jaz iz druge roke.

Mesec dni ali malo več po dogodku z damo so kazali veliki film, posnet po romanu „Quo vadis“. Ljudstva je bilo kakor pri največji narodni veselici. ženska je sedela na moškem, moški na ženski, jaz pa sem igral, da so mi dreveneli prsti. Med predzadnjo in zadnjo predstavo zaropoče nekdo po vratih. Skočim na noge, odklenem, in predme se priziblje suhoten, droban, eleganten in dišeč človek. Dvigne tenko in obrito gornjo ustnico, kaže mi v vljudnem smehljaju svetlobele ponarejene zobe. dvigne belo tenko in napudrano ročico ter reče po nemško: Kakor vidim, ste vi tukaj igralec klavirja. Bog te pozdravi tovariš v Apolonu. Izvedel sem, da igra tukaj moški, in priletel sem, da te vidim. Konkurenca je huda reč, toda vsak stan je brez tovarištva zoprn. Zdaj sva dva, slava bogu na višavah!

Govoril je sladko, smehljajoče, vse, obleka, besede, obraz, oči, vse je bilo tako, kakor umetna vonjava, ki se je širila od njega. Sam nisem vedel, kam ga naj denem.

— No, sem menil, kje se pa vidiiva?

— Aha, je odvrnil in vlekel tenki in beli kazalec od srede oči proti koncu nosa, ti, dragi prijatelj, imaš še vedno predstavo. Aha! Le čakaj! Veš, to nič ne dene, ker si ti najbrže Slovan. Glasba, umetnost sploh, to spada vse pod mednarodno zastavo. Mene kaj takega ne moti.

Namrdnil se je in zamahnil z ročico.

— Niti sledu o čem takem! Toda po predstavi se morava videti. Najbolje je, pridi ti k meni! Teda bom sicer še igral, ali to te naj ne moti. Pri nas ne poznamo dolgega časa.

— Kje pa si? sem ga vprašal.

— No, ta je lepa! Kje drugje kakor v javni hiši. Kjer zaslišiš klavir, tam sem, tja pridi. Predstavim ti tudi svojo nevesto, s katero sem na skrivnem zaročen. Ona opravlja še tam svojo službo, toda če ne pojde drugače, pobegneva. No, kolega, vse se pomenimo. Če nimaš denarja, nič za to. Želim si samo človeka svojega stanu!

Gledišče se je stemnilo in hitel sem h klavirju.

— Na svidenje, dobroc igray, je klical za mano, zdrav, dragi kolega!

Ko sem šel tisto noč okoli polnoči proti domu, je bilo vse mesto polno mesečine. Hiše, goio drevje, blede vrte, kandelabri, jarki, ceste in trotoarji. Vse je bilo negotovo, rumenkasto, rahlo, prosojno, šuplo in sanjsko. Če bi potegnil najnežnejši veter, bi popadale hiše, kandelabri, ograje, cerkve in ti rumeni kamni, ki se vrstijo ob cesti. Toda to bi se zgodilo brez hrupa in brez šuma, razpadlo bi vse tiho, kakor se raztope sanje.

Bil sem truden od igranja, od lastnih misli pobit in ponižan. Mislil sem na tovarštvo svojega vrstnika iz javne hiše. Spomnil sem se na vse tiste, ki vedo za moje hedno stanje, ki bi mi tako lahko pomagali in ne mislijo na to. Šli so mimo mene, počasi, dolga procesija.

Stopil sem v kavarno na čašo čaja. Tam se je primotal izmed miz eden izmed onih, na katere sem ravnokar mislil. Majhen, debelušen človek, kratkoviden, pomežikujoč, noseč smodko na zobotrebcu.

— Ho, je govoril in nekoliko hrkal. Ti si tukaj, prav tako, prijatelj. Čakaj malo, vrnem se takoj. Izpijeva čašo šampanjca.

Naročil je natakarku šampanjec in se odgugal po kavarni.

Torej šampanjca! In jaz in tisoči in tisoči in milijoni in spet jaz in tista ženska iz predsobe, mi vsi imamo komaj za ovseni kruh, komaj za krompir, za puhlo repo, za slabo zelje, in vsi se ponižamo do krvi, da zaslužimo sebi in svojim tisti borni grižljaj, ki ga zahteva dnevno naše telo, da ne omahne in propade. Torej šampanjca, torej šampanjca!

Plačal sem naglo in zbežal ves vznemirjen in kakor ranjen iz kavarne.

3.

Moja mati je bila stara nad sedemdeset let. Zadnje čase je bila zelo opešala vsled neužitnega kruha in slabe in pičle vojne prehrane. Bila je že od nekdaj kratkovidna, h koncu življenja pa so oči še bolj omagovale in slabele. Čez dan je največ molila. Čitala je pri oknu iz debele rdeče obrobljene mašne knjige, potiskane z ogromnimi črkami. Ko se je zmrščilo, je sedla v temen kot k peči in molila

šepetaje rožni venec. Želela si je, da bi prišla v nebesa, da bi se njeno življenje tako nikoli ne končalo, temveč samo prelilo v drugo, ki bo lepše od zemeljskega in bo imelo samo začetek, konca pa nikoli. Premišljala je o svojem življenju, o davnih grehih, ki so ji težili po besedah cerkve dušo, in se bala, da bo morala vsled njih dolgo in dolgo trpeti v vica. Zato je zbirala s posebno vnemo molitvice, napisane navadno na zadnji strani svetih podobic s pripombo, da kdor to izinoli, bo deležen odpustka 300 dni ali še več. Zvečer je kmalu legla in zaspala, a kmalu po polnoči se je zbudila in ni mogla več spati. Poleti je počakala, da se je malo zdani, pozimi, ko je bila noč dolga, je prižgala luč, da ji je bil krajši čas. Kar sem jo poznal, je hodila vedno k prvi jutranji maši v tisto cerkev, ki ji je bila slučajno najbližja. Takrat je posečala stolno cerkev. Treba ji je bilo iti samo naravnost ob dolgi široki cesti, potem čez most do trga in navzkriž preko trga v cerkev.

Neko jutro je ni hotelo biti iz cerkve. Čakali smo do polosmih, osmih, do devetih. Potem smo jo šli iskat. Pregledali smo cerkev za cerkvijo, toda ni je bilo nikjer. Popoldne sem jo našel sam: Ležala je mrtva na obrazu v globokem jarku tik mostu.

Tiste čase je bila vojska, dolga, divja, dolgočasna, nepozabna svetovna vojska. Sčasoma se je vse ugonabljal in ugonobilo. Človek bi na primer ne verjel, kako je mogoče polomiti močne železne kandelabre, po katerih so gorele luči. Toda polomili

so jih kakor palčice, ponekod zvili kakor mehko žico. Ceste so bile razruvane, trotoarji razbiti in raznešeni, drevje, ki je stalo včasih ob belih čistih cestah ter jih krasilo, je bilo razbito, prašno, povoženo in suho. Nekega dne so javili časopisi, da je zmanjkalo plinarni in elektrarni premoga in od tedaj ni več gorela v mestu nobena luč. Bilo je temno kakor v grobu. Tudi ograje ob vodi ni bilo več. Tik mostu se je pričel prepad, v katerega je zašla v temi rajna mati.

Našel sem jo torej mrtvo, ležečo na obrazu. Njeno lice sem videl šele drugi dan v mrtvašnici. Bilo je blede, rumeno, sence črno, nos in usta ranjena. Ležala je v črni obleki, suha, stara, nesrečna. Prste je imela sklenjene k molitvi, toda roke je držala nekoliko kvišku, kakor bi prosila, da bi se smela dvigniti iz tiste vsakdanje črne krste in kamenite mrtvašnice. Kupili smo rož in jih položili po njej, da bi ublažili smrt, ki je strmela neizprosno v nas.

Kaj ji morem še storiti, sem se izpraševal. Kaj ji je mogoče še ugoditi?

Toda tukaj je bilo vse storjeno, vse ugodeno. Tako so se končala vsa dolga leta najnesebičnejše ljubezni. Iztekla so se v kamenitem jarku, napolnjenim z umazano vodo, tik mostu. Nikogar ni bilo poleg, samo noč, mrzla, poznojesenska in meglena, je molčala okoli in okoli. Pomoč, pomoč? Toda nikjer ni nikogar, sama hladna samota se dotika vode, kamenja, mostu in brega.

Mati je hodila večkrat med tednom k obhajilu. Tudi tisto jutro so jo obhajali. Molila je svojega boga goreče kakor vedno, prejela ga je, zavžila, nato se je pokropila z blagoslovljeno vodo, pokleknila še enkrat s svojimi starimi koleni, morda poljubila kamenita in mrzla tla svetišča in se priporočila še enkrat v varstvo svojemu bogu. Potem je šla mirno proti domu. Toda naravnost od mize gospodove v kameniti in globoki jarek, napolnjen z usmrajeno in kalno vodo in tam je bedno izdihnila, tam se je revno ušila in utopila, tam v gnilem jarku, v samotni gluhe noči, kamor je prišla naravnost iz svetišča, naravnost od svojega boga in s svojim bogom v ustih.

Iz njenega življenja se spominjam, kako se je bala zemlje. Ko umrjem, je govorila, bodo izkopali zame grob in me položili vanj. Potem bodo nasuli name še prsti, ko bo vendar že v sami krsti taka tesnoba. Od vrha groba pa do krste bo globoko, globoko, toda vso globino bodo zasuli s prstjo in vsa ta prst bo ležala na meni in me tiščala. Tudi kamenje bo morda vmes, tudi kamenje. No, zdaj se ji bo to zgodilo. Izkopali bodo globoko jamo, položili njo vanjo in potem nasuli prsti vse od nje do roba groba in še čez. Tudi kamenje bo vmes. Prej ta široki, neskončni svet, prej vse od obzorja do obzorja in še več in še dosti več, in od zemlje do zvezd in do lune in solnca, zdaj pa ta tesnoba brez zraka, med par deskami, med vlažno zemljo in kamenjem.

Tisti večer, ko sem jo našel pred nekaj urami na obrazu v jarku, sem moral enako v kinematograf in za klavir. Kaj bo občinstvo, ki ga jaz nič ne igram, en večer brez kinematografa, kaj bodo gledali en večer svoje drage filme brez godbe zaradi mene, ki jim nisem nič mari? Plačajo me, da jim igram, in kako pridejo do tega, da bi danes, jutri, pojutra-njem, ko sem ravnotako plačan kot druge dni, ne igral? Torej igram.

Med igro se mi pleče samo misel na mater. Vidim jo, kako zavije prenačlo proti mostu, vidim jo na robu prepada. zakričim naj, zakričim, stojte, sto-ojte, strašno naj zakričim, obupno divje, toda ta hip je vse prepozno.

Tiste dni je bilo ravno novo leto v kraju in napočil je veseli predpust. Čeprav zadušen od voj-ske in bede, toda vseeno si je pomagal na vse kriplje na plano. Naselil se je po gostilnah in kavarnah in tudi v kinematografu. Na dnevnem reču so bile same veseloigre in treba je bilo igrati edino dunajske valčke, polke, mazurke, predigre in izvlečke iz šegavih operet. In igral sem. Tudi tisti večer.

Med glasovi klavirja pa je šumela samo podoba materina. Videl sem jo, sem že dejal, na robu prepada. Videl sem jo padati, na glavo, na stran, na prsi, na sence ob rob skale... in vmes sem igral, igral, igral veseli dunajski valček:

Herrrein spaziert! Herrrein spaziert!
Hier wird versetzt ganz ungeniert,

bei uns allein man nur erhält
für alten Plunder neues Geld.

Prizori, ki so se vrstili na platnu, so bili smešni, občinstvo se je krohotalo, vzklikalo vmes hipne opazke in hudomušnosti, teptalo z nogami in ploskalo. Jaz pa nič drugega pred očmi kakor svojo mater. Vidim jo, kako zadene s sencem ob rob ostre skale. Potem se prevrne v kalno, gnilo vodo tako, da leži vznak. Voda je plitka, glavo drži iz nje, strmi omotena v noč in nese staro velo roko na sence, kamor se je udarila. Vmes pa valček:

Herrein spaziert, herrein spaziert!
Das Geld wird hier flott liquidiert,
wir borgen Geld auf jedes Rat
auch wenn es keine Räder hat.

Jaz pa nič drugega pred očmi kakor svojo nesrečno mater. Zdaj se je za hip zavedla. Hoče se obrniti, vstati. Hoče pogledati okrog, kje sem na primer jaz, da ji pomagam, ker se ji je pripetila nezgoda. Zdaj me zakliče, vse med krohotom, teptanjem in ploskanjem občinstva slišim svoje ime, ki prilaja prav iz njenih ust, naj ji pomagam, vse med dumajskim poskočnim valčkom čujem svoje ime prav iz njenih brezzobih ust...

Buberl kumm,
drah di um,
geh, sei net so fad,
tanz mit mir schön stad...

Iz oči mi dero solze, moj obraz je spačen.

4.

Vsled različnih ventilacij, napeljanih sem in napeljanih tja, je bil v loži, kjer sem igral, nepretrgoma lahen preprih, ki je postal posebno znaten tisto dolgo, izredno mrzlo zimo. Minil je teden, minila sta dva, a toplomer je kazal nepretrgoma dvajset in več stopinj mraza. Zunaj, po cestah in ulicah in potih v okolici mesta, je vse škripalo. Drevje je pokalo, kakor bi streljal, gozdne ptice so ležale po tleh trde in zmrznjene. Vej in vejic, ograj in žic se je držalo ivje kakor bele brade, nebo se je ponoči izčistilo in razjasnilo, proti jutru pa so ga prepregle sive megle, ki so se na noč trgale in izgubljale.

Gledišča niso kurili. V suknji nisem mogel igrati, ker so me ovirali debeli rokavi, zato sem sedel na stolu tik klavirja samo ogrnjen. Leve roke nisem cele dolge večere več čutil, toda tipke, ki sem jih hotel pritisniti, so zadeli premrli prsti vseeno. Med presledki sem letal gor in dol po predsobi in mencial roke, da bi se ugreel. Toda izdalo ni za dolgo.

No, prišla je pomlad, vojska se je nagnila h koncu, življenje se je razjasnilo. Nekega večera sem mogel sesti v loži zadnjič za klavir in po končani predstavi za vselej vstati in oditi. Vse je minilo, vse je bilo prestano. Vrstilo se je poletje, ki je prešlo počasi v jesen.

V tistih jesenskih meglah sem začutil neko noč praskanje v grlo. Bilo je čisto rahlo, toda prav posebne vrste. Iz pljuč gori se je zbirala nekakšna

slina, polzela navzgor in pohrkaval bi bil lahko nepretrgoma. Ponoči je udaril iz kože pot, in ko sem potipal spredaj prsi, je stala v vdolbini voda. V prsih se je razvijalo nekaj posebnega, do tedaj še neznanega. Bilo je notri kakor v jesenski pokrajini z medlim solncem in tistimi vlažnimi in svetlikajočimi se pajčevinami, ki prepregajo zrak nad polji, ki se pno od bogve kod in bogve kam, ki se pa zapletajo nepretrgoma v potnika in ni mogoče od njih oprostiti obraza.

Strahoma sem se spomnil, kaj bi to bilo. Tresei sem se ob zavesti, bal sem se. Bila je sušica.

Tiho, ne vem kdaj, se je naselila v meni. Mogoče v tistih brezupnih dneh, ko sem letal za zaslužkom, mogoče pozneje v dnevih popolnega ponižanja, nemara v tisti zimi, ko je kazal toplomer dvajset stopinj mraza. Bila pa je tukaj in me prepričevala o svoji navzočnosti vsak dan in vsako noč. Bila je zahrbtna, nevidna zver, ki se je priplazila vsak hip name kakor iz kota, v katerega nisem gledal, segla v prsi in razširila po njih neko megleno, blede trudnost, ki sem vsled nje omahnil po postelji in čakal v rekah daljnjih, ugašajočih mislih dve ali tri ure, da je skrivnostna roka popustila in se umaknila. Vedno je segala skrivoma po meni, slutil sem jo zmerom v svoji bližini. Ponoči je bila v temi tik postelje in nad njo, po dnevi za mojim hrbtom, grda, gabna, zvita, neodkritosrčna, zlobna in skrajno hinavska. Lotevala se me je vedno božajoče, da sem jo komaj slutil, ali pila je mojo

kri nepretrgoma, brez prestanka je sesala iz mene moč in življenje kakor nevidni polip.

Pričelo se je tiho slovo od minulosti in sedanjosti. V pozni uri brez spanca je zasijalo pred mojim očmi življenje v krasoti, ki ni bila več resnična. Videl sem se v mladosti, v zdravju in moči. pri dekletu pod košatim kostanjem, na svatbenem potovanju z mlado ženo, v razkošni družbi tovarišev in kakor v živih sanjah sem skakal čil in zdrav s svojim otrokom po travi in ga lovil za mali nosek, za zlate lase in kratko kriico. In vse je bleščalo kakor v dvojnem solncu, v lepših rožah in lepšem zelenju. Toda unikalo se je naglo, zapuščalo me je potnega in trudnega in nervoznega na temnem ležišču in mi ostavljalo edino bolest slovesa. Zamenilo se je vse in z nepopisno grozo sem se spomnil svoje žene in svojega otroka, od katerih se moram ločiti. Divje čustvo je zaplalo po prsih, kri mi je butnila v glavo, še nekaj strašnejšega se je zbudilo v meni in to je bil strah pred trenutkom, ko se pretrga nit, ki me veže s trpljenjem in veseljem, s težavo in sladkostjo, tista skrivnost, ki mi daje lastnost živega bitja.

Skozi kožo je udaril pot, posilil me je kašelj in ves ubog, nemiren in drhteč sem tipal po svežem perilu, pripravljenem tik postelje, in se pričel preobl. čiti. Legel sem nazaj in zaprl oči v trudnem in bledem polsnu. Moja zver se je pomirila, za uro ali dve je umaknila od prsi svojo tiho nevidno šapo.

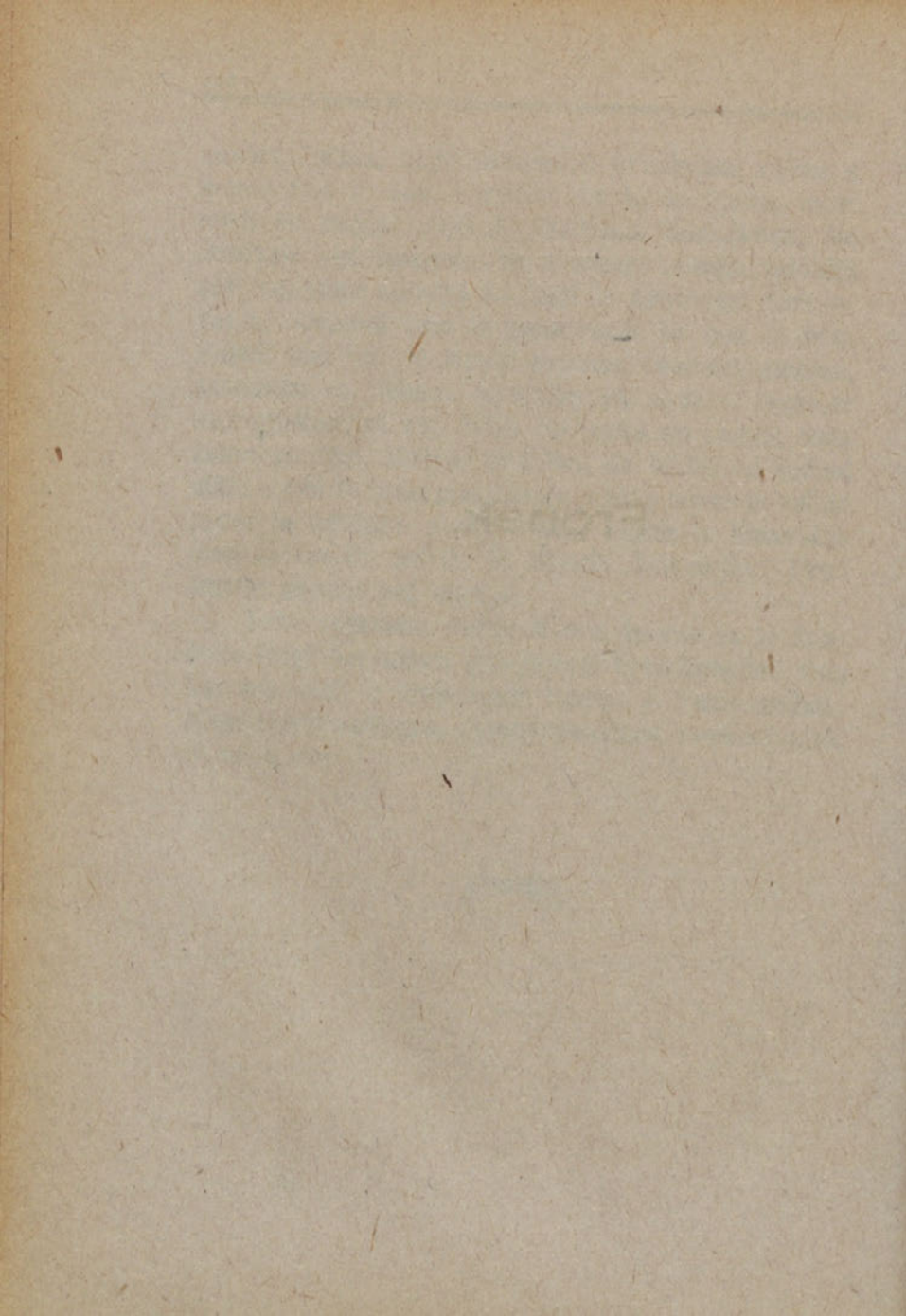
Toda včeraj in predvčerajšnjem in danes in jutri, ona je nepretrgoma z menoj, kakor črn panter,

neviden očem, a do skrajnosti krvoločen, ravna z menoj noč in dan. Utrudila me je do konca, moje misli se počasi umikajo življenju, bodočnosti. Ne dozezam več trpljenja, ne dozezam veselja, oddaljil sem se, silno oddaljil od ljudi in njihovega čustvovanja. Osamel sem in osamevam še bolj in bolj. Postal sem top do lepote prirode. Gledam, gledam, zastrnim se nekam, zamislim se, toda v meni ni več vtiskov, ni več želja. Še lazim po zemlji, toda želim si, tiho, skrivaj si želim, da bi bil že seženj nižje, da bi že ležal pod zemljo, večno miren in večno prost te nevidne zveri, njenih rahlih in hinavskih muk in njenih ostrih in skritih krempljev. Pred smrtjo nimam več straha.

Tako prihajata večer in noč in vse se je končalo. Brez sovraštva sem in tudi brez ljubezni. Vse, kar me veže z življenjem, ugaša. A vame prihaja samo nekaj velikega, vseobsegajočega, neskončnega, in to je mir.

Fronek.

1.

Fronek spi na skrinji pri peči. Pod sabo ima slamnico, pod glavo pernatu blazino, a noge ima zavite v rjavo odejo. Spi zleknjen na desno stran. Trebuh med odejo in rdečkasto srajčico je gol, desnica se vije okoli glave, da je zdravi, rdeči obrazek kakor v okvirju, a levica se izteza daleč od života, kakor bi spala sama zase. Pri nogah spi njegov beli in mali kužek, zvit v klopčič. In o njem sanja Fronek.

Gre po zeleni poljski poti med travniki, a kužek se suče pred njim in se lovi za rep. Nato poskoči, zakadi se v travo in teče tako, da so prednje noge daleč spredaj, zadnje tako daleč zadaj, kakor bi se bile ločile od telesa, a beli trebušček polzi kar tako po travi kakor podolgovata žoga.

— Hi-hop, zavriska Fronek, pa kužek prileti in začneta se loviti. Ko se vjameta, se zavalita v travo in poizkusita, kdo bo zmagal. Kužek grize in hlasta s črnim gobčkom, Fronek poprijemlje s spretnimi in naglimi rokami. Pa skočita spet na noge in tečeta tako, da se nič ne dotikata zemlje. Zdajci se prikaže črn kmet in zarohni: Z mojega polja stran!

Fronek prestrašeno zaječi, pogleda po temi in mane oči. Od časa do časa se posveti in nekaj škrtá

in prasketa. Fronek dvigne glavo in zagleda ves prestrašen mater, ki stoji v beli srajci tik mize in prižiga luč. Naenkrat je vsa soba svetla. Za vrati tiktaka ura, mati oblači belo krilo in gleda nanjo. Vse je kakor navadno. Onostran mize na tleh ležita Marija in Tončka, druga za drugo sta obrnjeni proti steni in kratki kitici plavih las, povezani z rdečim trakcem, molita nazaj po vzglavju. Materina postelja je odgrnjena, odeja je visoko zgrbljena in se zdi zaspanim očem kakor rdeča gora, ki leži nekje daleč onstran stene in je belo obrobljena. Tik materine postelje stoji očetova. Oče je odet do polovice kosmatih prsi, ki gledajo iz odpete srajce. Obraz visi nekoliko nazaj, vrat je napet in iz njega štrli koščeno in črnikasto jabolko. Usta so na pol odprta in sapa leti skozi nje in skozi nos in hrešči, kakor bi se nekje zadevala in ne mogla dobro sem in tja. Dolgi temni in sivi brki štrle na desno in levo, nos je velik in miren, čelo kakor odprto, a oči spijo tiho in zadovoljno.

Mati zaveže lase v ruto, obleče jopo, pogleda še enkrat na uro in stopi k očetovi postelji.

— Oče, pravi in ga prime za brado, oče, štiri ho, vstati moraš.

Oče zahrope še bolj, pa naenkrat je tiho, kakor bi več ne dihal. Odpre oči in se hripavo oglasi: Je že čas? Čakaj, takoj bom!

Fronek gleda še na pol v spanju samo skozi ozko špranjo na očeta, ki se dviga. Njegova glava

se mu zdi podolgovata kakor velika pesa. Nos je temnordeč in mesto enega praga jih ima deset. Tudi oči je toliko in čel. Roka pa, ki se opre ob odejo, je taka, kakoršne še ni nikoli videl. Na sredi ogromno zapestje, okoli in okoli zapestja dlan, a dlani se drži toliko različnih prstov, da jih ni mogoče prešteti.

Fronek se obrne nervozno na drugo stran in gleda v polspanju kakor prej. Kamor se zagleda, spozna takoj obrise živalske ali človeške glave in vse so take, kakoršnih še ni nikjer videl. Je na primer mačka, toda uhlje ima kakor svinja, je pes, ali vrat ima kakor koko in je človek, toda brada, usta in nos so tako tesno skupaj, kakor nikjer v naravi. Naenkrat pa gre preko vseh teh glav neskončna kosmata noga, za njo še druga in velikansko telo sede k njemu na skrinjo.

— Sinek, pravi oče in pokrije goli trebušček, ti boš zdaj edini moški pri hiši. Škoda le, ker si še tako majhen in ne veš ne tukaj ne tam, kako bi. Zato ni drugače, kakor da poslušáš mater in ubogaš vse, kakor ti reče.

— Vi, vi, zajecija Tonček z zaspanim glasom, greste k vojakom. Imeli boste tako puško, ki res strelja. Boste prinesli meni ono?

— Veš, zakaj je narejena tista puška? vpraša oče in odgovori. Tista puška je narejena zato, da ubiješ ž njo človeka. In taka puška je grda, grozna. Kdor je dober, si je ne želi.

— Toda, pravi Fronek, dvigne naglo glavo in jo podpre z drobno roko, toda jaz bi ne ubil človeka. Ustrelil bi z njo vrabca.

Oče hoče nekaj reči, a Fronek ga prehiti.

— Tudi vrabca ne, popravi prejšnjo misel. Ustrelil bi z njo drevo. A tudi zdaj ni zadovoljen in še enkrat popravi: Ne drevesa, je živo. Ustrelil bi z njo star čevelj.

Mati naenkrat zaihti nekje v kotu in vse je po sobi hipoma tako žalostno, kakor še ni bilo nikoli. Miza, stoli, postelje, omara, peč, strop, slike na stenah in stene same — vse se drži na jok. Kakor bi imelo vse to nekam skrita usta, pa bi se bilo bati, da jih naenkrat pokaže in razcmeri.

Oče se ozre v tisti kot, odkoder je prišlo ihtenje, in zamrmra: No, no! Vstane, gre k materi, ki sloni na vzglavju njegove postelje, sklone se nad njo in ji nekaj šepeta. Potem gre k mizi in pije iz skodelice, iz katere se kadi sopara. Ko je gotov, se obrne proti deklicam in kliče: Alo, punčki moji, na noge, da vzamemo slovo!

Obe okrogli in rdečelični glavici s plavima kiticama se dvigneta in četvero drobnih in zaspanih oči naglo pomežikuje.

— Otročki moji, pravi oče, zdaj pa bodite pridni in mater poslušajte. Kakor bo rekla, tako vse naredite. Če kdaj ne bo kruha, pa potrpite. Zdaj so hudi časi. Ne jokajte, ne delajte sile, kadar vidite, da ni. Tako pa zbogom.

Poklekne in poljubi vse po vrsti: najprej najmanjšo Tončko, potem večjo Marijo in nazadnje Fronka. In ko ga poljubi z mokrimi brki, ga stisne še enkrat k sebi in reče: Bog daj, ti sinek moj, da bi se še kdaj videla!

Nato se nečesa domisli, seže v žep, prinese iz njega zavoj in ga razvija.

— Ni treba, ni treba, hiti mati s slabotnim glasom. Kaj boš pa ti na poti imel?

Oče vzame iz papirja tri konce klobas in jih razdeli: en konec da Fronku, enega Tončki in enega Mariji.

— Zdaj pa grem, mati.

Mati prileze iz kota, prime se ga in gre za njim v vežo. Tam se razjoče, kakor je niso otroci še nikoli slišali. Vrne se vsa obnemogla in sključena. Po cesti pod oknom odmeva trd moški korak in se gubi počasi v noč in tišino. To je oče, ki odhaja na vojsko.

Fronek sedi na skrinji, jé klobaso, ali za drobne prsi ga drži silna žalost. Grize in grize, a iz oči mu nepretrgoma polzijo solze in kapljajo na prste, na odejo in na klobaso. Kužek vstane, se dobrika s tenkim repkom in gleda s svojimi živimi črnimi očmi, ki se svetlikajo kakor oglje.

Mati sedi za mizo, zakriva obraz z dlanmi in tiho joče. Deklici jesta klobaso in ihtita, kakor čujeta mater. Fronek se ozre na vse, in ko se uveri, da ga nihče ne gleda, odgrizne naglo košček klobase, ga vzame iz ust in ga da kužku.

Na steni se izproži ura in bije. Štiri je.

2.

Po mestu so pričeli slaviti nekakšne daljnje zmage. Po enkrat ali tudi po dvakrat na teden so bile vse hiše okrašene z dolgimi, širokimi zastavami, ki so se počasi in veličastno majale. Marsikak večer je renadoma zaigrala godba, ljudje so kričali živo in po ulicah in cestah je križarii vojaški sprevod brez konca in kraja. Spredaj so šli tisti, ki so nesli razsvitljene balončke, za njimi je hrumela in bobnela mnogoštevilna vojaška godba, a za njo je korakalo vojaštva, kakor bi bila cela armada na ulici. Življenje pa je bilo slabše in slabše.

Za sam denar ni bilo dobiti nikjer ničesar več. Za vsako blago je bilo treba v prvi vrsti izkaznice in potem šele denarja. Fronek, njegovi sestrici in mati, vsi so bili po ves dan z doma in so čakali zdaj po hodnikih pred pisarnami, zdaj po trotoarjih pred prodajalnami na izkaznice, oziroma na blago. Včasih, za praznik, je odločila mati, da bodo kupili grižljaj mesa in to zaradi tega, ker so vsled slabe in pičle hrane vsi bledeli in pešali. Takrat so se morali udati v največje potrpljenje. Že popoldne pred tistim dnem, ko so se namenili kupiti meso, je stala Marija pred mesarjevo kolibo, proti mraku jo je zamenila Tončka, zvečer je prišel Fronek in je ostal tam s svojim kužkom pozno v noč.

Ljudje, tam zbrani, so si preganjali dolgčas s pripovedovanjem, palili so trske, sedeli, če ni bilo mokro in premrzlo, na golih tleh in čakali in čakali.

Če je nastal kak nesporazum glede tega, kdo je bil prej tukaj in tukaj v vrsti, se je naenkrat pojavil stražnik in pretil, da bo vse razgnal. Ljudje pa, dasi jih je bilo petdeset proti enemu, so navadno molčali, kakor bi bili vsi vezani in brez moči. Bilo je čudno. Zaradi tega, zaradi česar zdaj ljudi hvalijo in slave, so jih takrat morili.

Fronek je stal tam s svojim kužkom. Stražnik je hodil tam okoli. Naenkrat se ustavi in vpraša: Čigav je pa ta pes?

Fronek se tako preplaši, da mu zastane sapa. Stražnik brčne kužka, ki odskoči daleč od vrste, stisne repek med noge, drži desno tačico kvišku, gleda žurno na Fronka in rahlo cvili.

— Ohó, pravi stražnik, saj res. Še pse je treba pasti, posebno zdaj, ko sam nimaš deti kaj v usta. Eden ga naj prime, kamen mu naj priveže na vrat, pa ga zakadi tja v vodo. Saj ni daleč.

In res skoči pokonci pobalin in teče h kužku.

Fronku je grozno, kakor še nikoli. Mesto enega, zagleda pet stražnikov in pet pobalinov, zamahne okoli sebe z rokami in tako pretresljivo zajoka, da stopijo vsi bliže in pogledajo na tisti temni prostorček, odkoder prihaja obupni plač.

— Kaj pa ti je? vpraša žena.

— Čakajte no, govori mož, se skloni niže in pogleda. Majhen fantiček! Kaj pa ti je?

— Kužek je moj, moj! zaihti in zakriči Fronek, da gre vsem skozi ušesa.

— No, no, pravi mož, ti pobalin, pusti tistega psička tam. Daj ga sem!

— Če so pa rekli policaj! ugovarja fant.

Fronek še vedno joka, a vsi, ki so zbrani v vrsti pri kolibi, začno mrmrati. To ga pa res nič ne briga! Ta se pa res v vse vtika, tudi v tisto, kar mu ni nič mar. Dajte fantku njegovega psička!

— V vse se vtikajo, piska visoka ženska, v vse! Človek nima ničesar več svojega! Kri nam bodo začeli piti, še meso bodo rezali z nas.

— Fej, pravi star ded jezno, če bi že samo tam sitnost prodajal, kjer jo po krivični današnji postavi mora, ali sam si širi oblast kar na vatlje in praska tudi tam, kjer ga nič ne srbi.

Stražnik je nekaj v zadregi, zapodi poballna, ki je že držal psa, potiplje žival samo okoli vrata in reče: Znamke nima. Doma ga imej, zunaj ti ga vzame konjederec. Tudi jaz bi te lahko naznanil, pa nočem.

Policaj se izgubi v noč, toda pomenek se širi in širi, dokler se ne oglasi stari ded, češ, naj vsi molčijo. Zdaj sliši tudi tema; tema je izdajalka kakor vsi drugi. Gre na oblast in te prijavi.

Nekdo si predstavlja, kako tema prisluškuje, kako se odpravi na pot in te prijavi oblasti. Zasmeje se.

— Kdo se smeje, vpraša glas od kolibe. Slišite? Ta smeh ni pravi.

Potem je vse tiho. Ta se preklada na tleh, oni stoji, gleda sem, gleda tja in požvižguje.

Kužek se priplazi k Fronku, ki ga vzdigne in drži ves čas, dokler ne pride mati.

Nekje blizu pojo vojaki in ženske. Hreščijo in cvilijo obenem. Iz krčme v bližnji temni ulici se dere harmonika prav nizkotno in nesramno. Nebo nad mestom je čisto, modro, posuto z zvezdami. Za gradom nad mestom se nekaj svetlika, kakor bi hotela od tam priti luna. Toda ni je.

Proti enajsti uri pride mati.

— Kje si, Fronek, kliče.

Fronek se oglasi in mati se postavi na njegovo mesto.

— Kaj ste vi tukaj, Šibakova, vpraša znanka iz teme.

— Sem, pravi mati, pa nemara to pot zadnjič. Dozdaj sem doma računila in računila. Še za krompir in za kruh ne bo, nikar za meso. Toda slabi smo vsi kakor bilke.

— Kaj pa mož, piše?

— Zdaj pošilja kar take dopisnice, na katerih je že tiskano: Jaz sem zdrav. Godi se mi prav dobro. Menda ne sme drugače. Samo podpiše se.

— Prekleteo, sikne nekje blizu moški. Jaz sem zdrav. Godi se mi prav dobro. To pa že! Prekleteo. In sikne še glasneje in škrtne z zobmi.

— Mama, pravi Fronek in se prime krila, zdaj pa grem. Kdaj pa naj pridem?

— Ob petih naj pride Marija!

— Ob petih, ponovi Fronek in gre.

— Nič se ne boj! Ni nič strah nocoj, kliče mati za njim.

Fronek gre in drži še vedno kužka v naročju. Ko pride v samotnejšo ulico, ga položi na tla in mu veli: Le tesno pa za menoj hodi in ne skači predaleč okrog!

Tako gresta skočno do male hiše v predmestju, kjer se Fronek ustavi in potrka na okno. Trka prvič, trka drugič, toda vse je tiho. Ko že petič trka, se prikaže drobna plavolasa glavica Marije.

— Ali si ti?

— Fronek je!

V sobi se posveti luč, potem se odpro ena vrata, za njimi druga. Fronek stopi v vežo in vpraša, če je kaj za jesti.

Marija pokaže na lončen pisker, ki stoji na ognjišču, pusti na mizi luč in gre v sobo.

— Ob petih pojdeš ti, pravi Fronek. Te zbudim

— Se bom že sama.

— Kako neki?

Fronek poišče majhen krožnik, odmeri nekaj žlic kužku, toda vsega je bilo tako malo, da bi snedel sam petkrat toliko. Predno začne jesti, gleda v pisker, in nekaj mu naprej oznanja in zavija po želodcu, češ, da bo lakota po tem pičlem grižljeju še večja.

Lačen leže spat, a že v polnu se mu prikaže oče, ves v zvezdah, svetlih gumbih in bliskajočem se orožju. Sede k njemu na posteljo, šali se z njim in mu stisne v roke konec klobase.

3.

Zdaj so velike počitnice. Jeseni pojde Marija v četrti razred, Tončka v prvega, a Fronek v drugega. Kako bo takrat, ko bodo spet hodili v šolo, si vsi skupaj z materjo vred ne morejo predstavljati. Kdo bo čakal na izkaznice, kdo na blago, kdo bo oprezaval mimo prodajalne in pristopil naglo tja, kjer se zbere gruča, češ, kaj bodo prodajali. Rečejo na primer: žveplenke! Alo, zdaj hitro domov, poiskati mater in ji povedati: žveplenke. Potem z denarjem nazaj in v vrsto.

Po uradih so natančni, kakor niso bili še nikoli. Gledajo papirje od vseh strani, obračajo in spet gledajo.

— Kje ste to dobili?

— Na vojaškem uradu.

— Pa pečat ni prav viden.

— Pa je pravi.

— Če je. Veste kaj, pojdite na vojaški urad in naj vam pritisne pečat razločno. Vaš oče je v vojski?

— Je.

— Je že prav.

Treba je vnovič na vojaški urad in tam je silna gneča. Uradujejo v prvem nadstropju, a hodnik, stopnice in veža, vse je polno čakajočega ljudstva.

Fronek, Marija in mati letajo po mestu od jutra do mraka, toda naj se še tako pehajo, domov prinesejo vedno manj in manj. Zdaj že skoro nihče več ne ve, kakšno je meso. Včasih dobijo sicer po znižani

ceni košček, a to so odpadki, smrdljive kosti in rumenkasto zelenkast loj, zvezan s tenkimi kožicami, ki se svetijo kakor mokra rumena pajčevina. Vsi so lačni. Marija molči, Fronek se tudi premaga in je tiho, le mali Tončki se udero skoro dan za dnem solze, vrže se preko raztrgane obledele odeje po postelji in tiho ihti.

— Kaj pa je spet? vpraša mati in nihče ne odgovori. Vsi vedo, vsi dobro poznajo vzrok, toda molče, kakor bi se bali tiste besede. Tudi mati ne ponovi vprašanja, sede za hip za mizo in vzdahne.

Zadnje čase se je jako izpremenila. Dan za dnem je bolj dolga in sloka. Nos je oster in tenak, ustnice kakor višnjevo platno. Koža se pne kakor po majhnih količkih, skritih v obrazu. Tilnik je star, zgrbljen, tenak in spominja na tiste kokoške, ki nimajo po vratu perja. Uhlji so kakor iz rumenega papirja.

Vstane spet od mize, gleda po sobi, gre v vežo in nečesa išče. Pogleda na Fronka, ki sedi z belim kužkom na pragu, nekaj premisli in reče: Kaj boš zdaj s psom? Saj homo še mi pomrli.

Fronek premisli in se ves preseneti. Z rjavimi drobnimi prstki se igra s kužkovim uhljem, črno oko je uprto v tla in v tenke ustnice še zajeda dvoje majhnih belih zob. Hrane ni, hrane ni. Včasih so ostale od poldne šibke in nežne koščice, ki jih je potrl kužek kakor sladkor. Zdaj ni takih koščic več. Te, ki ostanejo kdaj od sedanjega mesa, so debele in trde kakor kamenje. Kruh je kakor iz peska in še tega tako malo, da Tončka za njim nepretrgoma joka.

Toda kam kreniti s kužkom? Kdo ima zdaj odveč, da bi dal psičku?

Mati in Marija gresta v mesto in se vrneta pozno zvečer. Mati je vsa kakor polomljena. Kakor da bi bila padla pod težek voz, ki bi se bil vlekel počasi preko nje. Prazno košarico spusti tik vrat na tla, a sama omahne na stol in si oddihuje, kakor bi imela če čisto malo sape. Nazadnje pravi: Nisva nič dobili. Pridemo šele jutri na vrsto.

Fronek premišlja in počasi razume. Nocoj ne bomo nič jedli. Izpočetka mu pri tej misli ni hudo, a pozneje se prične po njem nekaj viti, sega sem in tja, pojavi se na jeziku, v grlu, potem prav pod lobanjo in tam tako čudno stisne, kakor še ni nikoli čutil.

Tončka leži spet na postelji in tiho joče. Marija sedi na skrinji za vrati, gleda v raztrgane čevlje in se nič ne oglasi. Fronek se izplazi ven za hišo, leže tam v travo in naenkrat ga popade jok kakor krč. Roke tišči pod čelo in se ves trese. S stopali bije po travi, da ga kužek od daleč gleda in se ne upa k njemu. Potem hlasta po travi, puli jo z zobmi, srdito grize in pljuje iz ust. Počasi se pomiri, psiček pride bliže in ga gleda.

Večeri se bolj in bolj in na nebu že gore prve zvezde. Vse okoli je blago in milo. Drevje, ki molči za hišo, vrtovi, trava, solnčne rože, vsi ti ne vedo, kaj se godi po svetu. Dobro jim je. Vseokrog je samo trpljenje, a georgine pričenjajo cvesti. Rumene solnčne rože imajo tako velike cvetove, kakor še

nobeno leto. In visoke so in ponosno zro naravnost v svojega svetlega kralja, v solnce.

Fronek gre k materi, ki je zdaj v veži in išče po predalih in policah. A nikjer ni ničesar. Prazne omare, prazna posoda, kamor poseže. Iz sobe se čuje Tončkino ihtenje.

Mati sede in pravi: Fronek, psička prodaj!

Fronek sune glavo kvišku in prestrašeno pogleda.

— Ti mu nimaš dati kaj jesti, če ga pa kupi bogat gospod ali bogata gospa, bi se mu dobro godilo.

— Kdo pa so to, ki jim pravite „bogati“, vpraša Fronek presenečeno.

— To so naši gospodarji, naši voditelji.

Nastane molk. V vežo seže tema in mati v njej počasi popolnoma izgine. Nizke hiše, raztresene ob poljski poti, ki teče iz ceste proti hribu, se zamračijo, strnejo z drevjem in ozadjem, ki postaja vedno bolj črno in neprodirno. V daljnem stolpu se oglasi zvon. Njegov glas plava po temi in bije na uho, kakor nevidno mehko kladivo. Potem preneha, pa prične čez čas vnovič.

Fronek premišlja materine besede. Kužek leži tik praga in spi. Po tistem krču na vrtu je vse telo otrpelo, ni več tako živahno, trudno je, kakor bi se naenkrat postaralo. Misli so medlejše in šle bi tja, kamor bi jim pokazali drugi pot. Tudi ljubezen do psička je vpadla. Vse je negotovo, udano tistemu, ki

hoče voditi, rešiti, pomagati iz tesnobe nekam drugam, kjer bi Tončka nehala jokati.

Fronek se nenadoma spomni na „voditelje“, in ta misel se mu zdi kakor rešitev. Skoči kvišku, hiti v sobo in reče pogumno materi, ki sedi napol slečena na postelji: Veš kaj, „voditelji“ imajo. Pojdimo k njim.

Mati ga gleda skozi temo in dolgo molči.

— Voditelji ne dajo, odgovori naposled.

— Pa praviš, da imajo.

— Imajo, toda nam ne dajo.

— Kakšni pa so potem?

Mati ne odgovori več, sleče se v temi in leže na posteljo.

Fronek odlaga svojo revno suknjico in vse zašite hlačice, sede v sami srajci na skrinjo in premišlja z grozo in sovraštvom o „voditeljih“. Zde se mu hudobni, in če bi mu zdaj mati enega izmed njih pokazala, bi se ga bal in pred njim bežal.

Počasi leže in slaboten in poten naglo zaspi. In v snu vidi spet „voditelja“, debelega, velikega, s sivo brado in svetlookovano palico, vidi ga, kako šeta sredi vsega dobrega, a ko zagleda Fronka v raztrganih hlačicah, bosega in v prekratki podrapani suknjici, pobere kamen in ga vrže za njim.

— Se boš pobral, smrkavec! kriči z debelim glasom.

4.

Sobotno jutro je, pa je trg skoro prazen. Mesarji so že na vse zgodaj prodali svoje pičle zaloge mesa in njihove kolibe zevajo spodaj ob vodi prazne in dolgočasne. Nekako na sredini stoji po vrsti deset ali dvanajst žen, ki prodajajo salato in cvetice.

Njim se pridruži Fronek.

Pride počasi v kratkih 'zašitih' hlačicah in v kratki, na komolcih strgani suknjici, bos je in gologlav. Na vravici pelje svojega kužka, stopi na konec vrste in čaka. Kužek stoji pred njim, poveša rep, pomеžikuje in se trese. Prvi hip ni nikogar mimo, potem prišumi debela ženska in gleda jezno v košare. Za njo prišeta čemeran mož, vrti v roki palčico in vpraša: Kaj pa še prodajate? Samo salato?

— Cvetice, pravi ženska in pokaže s prstom nanje.

— M-hm, odgovori mož in gre dalje.

Trg je prostran, ves obsejan od močnega avgustovega solnca. Od časa do časa se prikažejo na zgornjem koncu rdeči vozovi tramvaja, zazvonijo in zaropotajo, pa izginejo naglo med velikimi rjavimi poslopji. Od desne se privleče tropa ranjenih vojakov. Eden ima v zanki levico, drugi desnico, tretji šepa, četrtega glava tiči do obraza vsa v belih povojih. Gredo sem in gredo tja in vprašajo ženske: Imate sadje?

— Samo salato in cvetice.

Stražnik, ki hodi par korakov dalje gor in dol, se počasi približa, gleda v vsako košaro posebe in se ustavi pred Fronkom.

— Kaj pa ti prodajaš?

— Kužka, pravi Fronek. Solze mu silijo iz oči, v vratu ga nekaj davi in najrajši bi zbežal nekani daleč v kakšno črno hosto. Stražnik gre dalje in drži roke na hrbtu. Konec njegove čelade se sveti v solncu kakor bi bil iz čistega srebra.

Iz ozadja stopi črnooblečena gospa, pogleda psa, se skloni in ga poboža.

— Kako mu je pa ime?

— Kužek.

— Je že star?

— Ni.

— Koliko pa hočeš zanj?

— Krono.

Gospa da krono, prime za vrvico, a Fronek naenkrat na glas zajoka.

— Ti je hudo zanj. Kako pa da ga prodajaš?

Fronek zgane rami, tišči obe roki na obraz in nič ne reče.

— Le ne boj se. Pri meni mu bo dobro, kakor nikjer. Moja dekla ga bo takoj umila, okoli vrata mu pripnemo jermenček z znamko in spal bo v moji sobi pri peči. Če ne verjameš, pa pridi pogledat. Stanujem na Višini številka sedem.

Gospa gre nekam gor, kjer zvoní tramvaj, Fronek briše solze, tišči rdečo papirnato krono in odhaja počasi domov.

Po cestah in ulicah je polno ljudi, vmes mnogo vojakov, ki so vsi suhi, zamazani in raztrgani. Sem in tja drviijo avtomobili, večinoma težki, da se trese cesta in šklepetajo okna po hišah. Pred zaprto mesnico stoji tropa moških in ženskih. V sredi je majhen, suh starček in pri njem policaj. Starček je v obraz rdeč kakor mak, male vodene oči se mu svetijo in brezzobe čeljusti trepetajo.

— Vso noč sem čakal, kriči, od včeraj ođ peti i popoldne in nič pričakal. Imam ljudi doma, ne pojdem prazen. Dajte mi, ali pa bom od danes naprejtat, goljuf!

— Molči naj, meni nekdo. Kaj pa opravi z jezikom?

— Pst, miri ženska. Mož, danes so enega ustrelili. Pa ni nič storil, samo govoril je.

Fronek nadaljuje svojo pot in več ne posluša. Misli nazaj na trg in ne razume, kako naglo se je vse zgodilo. Samo malo časa je prešlo, in domov gre sam, pust, zapuščen.

Doma poišče mater in položi na mizo rdečo krono. Mati ga pohvali in mu da košček črnega, suhega kruha. Tončka pride k mizi, nekaj časa gleda njegovo roko, ki trga kruh in ga nosi v usta, nato upre svoje čiste nedolžne oči živo vanj, sklene ročice in zaprosi: Fronek, daj meni samo en košček!

Fronek ji da skoro polovico, toda pri tem je še bolj žalosten. Ne more se vzdržati in otresti neke moči, ki ga zgrabi in stisne v prsih, naglo vstane in beži na vrt v tisti svoj kotichek, kamor vedno po-

gosteje zahaja in kjer preboleva svojo žalost, ki ga češče in češče napada.

Drugi dan je nedelja, za njo ponedeljek, poln skoro brezuspešnega letanja in iskanja. Naj gre še tako zgodaj, nikamor ne pride več ne prvi, ne med prvimi. Zdi se, kakor bi se polovica meščanov preselila na trotoarje pred prodajalne ali na hodnike pred pisarne, kjer delijo izkaznice za pičila in ne-uzitna živila. Ti ljudje niso več obrtniki, ne delavci, ne pisači, to so večni in neutrudni čakalci.

Minilo je zanimanje za vse. Tudi zgražanja ni več. Na postaji ne čaka nihče več ranjencev, niko-gar ne zanimajo več skupni grobovi na pokopa-lišču, kjer polagajo v eno jamo po več sto krst, če peljejo vojaki obsojenca na strelišče, da ga tam usmrte, se še komaj ozre par ljudi, a otroci tečejo za njim, kakor bi korakala pred njimi godba. Lakota, zlo, trpljenje, na vse so se ljudje privadili in postalo je nezanimivo, negrozno in vsakdanje.

V torek popoldne se odpravi Fronek h gospe, ki je kupila njegovega psička. Gre tja bos, v zašitih in oguljenih hlačicah, rdeči srajčici in gologlav. Pred vrati pozvoni in kmalu odpre vrata sama gospa, ki se takoj domisli nanj in ga spozna. Gresta po čistem hodniku, ob desni in levi se vrste vrata, v kotih stojijo beli kipi, a stena je polna enako veli-kih črnih podob.

Stopita v sobo. Kako lepo je tukaj! Kolikor se vidi tal, so svetla kakor rjavo zrcalo, drugo je pokrito z debelimi in temnimi preprogami, iz katerih

gledajo krvavordeče rože. Nasproti vrat stoji tako veliko zrcalo, da se vidita Fronek in gospa v njem od pete do temena. Na sredi je temnosvetla miza s prelepo izvitimi nogami, a okoli nje naslonjači, temnordeči, tihi in vabljeni. Ob poprečni steni vabi zofa z visokim naslonjalom in po robu tega naslonjala se vrste divje in domače živali. Ene sede, druge gredo, tretje leže, a vse so kakor žive. Glej tu za vrati je kužek. Leži na rožnati blazini, bel je in čist kakor popir, veselo maje repek, gleda Fronka, toda vstati se mu ne ljubi. Zdaj po obedu je sit in hoče dremati.

Fronek poklekne k njemu in ga boža. Ves je prevzet od te lepe čiste sobe, katere okna so zastrta z dvojnimi belimi in prosojnimi zavesami, ki branijo prostor pred soparico, prahom in žalostno vsakdanjostjo, valečo se zunaj po vročih in od težkih vojnih avtomobilov izjedenih cestah.

— Vidiš, pravi gospa, zdaj si se prepričal, da je kužku dobro.

— Da, odgovori tiho Fronek, zasučé se še enkrat počasi po sobi, pogleda sem in pogleda tja in se obrne brez besed proti vratom.

Na hodniku mu da gospa kos belega kruha, kakršnega že davno ni videl. Gleda ga, ne ve, kam bi ga spravil, nazadnje hoče odpreti srajčico.

— Čakaj, reče gospa, dam ti papir, da ga zaviješ. Ni treba, da bi vsak videl. Ljudje ne privoščijo.

Fronek se zahvali in gre domov, kakor bi se vračal iz drugega sveta. Počasi stopa in misli nazaj

na tiho, svetlo, čisto sobo, na rdeče rože, ki jih je videl na preprogah, na veliko zrcalo in na živali, ki se vrste po robu naslonjala. Ves je zanesen, ves zasanjan, ves zamaknjen v kos novega, lepšega življenja, ki ga je ravnokar videl.

Doma so vsi v sobi. Mati sedi za mizo, na kolenih drži Tončko in narekuje Mariji pismo za očeta. Premišlja, kako bi rekla zapisati, gleda temno predse, suho lice ji dobiva vedno nove izraze, a Marija piše počasi, veliko in po otroško.

Fronek pripoveduje, kako je pri gospe. Položi na mizo zavojček, odvijje popir in razdeli beli kruh na štiri dele. Mati da svoj kos Tončki, ki hlastno grize in se zraven vsa trese.

— Še, še, še, kriči, ko vidi, da nosita v usta tudi Marija in Fronek. Toda belega kruha naenkrat ni in vse je spet mrtvo in vsakdanje. Muhe letajo sem in tja, silijo v oči in v usta in vsi se jih otepajo. Mati se spet oglasi in narekuje naprej: Ljubi oče! Za take čase, kakor so, nas je preveč.

Fronek gre na svoj prostor, ki je v travi za hišo. Tam leži, gleda med veje jablane, ki se razprostira nad njim, in premišljuje. Predočuje si gospo in preudarja njeno dobroto. Poglej, si govori, gospa je dobrotljiva. Zagledala je na trgu ubogega, lačnega kužka in se ga je usmilila. Kupila ga je in ga peljala domov, kjer ima vsega kakor ona.

Misli Fronkove se ustavijo, skozi vejevje jablane potegne veter, po cesti zahrope in zaropče avtomobil. Naenkrat je spet vse tiho, samo tam

iznad mesta se nosi ublažen ropot tramvaja in različnih voz, ki hite sem in tja po prašnih ulicah in cestah.

Zdaj se naenkrat posveti v Fronkovi glavi nova misel, ki ga vsega prevzame. Tako mu je, kakor bi stopil iz črne teme na solnce. Skoči na noge, vtakne levico v žep, desni kazalec pa položi na ustnice. Stopi nekaj korakov naprej in nekaj nazaj, hoče teči k materi, toda premisli se in sklene, da ji razloži šele tedaj, ko se vse uresniči.

Zamislil pa je to-le: gospa se je usmilila revnega kužka, kupila ga je in skrbi zdaj zanj, da mu ni treba žalostno poginiti. Fronek pojde k njej in se ji ponudi sam. Preveč jih je doma, nimajo kaj jesti. Če se je usmilila kužka, se bo tem bolj njega, ki je reven in ubog fantek in ki še ni storil nikomur na svetu žalega.

Tako gre drugi dan proti poldnevu h gospe. Ko stojita v tisti čisti, belo zastrti sobi, kjer leži na blazini za vrati kužek, poklekne Fronek na tla in povzdigne svoje drobne, rjave ročice, ki gledajo iz bledordeče srajčice.

— Bogata gospa, prosi, doma nas je preveč in Tončka ves dan joka, ker je lačna. Usmilili ste se kužka, ki je bil revček, ali se ne bi še mene, ki bi ostal rad pri vas kakor kužek?

Tako govori, in ko neha, ima ustnice še vedno odprte, oči pa upira v gospo, ki se blaženo smehlja in stopi bliže. Poboža ga po lasih in mu veli: Le vstani!

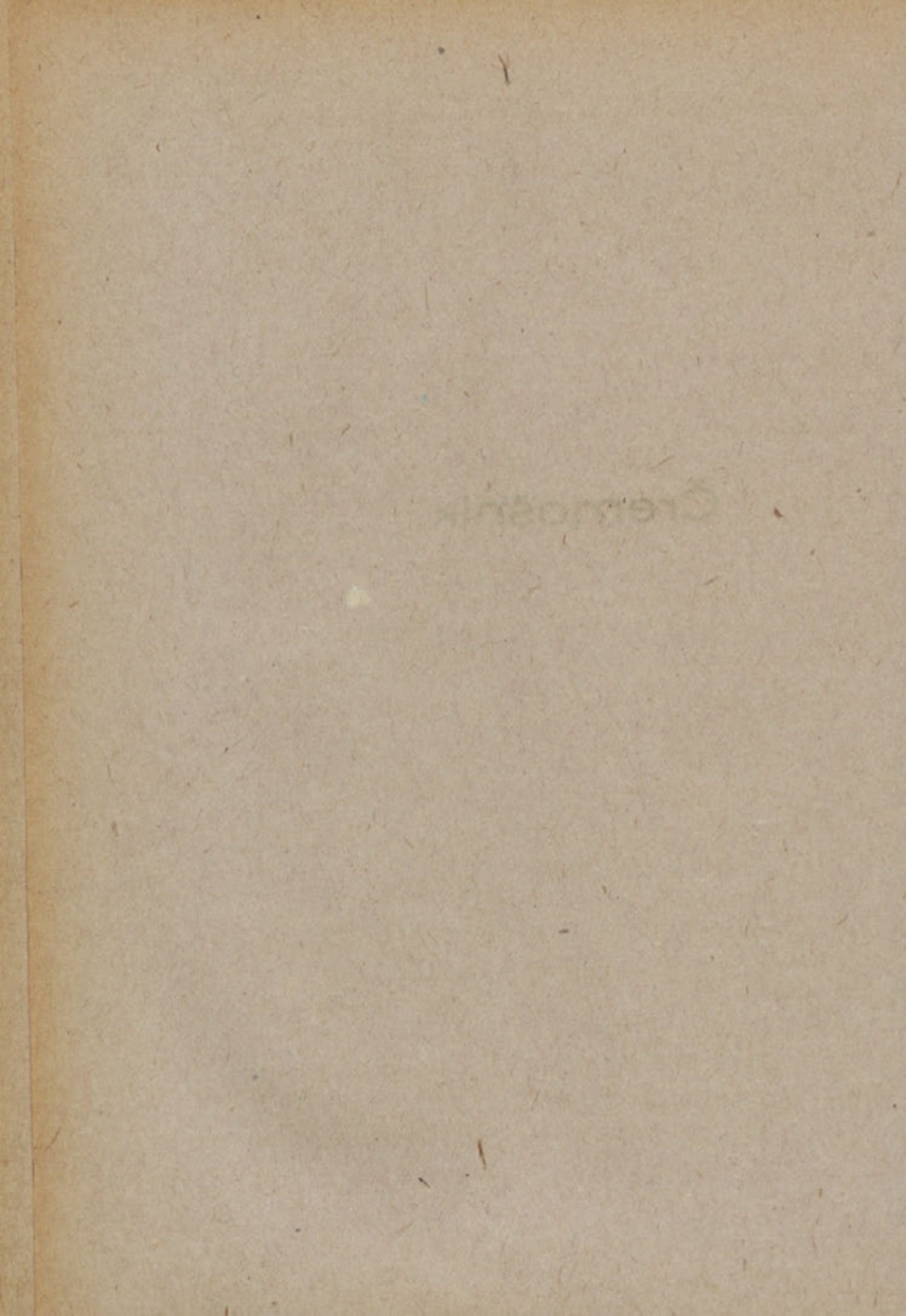
Gre v shrambo, prinese mu košček kruha in pravi: Psiček je vse kaj drugega kakor ti. Psiček ostane psiček, ti pa dorasteš in postaneš mož. Tebe ne morem vzeti.

Fronek razume, da ga gospa noče. Previdno odide bos in po prstih, zapre za seboj vrata, gre počasi domov in pove vse svoji suhi in revni materi.

Mati ga stisne k sebi, briše mu s predpasnikom solze in ga tolaži: Nikamor te ne dam, ga ni na svetu, ki bi te mu jaz dala. Nič se ne boj, bomo že kako, bomo že.

Čremošník.

Ko sta bili v H. uševju dve kmeciji na bobnu, je prišel prvič tja veletržec Jaraš in obe kupil. Od takrat je prihajal gotovo vsak mesec enkrat, pogledal po hišah, po hlevih in polju, ostal preko noči in se zjutraj z rjavim konjem in v rjavem koleslju odpehljal. Tudi danes je tukaj. Gre po vasi močan in čokat, ovratnik srajce je položil po suknjiču, vrat in prsa ima globoko razgaljena, v obraz je rdeč in rjav, v levi drži slamnik in v desni vihti debelo in okovano palico. Iz vratu, iz senc, iz rok in povsod se dvigajo močne žile in mišice, njegov korak je trd in odločen, oči temne, tičče pod košatimi obrvmi, a polne volje in neizprososti. Brki so majhni vsi sesvedrani, brada in lice sta gola, usta so široka, stisnjena in rdeča, nos posut z neznatnimi jamicami, ne prevelik, toda malo ukrivljen in močan.

Solnce se je že dobro vzdignilo iznad gor in popilo roso. Na nebu ni oblčka, ne meglice, vsa bližina in daljina, vas in njive in gozdi, vse preplavlja ostra svetloba, polna vročine, ki brez presledka narašča.

Cesta sredi vasi se blešči, da ni mogoče vanjo gledati. Bele stene vaških pročelji stoje na solnčni strani žive, žehteče, razgaljene, in kakor da kričijo.

Na nasprotni strani se stiskajo k ždečim kočam in pod nizko sadno drevje plahe, tihe sence, kakor bi od nekod pribežale in iskale zavetja in varstva. Žarki padajo vedno bolj navpično, bijejo ob cesto in odskakujejo s povečano žarjavo v oči.

Jarašu se zbira po sencih, čelu in nosu znoj, ki mu je neprijeten. Zato potegne sapo močno vase, da se rjave in kosmate prsi globoko udro; puhne jo spet z vso silo iz sebe gor nekam proti nosu in očem, kakor bi hotel odpihniti vse tiste neštete kapljice, ki tišče vsepovsod iz kože. Pogleda sem, pogleda tja, pa se ustavi pred hišo, ki ima nad frčaro naslikanega sv. Florjana z veliko golido in neznatno rdečo hišico. Tam nasaja dolg in še mlad kmet motiko in pogleda izpod čela po cesti.

— Kaj pa sosed? Je doma?

— Ga ni, pravi kmet in tolče s toporiščem ob tla. Ga ni, kosi! Bo pa že kdo doma!

Jaraš gre naprej in zavije na prag sosednje hiše. Tam stoji nekaj časa in nato izgine njegov široki hrbet z belim ovratnikom v temi kmečke veže.

Sliši se glas, dva, potem več, potem manj, toda vse je nerazločno. Dolgi sosed pod sv. Florjanom nabija na vso moč, potem pregleda, vrže čez ramo in gre za hišo na polje. Pot, zelena, posuta z majhnimi marjeticami, teče po sredi njiv, ki stoje v solncu ponosne in zdrave in polne žita. Tu čepi kmetica, tam koplje kmet in pozdravov in rečenic se ne manjka.

— Sinoč se je luna ugriznila. Bila je vsa rdeča
krog ust. Bo ves mesec lepo.

— Si jo videl pri Fridolinčku, kaj?

— Še ne pogledam tja!

In gre tako dolgi kmet in pride do Marjane,
ki pleve.

— Letos, če je Bog pravičen, si ga boš pa za-
služila!

— Koga pa!

— I, starega Žmrklja! Saj je povedal v nedeljo,
ko je žganjaril, kako sta. Kakor hruška pa pecelj —
ravno tako!

— Beži, dedec nemarni, oženjeni!

Tam pod hosto, visoko v bregu kosi Čremoš-
nikov in fant, njegov žlahtovec, mu zadaj pomaga.
Visoka trava pada, kakor bi jo polagal. Tu ali tam
odfrči izpred kose splašena prepelica ali škrjanček,
ki sede par korakov na strani na pokošeno in se
ujeda z neznatnim in cipkajočim glaskom. Kresnice
z velikimi zlatimi in belo okronanimi glavami legajo
z rdečim mahadravim makom, a plavice s suhim
kokaljem vse tja po solnčnih travnatih vzglavjih
kakor poljski ženini in neveste.

— He, Čremošnikov, kriči kmet, danes ne boš
dosti prikosil. In še tisto, kar boš na njivi prikosil,
boš pa doma odkosil.

Čremošnikov je zatepen in črn kmet, še zdrav
in mlad, brez brk pod nosom. Koso postavi pokoncu,
seže v travnik, pobere čop trave in jo z njo obriše.

— Kaj se pa to pravi?

— He, pravi se, da imaš mlado ženo!

— Pošast, Matija, saj jo imaš ti tudi. Kaj si pozabil, da sva na en dan svatovala?

Matija nekaj premisli, potem zmaje glavo in reče: Nič, nič! Šalo v štibalo! Osta imaš. Jaraš te išče.

— Kje pa je?

— Doma ga imaš!

Matija gre spet in gre navkreber, nekaj po-
žvižgava in zavije v hosto. Košato leščevje ga na-
enkrat zakrije.

Čremošnikov brusi koso in prične iznova. Kosi, kosi, gleda travo, ki pada okoli njega, pa spet neha in pogleda žlahtovca, ki je mlad fant in ves rdeč, ko se mu zdi, da pretehtava gospodar njegovo delo. Toda Čremošnik ne bele ne črne, obrnc se počasi, spusti koso k tlom, pa zamahne.

V hosti kriči vrana, kakor da kdo dere samega hudirja. Tu ali tam utriplje visoko nad poljem postovka, gleda s svojimi ostrimi očmi, opazi črva in pade nanj kakor kamen. Višje v zraku se pelje nad vas drzni kraguljčič, še ne trene s perotjo, samo oko mu meri kakor strela na piščanca ali vrabca. Nekje spodaj na drugem koncu vasi bolj zahrope kakor zalaja pes. Mesar iz trga bo v vasi. Prišel je k županu po tele.

Čremošnik spet neha, nekaj premišlja, stopi k fantu, pa mu izroči koso.

— Nesi jo tja, že veš. Se brž vrnem.

In gre po poti med njivami, niža se in niža in manjši je in vedno manjši. Njegova bela srajca nekako porumeni, hlače pozelene, daleč spodaj se zlijejo z deteljo v eno barvo. Potem izgine.

Prikaže se spet izza skednjev, zavije od zadaj in stopi v hišo. Kar tako: naglo in osorno v vežo in butne vrata v sobo, da se podere stol, ki stoji nekje za njimi. Žena sedi vznak na tleh in se opira z obema rokama od bele deske. Noge moli širom po hiši.

Jaraš stoji zdrav, rdeč, rjav in zabuhel sredi sobe, obe roki tišči v hlačnih žepih in pravi: No, dober dan, Čremošnik!

Kmet ne bev ne mev. Stopi nazaj, pa se vrne s polenom, s takim, ki ima na enem koncu debelo grčo, na drugem pa je tanjši, kakor nalašč, da ga pobereš in pograbiš.

Jaraš stopi k mizi, seže v malho in privleče usnjeno, mesarsko denarnico. Dolgi usnjeni jezik potegne iz zapore, potem jo raztegne kakor harmoniko. Z levico jo drži, osline svoj ploščati kazalec pa seže po bankovcu, velikem, modrem, z lepo žensko glavo, debelem in cesarskem, pa reče suho in važno: Je sto kron!

Nato osline kazalec drugič in pravi: Je dvesto kron!

— Jih je tristo!

— Jih je štiristo!

Preneha, pogleda izpod čela in vpraša hladno in osorno, kakor je njegova navada: Bo dosti?

Čremošnik ne reče ne tako, ne tako. Žena sedi in moli noge po hiši kakor ukleta. Prej je bila rdeča kakor kri, zdaj je rjava in krog ust skoro siva. Jaraš vzame svojo okovano palico, ki slovi tik vrat ob steni, puhne sapo pod nos in odide.

To vse je ostalo v hiši. Kako in kaj... koga to briga? Samo takrat, ko je izbruhnila vojska, so šle žene s sosedi in z vsemi prav do postaje, ki je bila poldrugo uro od vasi, le Čremošnik je žulil svojo pipo sam.

* * *

Pozneje, ko sta ležala pred napadom z Matijo v majhnem gozdičku, se je razgovoril kakor pred koncem.

— Še to-le pipo... vrag ga vedi, če bom še katero. Veš, Matija, je že hudič, kadar nas ima, kakor zdaj-le! Tisto le velja, da vsi ne bomo jutri obedovali! Na, nabaši še ti! Kar dobro zagrabi! Nočeš? Daj, daj! Tisto medvedov, ne vleče vrag ribniški!

— Bom pa, no!

— Pravijo, da vsak človek vse pove, pa naj bo še taka skrivnost. Če prej ne, pa nazadnje, ko ima dušo že v zobeh. Viž, tudi jaz naj čvekam! Kaj veš, če nisva na koncu pota in sta ti dve pipi zadnji! Mislim pa to, da meni ne bo najhuje, pustiti vse skupaj, zemeljsko prežganko in litanije. Menda ti in vsi, ki leže tod okrog, ste drugače kakor jaz.

— No, pa kako si ti?

Čremošnik vleče, da mu izstopajo žile na vratu, popravi oprtnik, položi nanj glavo, pljune in reče: Nikakor! Veš takrat, ko si dejal pod hosto, da imam gosta, sem ga res imel.

Matija kašlja, obrne se vznak in gleda v nebo.

— Sem res imel vraga!

-- Pa je samo mislil!

— He, ni samo mislil, ne!

— Pa kako veš, kako poznaš?

— Čakaj! Pravijo, viž, vera, bog, božje zapovedi, greh in tako. Ali pa premisli in ve vsak, kaj je to: kri? Viž, tako je: kri, mladost, zdravje! To je tisto!

Molčita, vlečeta, izpuščata dim in ležita.

— Pa kako veš, kako poznaš? povzame Matija.

— Sama mi je povedala. Je morala.

In spet molčita.

— Pa nisi —! Čuden si... no, dober, se tudi lahko reče.

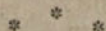
— Odšel mi je ... štiri po sto! Fej! Ne govoriva o tem!

Čremošnik dvigne glavo, pljune čez laketa, leže nazaj in začne iznova:

— Pa zdaj sva zašla že drugam. Hotel sem ti pa reči, da meni ni zdajle tako kakor tebi in drugim, ki so tod okrog. Vi vsi bolj visite na domu! Zemlja je tudi meni zemlja, e, bogme! Drugo pa ... saj razumeš. Sinoči ležim, pa si mislim: Če končam, pa naj gre duša še enkrat po njivah, travnikih in v gozd. Potlej naj pa bog ukrene ž njo po večnih postavah!

Nič več nista govorila o tem. Samo ponoči se je okrenil Čremošnik, kakor bi se prebudil, in rekel nagloma: Jarašu pa nisem odpustil! Tistega ne znam!

Pogledal je Matijo, pa se mu je zdelo, da spi. Iztegnil se je še sam in siloma sklopil oči.

Na spomlad, h koncu aprila, sta dobila dopust Čremošnik in Matija in še več drugih, ki so bili doma iz tistega kraja. Otroci, žene, matere, sestre, očetje — vse je čakalo na postaji. Priropota vlak z visokim orjaškim strojem, zašumi, zaprasketa in obstane. Začuje se pesem, zategnjena, vijoča se kakor pot čez holm in dolino, kakor naša zemlja med rekami in gorami. Možje in fantje, vsi pojo, in čeprav že vlak stoji, ne nehajo prej, dokler ni pesem končana. Potem se prikažejo na vratih tistih vagonov, ki so okrašeni z zelenimi vejami. Poskačejo na tla, ta vtakne v usta viržinko, oni pipo, ozro se po svojih, pa naravnajo kape po fantovsko, po strani. Vsi se smehljajo, nekam resno trd je ta nasmeh, in neso roke z rjavimi, debelimi prsti svojim dragim. Možje se oklenejo žen okrog pasa, pa gredo ž njimi med polji, kakor takrat, ko so bili še fantje in so šeta'li ž njimi tako kradoma in na skrivaj kje tam za studentem ali pod hosto. Matija stopa tako in vsi. Samo Čremošnik ne.

Čremošnikova žena je tudi prišla. Je najgorša med vsemi. Ni dekleta, ki bi ji bila v zunanosti kos.

Visoka je in vitka kakor bi v enem letu pognala in zrastle, enako kakemu čudovitemu drevesu v pravljici. Život ima kratek, prijeten, prsi polne, pa ne razplajhane, roke zalite, dlani majhne, taka tudi stopala. V obraz je zagorela, a iz rjavine sili rdeča kri, ki so jo ustne tako polne, da se zdi, kakor bi hotele počiti. Nos je majhen, brada okrogla, oči črnosive in iskre kakor vranje. Rdečo ruto ima zavezano v čučko in izpod nje silijo črni lasje, ki so tako svetli, kakor da si jih maže s kako vražjo mastjo.

Čremošnik ji ne da nič roke. Pogleda jo od tal gori nekam do vratu, pljune in vtakne pipo v usta. Stopa molče tik nje tako, da je bolj spredaj kakor ona, vleče dim in molči. Oglasi se, ko mu hoče odvzeti žena nahrbtnik.

— Ni treba! Saj nisem truden. In čez nekaj časa spet vpraša po žlahtovcu: Kaj pa Anže? Kaj dela, dela?

— Je prav priden, odgovori ona in sklene nad pasom male roke, ki mole iz ozkih rokavcev tesne rožnate jope. Dela kakor vol. Je vse obdelano. Prav vse, kakor prej. Kobilo so nam pa vzeli za vojsko. Pravijo, da pridejo še po enega vola.

— Kobilo, pravi mož, sirko, strela jih zadeni! Pa vola še, kako pa! Pa še zadnjo kokoš, lakote cesarske.

Pri zadnji besedi se ozre, popravi kapo in pljune, kakor bi se bal, da ga ni kdo poslušal. No,

se domisli, zdaj smo doma, tukaj so naši ljudje! In spet molči.

In tako prideta bolj z molkom kakor z besedo do doma. Tu stopi žena k ognjišču on pa naravnost na polje. Gleda njivo za njivo, travnik za travnikom, prav gor do gozda gre, tam obstane in gleda po vsem svojem svetu, tudi hišo vidi, skedenj in hlev. K mraku se vrne, ogleda za hišo sadno drevje in stopi v hlev. Tu ravna Anže živini steljo. Voia in krava ga pogledajo in Čremošnik gre k njim, kakor k svojim, pa jih treplje po vratu in šegače okrog rogov. Tam, kjer je prazen kot, tam obstane, pa se raztogoti.

— Vzeli so sirko, vrag jim vzemi vse, kar imajo!

Mrmra tako, vleče silneje iz pipe, pa sede na rob Anžetove postelje za vrati. Molči nekaj časa, popravi kapo in dene z izpremenjenim glasom:

— No, kako pa ti, Anže? Reci katero!

— Kaj bom, oče, ko sem še mlad in nič ne vem, se opraviči prijazno Anže in ravna steljo naprej.

— Čakaj no. Kako pa je v vasi, ko ni drugega doma kakor starci pa otroci?

— Nič, pravi Anže. Zdaj smo že vajeni.

— Kdo pa sedi ob nedeljah pri Fridolinčku?

— Vse polno ima. Žene pridejo vsako nedeljo, pa dekleta tudi večkrat. Po maši gredo tja, pa popoldne po nauku. Oni dan sem jih poslušal, ko so sedele pod drevjem. „Še eno barigljjo ga bomo, pa še ne gremo,“ je vreščala tista mala Miholka, ki ji

pravijo podlasica in ki je šel njen mož neki s Turki v sveto deželo nad Angleža. Pa tudi druge ga usekajo in tako-le govorè: To le kupico pa na zdravje mojega ljubega moža! Ali pa: Še en liter zato, da bi se vrnil moj mož zdrav in korajžen!

— Kaj poveš! se muza Čremošnik. Da so ti take, praviš!

— Delajo pa ves teden, rečera vam, desetkrat bolj kakor so prej. Jih tudi pri delu nihče ne užene. Na denar so pa kakor koze na sol. Meščane, ki nimajo zdaj kaj jesti, skubejo do golega.

— Hentane babe!

— Veste, naša gospodinja pa ne gre zraven. Oni dan sta jo dve vlekli, ena pa rinila, pa jim je na jezo in zamero vseeno ušla. Ne gre v gostilno za nobene denarje. Kar doma smo, pa delamo.

Čremošnik kadi in moči. Nekam vrta z okovanim čevljem, dvigne glavo, se zagleda v steno in bije s peto ob posteljo.

Zvečer sedi na izprani ozki klopici tik vodnjaka. Vse nebo je rožnato mračno. neke blage, rahle sapice so se priigrale od nekod in se dotikajo ljubeznivoporedno uhljev, tilnika in lic. Kakor bi vse šepetalo, gozdi, polja, njive, hiše, skednji in hlevi in bele cerkve: spomlad, spomlad... tako gre preko vse narave. Na koncu vasi, menda pod lipo, zapoje fantje, tisti gotovo, ki so prišli na dopust, dolgo pesem z otožnim koncem, ki se vedno bolj žalostno ponavlja. Pa ni sama žalost v njej, bo v glavnem hrepenenje. In če je tudi žalost, pa je to sladka.

blaga, topla, sreča in nesreča obenem. To je tisto čustvo, iz katerega raste življenje.

Tiho pride tudi gospodinja in sede na prag. Gleda s svojimi iskrimi očmi nekako ob tleh, taka je, kakor ptica, ki se še ni privadila nove gajbe.

— Veš, po čem so zdaj kokoši? vpraša.

— N-no!

— Po dvajset kron!

— Bo tudi denar po tem, doda čez čas Čremošnik in gleda mimo hiše po poljih in proti gozdu. Stemnilo se je že in drevje na bregu je črno, še komaj razločno. Zdi se, kakor bi se nekje nekaj oglašalo kakor muren, potem kakor slavec ali lastavica. Toda nemara ni še zunaj živega glasu, ker je naletaval še pred par dnevi sneg in je bila zima. Samo v zraku je nekaj in še več v prsih in to zveni in poje po ušesih.

V zvoniku bije ura počasi in važno. Čremošnik šteje: eden, dva, do osmih. Potem čuti, da je truden od dolge vožnje in zazdeha. Počasi vstane, zamrmra ženi lahko noč in gre v hlev. Vrata zacvilijo, zapah zaškriplje in spet je vse kakor prej: tiho, spomladansko.

Tako tečejo dnevi in prejde dopust. Fantje in možje se zbero na postaji, zataknejo za vrata in okna vagonov smrekove veje, vriskajo in prepevajo, posebno tisti, ki so mlajši. Napoči ura, stroj zabrlizga in jih odpelje iz srede domačih travnikov in hiš.

Matija in Čremošnik imata take popirje, da se morata javiti v mestu v vojašnici njunega polka.

Zvečer sedita v mestni gostilni. Mize so dolge, pokrite s črnim polepljenim platnom, pivnica široka in dolga, strop je nizek in izgleda, kakor da je iz lesa. Vse mrgoli stolov in klopi, ženske, mlade in srednje stare, letajo semintja in prinašajo in odnašajo. Izpod stropa svetijo svetlorumenkaste steklene hruške, a v kotu rohni avtomat, da morajo pivci kričati, če se hočejo razumeti.

Čremošnik je molčeč. Pije črno vino in kadi viržinko. Nekam nemiren je, popravlja kapo, vzame slamico izza uhlja, pobrba z njo po luži na mizi, pa jo zatakne spet za uhelj. Matija se je razgovoril do dobrega. Klepeta, kakor ni podobno kmetu. O ženi govori, pa o sinčku, ki je nekaj nad eno leto star in mu je ime Tomažek. Kriči, kadar mu ni kaj po volji, kakor žganjar. Tilnik ima kakor kralj Matjaž. Mati je zdrava. Ima prsi kakor redkokatera: lepe, zdrave, polne mleka. A Tomažek ti loka, loka, kakor tisti Srebretov Adam, ki je imel za zajutrek, za predjužnik, za obed in za večerjo najrajši vino in ga je tisto nazadnje potrló. Zdajzdaj bo izhodil.

Avtomat igra tisto:

O ti Polon, polon-čica,
o ti Polon, polon-čica!

Vsa gostilna poje ž njim in trušč je, da je groza. Neke debele ženske pridejo notri, gledajo na levo in desno in si kriče v ušesa. Prsate so, košate, oble-

čenc so po tirolsko. Ene imajo zelene, ene bele nogavice, vse pa šolne in kratka krila, da se jim vidijo okrogla in orjaška meča. Rokavce imajo samo malo čez ramo, potem pa lijejo na plano bele in debele roke z oblimi komolci in majhnimi dlanmi. Ena taka sede k Matiji, nasmeje se mu pa reče: Bom kaj pila?

— Boš že pila, pravi Matija, če imaš kaj soldov!

— Počakaj malo, reče Čremošnik, eno pot imam.

— Kam pa?

Čremošnik že stoji in plačuje. Nato se prime za mizo, gleda v luže in reče po premisleku: Ti bom že povedal, ko se vrnem. Kar počakaj za zdaj!

Nato popravi suknjo in bajonet, pa gre.

— Ta ti je pa dal hrena pod nos, presneta Tirola, se krohota dragonec onstran mize.

— Saj ni tako hudo mislil, pravi ženska, samo zareklo se mu je tako. Kaj ne?

— Kaj se mi bo zareklo, zakaj pa? vpraša Matija. Brigaš me!

Pljune pod mizo in preloži noge.

— Tirola, kriči dragonec in zaropota s svojo težko sabljo, Tirola, pravim, kar sèm! In zapoje s hreščečim glasom, pa z roko in z viržinko med prsti veja daleč okoli sebe po vinskem duhu in dimu: Jaz pa vse rad imam, kar jih poznam! Le sem, Tirola, imam rdeče hlače in velike mustače in še kaj! Alo, gostilna, vina gor, črnega, ki je za kri. Midva, Tirola, je imava sicer dosti, pa ne bo nič odveč, če je bo še več! Presneto si košata in trda

kakor tista žoga, ki ni napihnjena, temveč vlita! Noge imaš pa tudi močne, stojiš kakor gora Libanon! Živio, Tirola!

Avtomat malo utihne in zdaj se slišijo vse tiste debele ženske, ki so prišle prej v krčmo in prepevajo z visokimi, cvilečimi glasovi. Fantje in možje, vse je bolj in bolj veselo, vojska jim je toliko kot nič. Vino teče po mizah, luže rastejo po tleh, kadi se, da more že komaj svetloba skozi dim.

— Tirola, tistega pa ne, kriči dragonec, drugega pa ne boš lovila za kazalec, dokler sem jaz tukaj pa ti ovijam roko okoli pasa. Zdaj sem jaz tvoj gospodar in pretepem te kakor slamo, če ne boš kakor se spodobi. Le sem se stisni nocoj, jutri pa že gremo! Potem pa kakor češ: lahko me pustiš, lahko pa tudi držiš!

Matija pije, in če bolj pije, bolj razločno je dom pred njim. Zelena peč, na njej žena in Tomažek, v zapečku mati, v kotu miza, jaslice, sveti duh, klopi ob steni in tik vrat molki z debelimi črnimi jagodami in velikimi medenimi križi.

Čremošnik odpre naenkrat vrata, pogleda za mizo in prisede.

— Zdaj pa pojdiva, pravi.

— Dajva ga še eno mero, svetuje Matija. Kje si pa bil?

— Plačaj, pravim, se jezi Čremošnik. Drugo boš zunaj slišal.

Matija kliče in kliče natararico, pa jo komaj dokliče.

— Kakšen pa si, mrmra vmes. Saj si kakor huda ura ali pa odklenjen pes. Gledaš, kakor bi me hotel popasti.

— Ne žlobudraj, hudič te dal!

— No, no, no, momlja Matija in plačuje.

— Pa ta-le, kaže natakara na Tirolo, ni nič naročila na vaš račun?

— Vse na mojega, srce, kriči dragonec, drži Tirolo okoli pasa in dodaja: Saj vidiš, da jo imam rad kakor devet hudirjev!

Čremošnik in Matija prideta na ulico, ki je še polna ljudi, kar Čremošniku ni všeč.

— Sem-le zavijva, pravi, ko vidi praznejšo ulico.

Stopata tam, Matija čaka, Čremošnik je nagel in viharen, gleda v tla, pa reče kar iznenada.

— Veš, kje sem bil? Pri Jarašu. Našel sem ga samega v pisarni.

— Ni vrag! Kaj si pa tam iskal, zarenči Matija in se ustavi.

— Zabodel sem ga z bajonetom. Zdaj je že mrlič!

— Kako, hudiča, sope Matija.

— Vem pa, vzklikne Čremošnik. Priti je moralo tako!

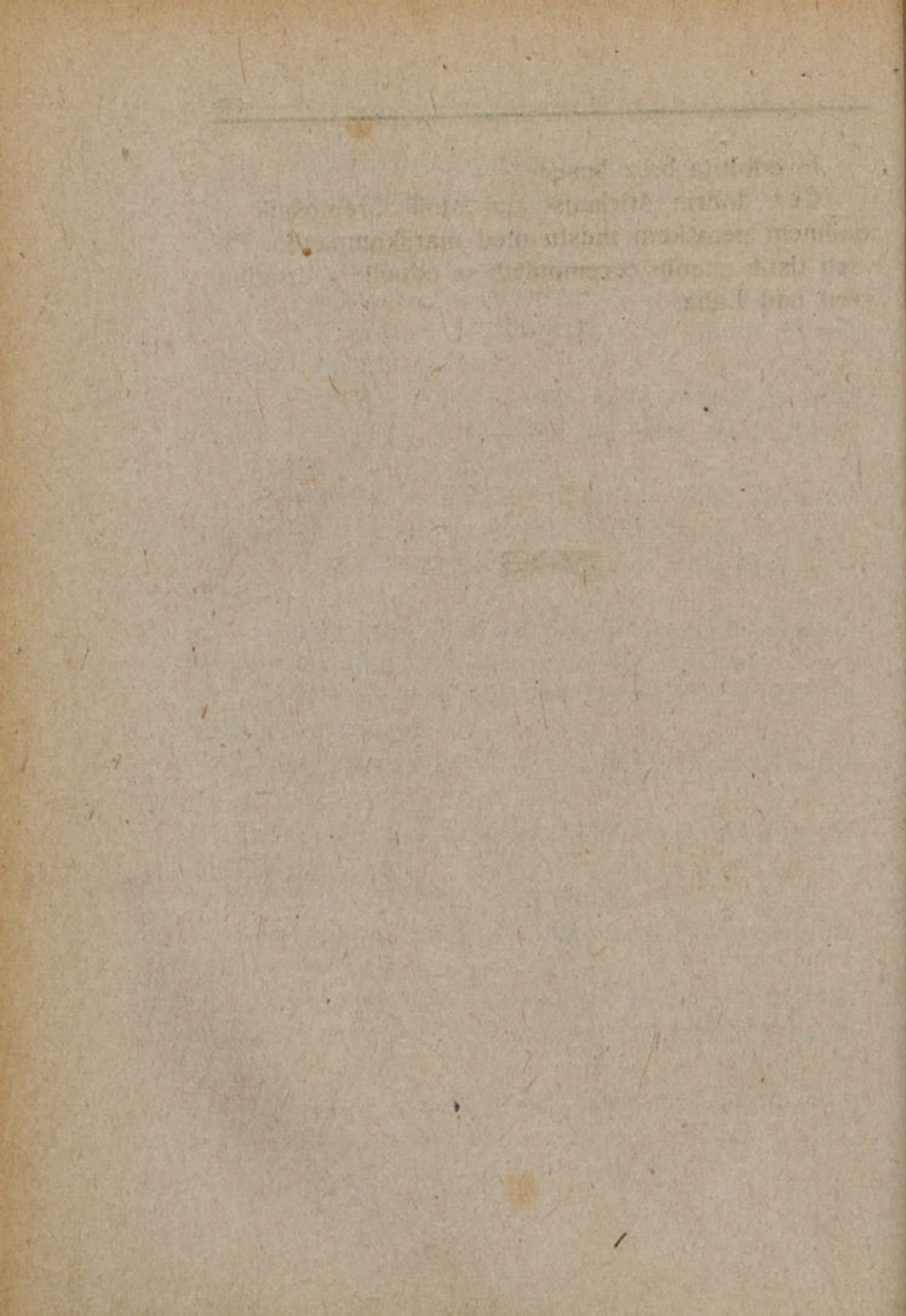
Matija stoji kakor vkovan. Vse vino je izginilo nekam, kakor bi pihnil. Čremošnik gleda v tla in se trese.

— Nič, se oglasi hripavo. Zdaj pa na komando. Tam poveva, kako je.

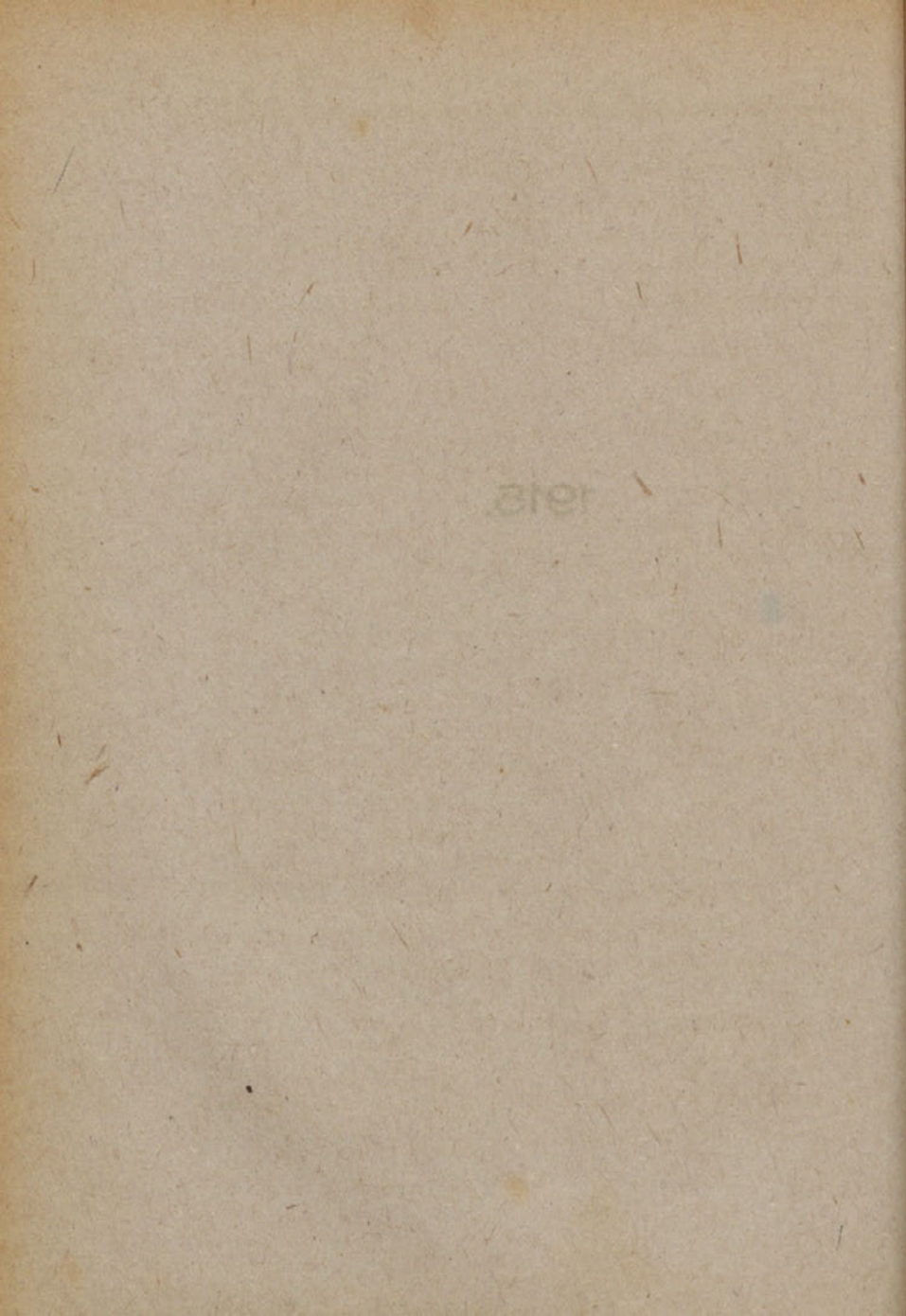
In odhitita brez besede. —

Čez dobrih štirinajst dni stoji Čremošnik v majhnem nemškem mestu med marškompanijo. Po vseh tistih znanih ceremonijah se odpelje z drugini vred nad Laha.

1915.

Dnevi so čemerni, pusti, megleni. Že bi morala biti spomlad, ali solnce se ozre samo strahoma skozi špranjo oblakov in izgine. Kaj je solncu?

Po drevoredu gre starka. Po lepem dolgem, z visokimi starimi kostanji. Zdaj je tisti čas, ko bi morali ozeleneti, in bližajo se tisti dnevi, ko bi se morali odeti v belo in rdeče morje kopičastega cvetja. Kostanji pa stoje goli kakor v decembru. Ali letos ne bodo zeleneli?

Po drevoredu so hodili mladi pari. Fant in dekle, nad njima cvetje in pred njima po travniku cvetje in nad cvetjem solnce. Zdaj gre starka.

Na glavi ima ženiljasto ruto, zavita je v večje črno ruto, na nogah ima velike blatne čevlje. Vidi se koščem, gubast obraz s sivimi, udrtimi in mokrimi očmi in nad pasom zdelani črni prsti s pokvečenimi nohtovi. Starka se ne izprehaja, starka tava. Kakor hodi tukaj, tako je hodila po mestu in po svoji revni izbi.

— Kam, mati?

Starka stoji in gleda.

— Imela sem sina, pravi prestrašeno in se ozre okrog. Odšel je z drugimi...

Zasope se, preneha in čez dolgo doda previdno in šepetaje: On je zame skrbel...

— No, in?

Ostro se zastrmi v moje oči in me sodi. Plašna je, vele ustne, zbrane v gube, se ji tresejo, oči so naenkrat čiste kakor sive kline in režejo v moje. Glavo primakne, iztegne izdelano črno roko, strmi vame še ostreje.

Toda njen odgovor je molk.

Povesi glavo in tava dalje. Izgubi se med debli kakor temna senca.

Pridem v predmestno krčmo. En sam gost je v nizki sobi. To je pisarniški ravnatelj Kozin. Majhen, siv, daljnoviden mož. Sedi na klopi za dolgo mizo, meni se potihoma sam s seboj in ne opazi, da sem odprl vrata, sedel za mizo in naročil in dobil vina. Gleda na mizo predse in piše s kazalcem po njej. Da ima več prostora, postavi daleč od sebe steklenico in kozarec. Piše in zašepeče glasneje:

— Miljutin, križ, 18. III. 1915. — Vladimir, križ, 3. VII. 1915. — Eh, Stankec, ti najmlajši moj, zlati moj! Nič, nič in nič! Križ, 19. XII. 1915.

In naenkrat skremži obraz, kakor bi hotel jokati, ali že hip nato stresa z glavo, popravi naočnike in pogleda name. — A zategne, vi ste. Dober dan.

Prime steklenico, hoče natočiti, a opazi, da je prazna. — Še eno mero, še eno mero, kliče, kajpada! In gleda me preko očal in nadaljuje: Zdaj je vseeno: zdaj lahko. Prej pa ... veste ... imel sem tri ...

Preneha in prime po vrsti za palec, kazalec in sredinec. — Eden, dva, tri. Dva sta bila na visoki šoli, eden pa v osmi gimnaziji. Stali so, to je res. Midva z materjo sva rekla, tisočkrat sva rekla: Bova danes pa samo kavo za večerjo, da se prihrani za one tri. To stane... trije, kaj ne? No, zdaj... pijem lahko... saj je vseeno.

Med tem je postavila očtirka predenj vino in Kozin toči in pije. Naenkrat se domisli, mahne z glavo kvišku in pravi veselo:

— Enkrat, ha, mi piše z Dunaja srednji, Vladimir: Dragi atek! Zaljubl sem se v kasirko Elviro. Če mi ne dovoliš, da jo takoj poročim, se ne vidiva nikoli več. Tvoj itd. No, lepa reč, kaj ni res? ... No, saj je vseeno...

Zdaj Kozin umolkne, mrmra nerazločno sam s seboj in gleda predse.

Okna so majhna, izba temna in nizka kakor stara mrtvašnica. Tesno mi je, plačam in grem. Pozdravim Kozina, aji ne sliši me. Ko pa primem za kljuko, začujem za sabo silen ropot. Stol loputne po tleh. Kozin leti k meni in me zgrabi z obema rokama za suknjo pod vratom. Trese me in ves je bled.

— He, he, kriči, to ni vseeno, ni, ni, ni...

Skoro se ga bojim.

— Zakaj, kako prosim, rečem v zadregi.

Kozin me spusti, roke mu padejo ob životu, gleda dolgo s svojimi daljnoglednimi očmi vame in blesti bolj in bolj.

Njegov odgovor je molk. Počasi se odvleče za mizo. —

Domov grem preko polja. Vse je pusto in prazno. Ob poljski poti raste drevo, črno nizko drevo, ki rine svoje dolge krive veje v zemljo, kakor bi rinilo vanjo pesti. Nebo je sivo, iz bližnje daljine se plazi megla. Ko pridem do drevesa, vidim žensko, ki se naslanja s hrbtom na deblo.

Obstanem. Kmetica je, še mlada. V roki drži list papirja in gleda iz rute z velikimi rjavimi očmi.

Prej so ljudje govorili, zdaj ne govore več. Mesto besed iz ust jim gre strah iz oči.

Moram jo ogovoriti.

— Povedat sem šla, da je mrtev ...

— Kdo?

— Gospodar ...

Komu?

— Polju ... saj je njegov gospodar ...

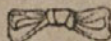
Vidim, da je mlada ženska; tudi njene misli so še mlade in lepe. V roki drži zmečkan list, tistega mi ponudi. Pogledam in vidim, da se je pismo zamudilo mesece in mesece. Berem: Pišeš mi, da je pri vas košnja bogata. Tudi pri nas je prav tako. Košnja je bogata. In zato, ljuba žena, če se več ...

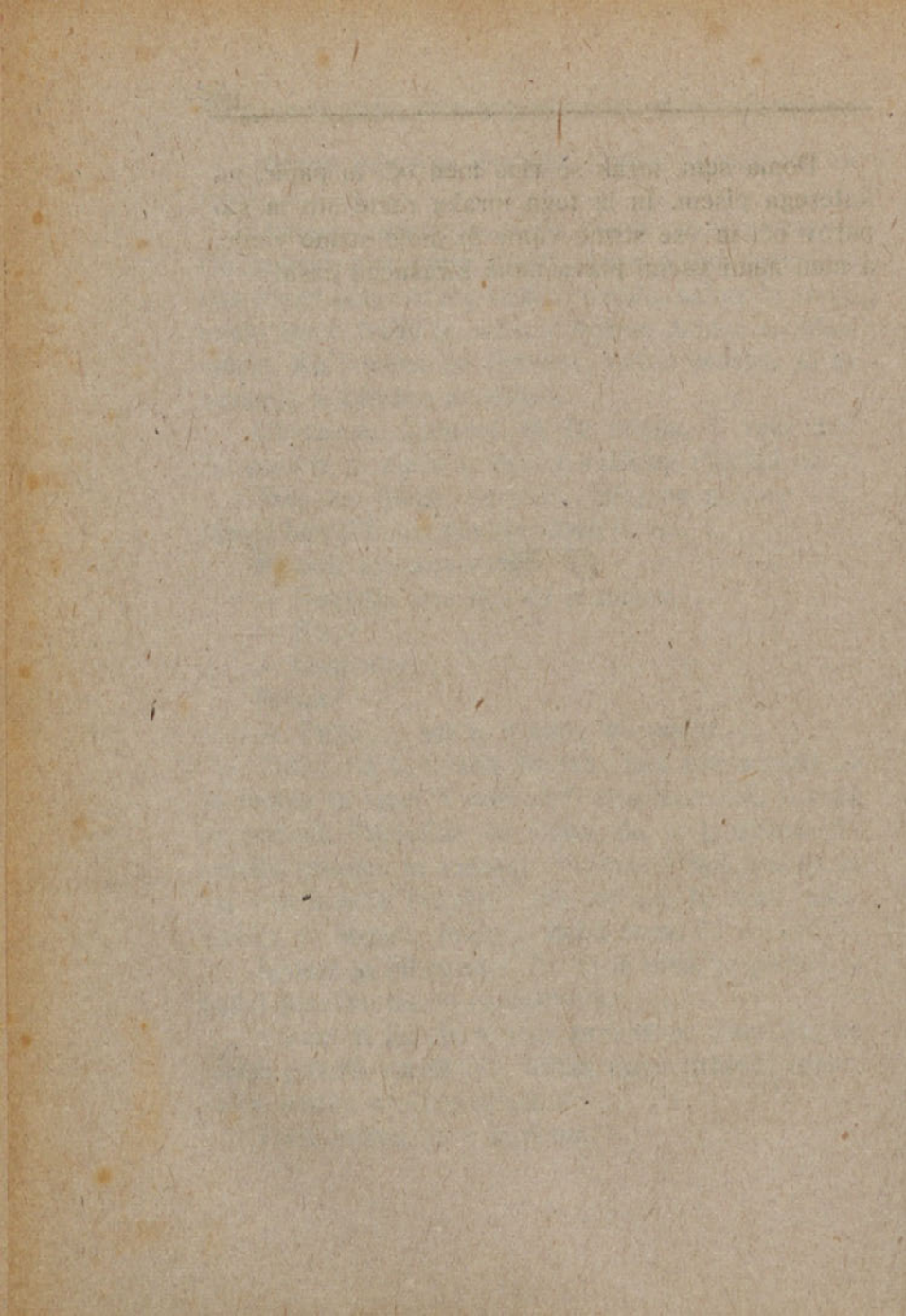
Spodaj je bil pripis: Ta, ki je pisal to pismo, je padel junaške smrti za domovino ...

Vrnem ji list in komaj prenašam ostri pogled njenih mladih rjavih oči. Vidim njene drhteče ustne, vidim palečo vročino njenih lic ...

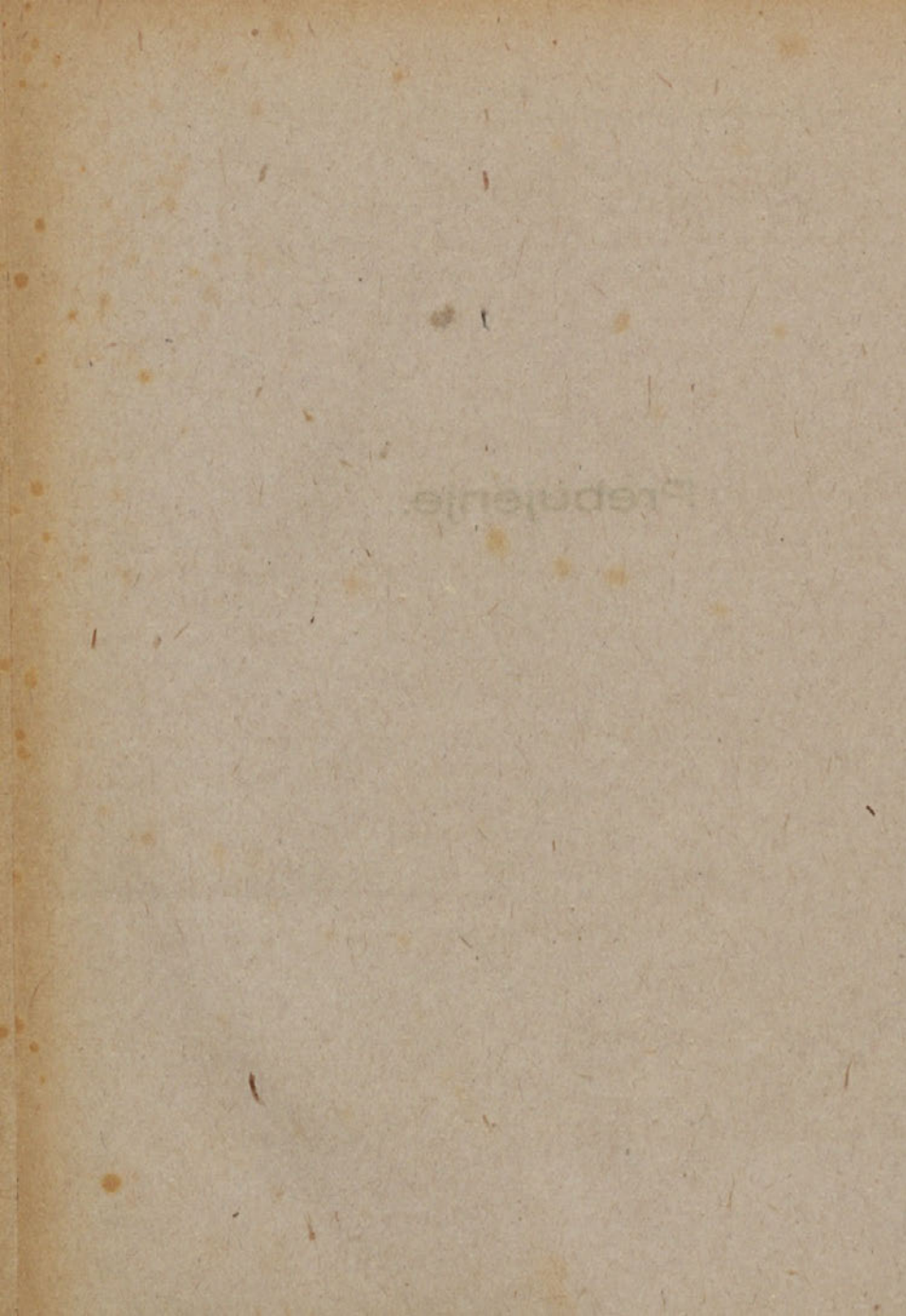
Toda ločiva se z molkom.

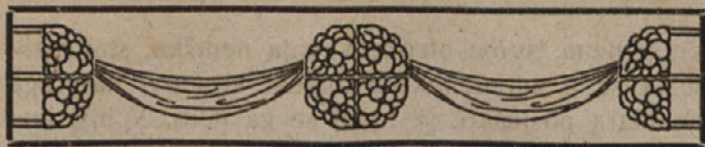
Doma sem, mrak se rine med oči in papir, na katerega pišem. In iz tega mraka raste sto in sto parov oči in vse strme vame in moje strme vanje, a med nami vsemi plava molk strašnega časa.

Prebujenje.

1.

Peter Srakoš je postal uradnik. Star je okoli štidesetih let, velik je, suh, podvržen pljučnim boleznim, plešast in miroljuben. Njegov obraz je podolgovat, nos močan, košččen in ozek, obrvi redke, oči vodene in majhne. Brije se jako neredno. Brki pod nosom so enkrat krajši, enkrat daljši, iz lica in brade pa vedno štrle redke in debele rdečkaste kocine. Kadar se nasmehne, raztegne brezkrvne ustne na levo stran navzdol, levo oko se mu razširi in desno stisne. S tako spačnim obrazom včasih dolgo posluša in tudi čita cele strani.

Nocoj čita. Sedi, kakor je njegova navada, v kuhinji, pred njim na mizi je razgrnjen „Slovenski Narod“ in po njem se vrste članki z debelimi črkami, ki so sama veleizdajstva. Srakošev obraz je daljši in daljši. Žena, ki sloni ob štedilniku, ga opazuje in vpraša.

— Kaj pa bereš?

Vpraša ga nemško, ker je Nemka, doma tam nekje od Gradca. S svojimi očmi, ki gledajo iz drobnih gubic, zre ostro vanj in ves njen brezbarvni in izžiti obraz pričakuje odgovora. Nemka je od pete

do temena, svoje otroke vzgaja nemško, slovenski jezik se ji zdi nekakšen dialekt kmetov, katerega ne mara poslušati, še manj se ga učiti. V hiši ima nemaške knjige in nemške liste. Edina koncesija napram možu Slovincu je ta, da mu z milostnim prezirom dovoli naročiti „Slovenski Narod“.

— Čudno, pravi mož. Kaže se, kakor bi se bilo v par dneh vse obrnilo. Za kar si bil še včeraj obešen, smeš danes pisati in govoriti.

— Kaj pa je? vpraša žena naprej.

— V Makedoniji, pravi mož, so Srbi prebili fronto. Bolgari so se udali, Nemci in naši pa beže.

— Jim bo že dal Viljem, pravi žena in gleda ostro, jim je že dal, pa jim bo še. Za enkrat nas Slovani še ne uženejo.

Mož pripoveduje o dogodkih na laškem bojišču. Ofenziva avstrijska namreč, ponesrečena. Protiofenziva uspešna. V Belgiji gre vse nazaj. Angleški tanki predirajo vrste, kjer se prikažejo. Ženi se pojavita pred očmi na vsaki strani lica dve rdeči lisi. Njen pogled je še ostrejši. Usta odpre, da se pokaže par redkih dolgih zob, in vzdahne.

— To je kričaški list, kar imaš ti, pravi zbadljivo. To ni resno, kar je tam zapisano. Tiskajo tisto, kar si sami žele.

V kuhinjo pridejo otroci. Večja hčerka je stara sedemnajst let, fant šestnajst, manjša hčerka kaka štiri leta. Večja, Frida, je že v službi pri pošti kakor oče. Ravnateljstvo ji gre na roke, ker je odločna Nemka. Sin obiskuje nemško gimnazijo. Zna nekaj

slovenskih besed, pa se sramuje govoriti. Mala Mimi klepeče vse križem: nekaj slovenskega, nekaj nemškega, kakor kaj ujame na cesti ali doma. Sin je vaju praviti zvečer o nemških junaštvih. Zlasti pripoveduje rad, kako se je podrla Rusija. Če odpre človek zemljevid Evrope z gornjo platjo Azije, ne vidi skoro nič drugega nego Rusijo. Kar nesejo oči, sama Rusija. Druge države izginejo pred to záplato. Toda klecnila je, Rusija je na tleh. Frida govori rada o slovenskih uradnikih. Kadar jih pogleda, se ji zde pijani. Nezmožni so, nerodni, na vseh koncih in krajih štrli iz njih kmet, robot in neotesan. Dobro vedo, kaj ona o njih misli in da jih prezira. Sovražjho jo krvavo, o tem je uverjena. Toda še je Nemec in na njeni strani. Kadar gre mimo njene mize, je nikoli ne prezre. Nasmehne se in jo vpraša: Kako vam je, gospodična Frida?

Nocoj ne govori ne sin, ne hči. Samo mala Mimi čevrlja nekaj po slovensko, nekaj po nemško. Mater vleče za krilo in kliče:

— Živela Srbija!

— Fej, pravi mati nemško, kakšne izpridene pobaline si pa spet danes poslušala? Tega, Mimi, ne smeš ponoviti nikoli več. Kakor te imam rada, te bom pretepla, če te še kdaj slišim. Ti govori samo to, kar čuješ mene.

— Živela Ugoslavija! zakliče Mimi uporno in zacepeta.

— Molči! se obregne jezno mati in ji potegne predpasnik iz rok.

— Da, da, kima zamišljeno sin, sede za mizo in gleda debele naslove po „Narodu“. Njegov koščen, podolgovati obraz je tak kakor vedno. Samo oči so nekoliko trudnejše in ravnotako kretnje. Podpre glavo, svedra s prsti črne lase in govori bolj sam sebi kakor drugim.

— Zdaj bo pa nekaj novega na svetu. Jugoslavija, Jugoslavija. Kraljestvo, republika — ali kaj?

Vzdahne, preloži glavo v drugo roko in reče materi: Počasi bo treba pospraviti.

— Kaj še, vzklikne Frida. Ali si tako neumen, da verjameš tem čenčam? Mi, Nemci, smo hoteli samo vedeti, kakšni so ti naši Slovenci. To vse skupaj so le limanice. Zdaj jih imamo v pešteh. Ne boj se, zaslužili so, kar jih čaka: vislice.

Zasmeje se suho, pikro, brez čustva in oče zakašlja.

— No, no, pravi. Gospodičnam ne pristojajo take besede.

— Molči, Frida, pravi mati, in daj mi veliko belo skledo sem, da stresem vanjo krompir. Pomagaj mi lupiti.

— Nemčija prosi za mir, bere oče počasi in prestavlja sproti na nemško.

— Pojdi, pojdi, pravi sin. Tako daleč še nismo.

— To je vse nemška spretnost, se oglasi naglo Frida, ki stoji tik štedilnika in lupi krompir. Zvabili jih bodo, ujeli in posekali vse do zadnjega. Potem bo ves svet nemški. Mi bomo gospodarji vse zemlje. Ajs, kako je vroč!

Debel krompir ji pade na tla in se razleti na rumenih ploščicah.

— Neroda, jo kara mati. Zčaj drži krompir in pusti politiko!

Oče vstane, vtakne roke v žep in prične hoditi po kuhinji.

— Da, da, pravi in si globoko oddahne. Pred pragom so novi časi. Lahko se v par dneh vse izprevrže. Tisti, ki niso bili nič, bodo na vrhu, tisti, ki so bili vse, bodo na dnu. Mi pa moramo misliti tudi nekoliko nase.

Ustavi se pred ženo in jo gleda mirno, stvarno, udrtilih prsi in z rokami v žepih.

— Le vse premislimo, le vse premislimo.

— Če bi res prišlo drugače, pravi žena, potem bi se mi takoj izselili.

— Če bo še čas, odgovori Srakoš počasi in ponovi. Če bo še čas. Kaj pa veš?

— Ti, se šali Frida, pojdeš z nami. Sicer čitaš „Slovenski Narod“, toda naj bo!

— Frida, ti si gos, reče sin ogorčeno. Drži enkrat svoj jezik za umetnimi zobmi.

— Nesramnež, sikne Frida in kima ježno očetu, ki ji maha z roko, naj molči.

Mati zgane obe rami naenkrat in gleda krompir, ki ga ravno lupi. Srakoš hodi spet po kuhinji in pre-mišlja. Spominja se vsega od kraja. Kako se je pred dvajsetimi leti seznanil s svojo sedanjo ženo, kako so ga predstavljali sem in tja in kako je puščal, da je šlo vse svojo pot. Skrbel je samo za denar in za

tistega je žrtvoval vsak dan osem ur, ki jih je predsedel v pisarni. V tem je videl vso svojo dolžnost. Vse drugo je bilo posvečeno udobnosti in lenobi.

2.

Drugi dan po službi je šel Srakoš k svoji materi. Ob šestih, ko so se iztekle uradne ure, je bilo že popolnoma temno. Ulice in ceste, ki so kazale lice dolgotrajne vojske, so bile mračne in blatne, trotoarji razdrti, kandelabri za svetiljke uviti ali odlomljeni, svetiljke po njih že davno razbite.

Srečaval je moške, vračajoče se z dela in stanujoče na drugem koncu mesta, in ženske, ki se skrbne in revne tekale po mestu, da dobe kakršnekoli hrane za lačne otroke in može.

Njegova mati je stanovala v predmestju. V sobi je imela še vso staro rodbinsko ropotijo, ki jo je vozila s seboj, koder je hodila. Na omari je stalo več križev, sveti Anton, lurška Mati božja, po stenah so visele same svete slike razne velikosti, a ob vratih rožni venec z debelimi črnimi in rjavimi jagodami. Pohištvo je bilo staro in zanimivo.

Ko je vstopil, je sedela mati pri mizi in čitala iz debele, rdeče obrobljene mašne knjige. Luč je stala tik nje, bila je tista davna petrolejka z belim senčnikom, ob kateri se je učil Srakoš še kot dijak.

— Dober večer, mati, jo je pozdravil.

— Bog daj, bog daj, je ponovila naglo starka in ga gledala pozorno in ljubeznivo s svojimi starimi

oslabelimi očmi. Tak si se vendar enkrat spomnil name, tak si vendar prišel.

In takoj je poskrbela zanj.

— Malo ajdovih žgančkov ti lahko skuham, tudi masti imam nekaj in jajček. Če hočeš, pa ti rada naredim.

— Nič ni treba, mama, kar tako se pogovoriva.

— Boš pa malo dobrega kruha in par jabolk.

Naglo je vstala, prinesla belega kruha in dve debeli rdeči jabolki. Položila je vse predenj in ga silila: Tak jej, no, tak jej!

Srakoš si je odrezal belega kruha, ki je bil tiste čase redek, lupil je rdeče jabolko in zavzdihnil. Starka je pomeknila stol bliže, gledala skrbno sinov obraz in iskala v njegovih očeh, v njegovih potezah in na njegovih ustnih hipne misli in pravo stanje.

— Mama, novi časi so prišli, stari so propadli, je rekel sin.

— Sem nekaj slišala in nekaj tudi brala, je rekla naglo starka. Saj tako je prav. Vsak zase, ne pa tisto, da bi tlačili drug drugega kakor do zdaj.

Srakoš kima z glavo, dene v usta košček kruha in ga počasi zveči. Toda, pravi, tudi tako je že, da mora remški uradnik na Nemško, naš pa k nam.

— Kakopak, reče starka, saj tako naj bo.

— Kjer je vse v redu, gre to gladko izpod rok, govori sin, pri meni na primer pa je vse drugače.

— E, Peter, povzame mati, nisem ti dejala enkrat, večkrat sem ti ponovila in še takrat, ko je bil čas. Naš človek vzemi našo žensko za ženo, tako, ki

govori naš jezik in ki po naše misli. Hojoj, koliko ti je po naših krajih lepih in mladih deklet, menda nikjer toliko. Pa ste bili taki vmes, da jih niste videli. Šli ste med Nemce in pripeljali domov, kar ste porabali tam na cesti. Ni se znalo obrniti v domači hiši, ni moglo z materjo izpregovoriti besede, ker ni znalo našega jezika. Ej-jej, kako je bilo žalostno, ko si pripeljal ti svojo! Takrat je bil še rajni oče živ, vse sva pripravila za sprejem, pa zraven vedela, da bo napak. Oče je tolkel nekaj po nemško, pa mu ni šlo. Medve sva se pa le gledali, čeprav si ti pripovedoval meni, kaj misli ona, in njej, kaj sem rekla jaz. Po-noči se je oče prekladal po postelji in vzdihoval, pa sem ga vprašala, kako sta mu všeč. Saj sama vidiš, je zastokal in se prekladal naprej.

Sin grize jabolko in pravi: Res je. Pa je vsega le največ krivo to, ker so nas mešali. Nemce so pošiljali med nas, nas pa med Nemce in tako se je kateri ujel.

— Le čakaj, nadaljuje mati, jaz sem to že vse takrat premislila. Vidiš, pridejo otroci in treba jih je izrediti. Ali po tvoje, ali po njeno? Potrebno je, da eden odneha in tisti ni potem nič. Tisti ne velja. Zakon pa, kjer ni nič mož ali nič žena, je slab. Tako je, kakor človek na eni nogi. Saj gre vse naprej, saj se živi, pa kako!

Srakoš premišlja, gleda v mizo in preklada olupke.

-- In še eno je res, doda mati, še eno. Če vzame Nemec našo žensko, bc vse po njegovem. Otroci,

ona, vse po njem, vsi po nemško in vsi Nemci. Če ti pa Slovenec vzame Nemko, je pa ravno narobe. Vse po njenem, vse po nemško, otroci in še mož. Kakšni pa ste, res vas ne spoznam. Stara sem, pa si mislim, če bi bila mlada, pa če bi že kako prišlo, da bi imela Nemca za moža, tistega pa ne, sin, da bi prodala vse, kar je našega, kar tako slepo. Jezika ne dam, bi rekla, pa svojih otrok tudi ne. Tako naj bodo, kakor sem jaz. Vi ste možje, no, pa tako!

— Eh, pravi sin, včasih sem mislil na to, pa redko. Nauči ženo svojega jezika, toda kdaj? Službe osem ur na dan, človek si rad oddahne in tako mine čas.

— Nič, nič, poprime mati, saj ni tega, kar sva se nazadnje menila, nič treba. Hojoj, koliko ti je pri nas deklet, zalih deklet kakor malokje! To, kar ste navozili od drugod, se lahko pred njimi skrije. Vidiš, sosedova Lena, saj se je še spomniš? Včasih me je vprašala: Kaj pa vaš? Kaj pa Peter? Se bo pa tam oženil! — Nič se ne bo, te je branil oče, saj je moje krvi! — No, potem si pa pripeljal svojo sedanjo in Lena se ti je smejala. Tako, je rekla, bi pa tudi pri nas lahko dobil!

— Veste, mama, pravi sin, zdaj je tako, da mora vsak iskati službe tam, kamor spada. Nemec med Nemci, naš med nami.

- Saj to je prav, kima mati, saj tega je treba.
- Frido so spodili iz službe, vzdihne sin.
- Zakaj, se začudi mati.
- Nemka je.

— E, če je Nemka, se premisli mati, potem je seveda prav. Pa da je Nemka, praviš, pa tvoja hči je!

— In če grem jaz na Nemško, pa mene tam odslavijo. Zdaj dobro vidim, mati: vse je bilo narobe. Prišli so časi, ki delajo z nami obračune nazaj. In ne za malenkosti; za celo življenje. Vidi se, kaj bo. Družine se bodo ločile, žena bo pustila moža, oče otroke, mati sina. Delilo se bo vse natanko, kakor si je kdo zaslužil. Kdo bi si bil kdaj mislil na ta življenjski obračun?

Srakoš vstane in hodi po sobi z rokami v žepu, udrtih prsi in postaran.

Mati ga spremlja z očmi in misli.

— Zdaj ti pa nič ne rečem, kako stori in kako ne stori. Star si že, hčer imaš godno za možitev. Sam si svetuj. Molila pa bom, da bi ti dal sv. Duh prave misli. — Kaj pa je tvoj sin?

— Saj veste, odgovori sin, študira.

— Ne, ne, pravi mati. Ali je naš, ali ni?

— Nemec, odgovori Srakoš, kakor bi bil obsodil sam sebe.

— Nemec, ponovi starka ostro, Nemec! Zato me ni nikoli k vam, ker ne maram tujih ljudi. Če pridem, pa te ni doma, s kom pa naj govorim? Nihče ne razume mene in nikogar jaz. In tako je v tvoji družini, v družini mojega otroka, edinega sina. Sramota!

Srakoš hodi sem in tja in ne reče besede. Samo upognjen je še bolj in njegov ščetinasti obraz je rumen kakor vosek.

3.

Drugi večer se je v kuhinji kmalu ločil, odšel v sobo in sedel v temen kot zofe, stoječe od okna sèm ob steni. Luč, ki je gorela zunaj na cesti, ie segala skozi obe okni in prostor medlo razsvetljevala. V nedoločenih obrisih se je videlo dvoje vzporednih postelj, naslonjalo stola, rob omare, svetlikajoča se stran peči in del zatega okvirja slike, ki je visela nad posteljama.

Iz kuhinje je odmeval prepir, ki se je vnel med Frido in njenim bratom. Naenkrať je zakričala še mati in mala Mimi je pričela jokati. Ali kmalu se je vse poglelo in po stanovanju ni bilo čuti drugega kakor rožljanje žlic, ki so padale v enakih presledkih v predal.

Srakoš je vstal, se tiho slekel, si odgrnil posteljo in zlezel pod odejo. Pokrit visoko do ušes je strmel v okno in premišljal vse od kraja. Dolgo se ni tako ganil, a nenadoma je zamahnil z roko, vrgel odejo po sebi, zategnil obraz in si šepetal:

— Kaj? Kdo sem jaz? Kaj? Kdo da sem?

Stisnil je zopet zobe in ustne, gledal sovražno v tla, popravil odejo in ležal mirno kakor prej.

V spominih je razvrstil pred sabo vse: mladost, domače trate, Leno, gozd, očeta in mater. Tam je hiša, lipa, sultan, klop, rastoča koruza in solnčne rože. Zdi se mu, kakor da bi bil ležal do tega trenutka v grobu, zdaj pa vstal iz črne jame in lezel naravnost domov. Leze, leze, in kamor prileze, ga

vse pozna. Naš je, pravi oče, naš je, kima mati in Lena trdi celo: moj je. Sultan priskače in se tepe z repom po zalitih bedrih, rdeč jezik mu visi iz gobca, a oči se mu svetijo kakor mokri črni kameni. In domača trata se smeje, haha, se smeje vsa, kolikor je dosežejo oči, in koruza se smeje, haha, in velike rumene solnčne rože. In solnce in vse jasno nebo in pravijo le eno: naš je!

Vrata v sobo se odpro, vstopi žena in Srakoš se potuhne in zapre oči. Ne ljubi se mu izpregovoriti besede, odvratne so mu. Vse čuje, kako nalahko pokašljeje, kako se slači, zleze v posteljo in moli po nemško očenaš in češčenomarijo. Srakoš misli nanjo, spominja se vsega prav od kraja, kako jo je prvič zagledal v družini revnega in ponemčenega poduradnika. Silna družina velikih in majhnih otrok, mati izmozgana, nekdanja natakara v zakajeni beznici, danes „gospa“, da ji sam bog pomagaj, oče pretegnjen in izmarširan narednik, prelevljen na stara leta v sodnega slugo. Tako jih vidi pred sabo in njo vmes. Mlad je, zdrav, in koder hodi, išče žensk. Prisede in oče in mati sta vesela in si mislita: Nemara vzame eno z najinih ram. Drugi večer, tretji večer sta že skupaj in vsi njeni pogoji se zlivajo v en sam stavek, ki ga sliši vedno in vedno: Če me boš res poročil.

To vse se godi v tesnem predmestju, kjer diha iz vsake hiše drugače zoprn smrad, kjer leži nad žarečo cesto večna sopara, kjer odpada listje tistim redkim kostanjem in grmom, ki tvorijo skromen

„park“, že v mesecu juniju, zamorjeno od praha, ki se dviga z ulic na strehe in drevje.

Doma pa je sijaj solnca širok in bogat in kakor zdravje, ki se vali iz gozda v gozd, z zelenega hriba na zeleni hrib in z rož ene doline na rože druge, še lepše in prostranejše. Tam živi Lena, zala in košata sosedka. Sineje se na vsa usta in pravi, da se zato meni ž njim, ker ga ima rada, a na poroko niti ne misli. Kaj je njej treba ravno poroke, ko so njene razmere tako prostrane in sijajne!

Srakoš dvigne malo glavo in posluša. Žena je zaspala. Luč, ki sega s ceste skozi obe okni, razsvetljuje sobo kakor prej. Tudi otroci v sosednji sobi že spijo. Zunaj pa so ceste nemirne, sem in tja hodijo po njih moški in ženske in zdaj pridrve od tukaj, zdaj od tam veseli glasovi navdušenja, glasni klici, da naj živi svoboda in njen svobodni narod.

Srakoš zleze s postelje, zavije se v staro pelearino in sede v kot zofe. Sključen in plešast strmi v okno, suha kolena je prekrižal in na stopala je nataknil stare brezpetnike.

— Kako sem mogel? se šepetaje vpraša in misli pri tem na svoje otroke. Tišči si ušesa, kakor bi ne hotel slišati nečesa groznega, kar kričijo vanj ti temni koti in te mrzle stene. Čigav sem jaz, se plašno vpraša in odgovori si počasi in razločno: Narodov! Nato sikne med zobmi:

— Čigavi so otroci?

In spet si odgovori:

— Narodovi so!

Z obema rokama se drži za glavo, vstane, hodi sključen po sobi kakor strašilo in si ne more najti mesta.

— Narodovi so!

Obstane ob oknu, gleda na cesto, vidi gručo ljudi, ki vihti trobojnice in poje:

„Hej, Slovani, naša reč slovanska živo klije,

Moški so odkriti, pojo kakor v cerkvi, kakor bi molili.

Srakošu se zamočijo oči, solze se mu udero, prekriža roke in tudi sam moli:

„Hej, Slovani, naša reč slovanska živo klije ...
dokler naše verno srce za naš narod bije.“

Tako Srakoš moli in joče, joče in moli, da prebudi ženo.

—Kje pa si, ga vpraša. Kaj pa je?

Toda on se ne da motiti. Kakor v najsvetejši molitvi je zamaknjen, solze mu teko po licih in kapljejo predenj na tla. Zunaj pojo sveto in blaženo in on poje ž njimi:

„Bratje, mi stojimo trdno, kakor zidi grada,
črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpada!“

Žena je med tem časom vstala, ogrnila ruto in šla klicat sina in hčer.

Sedaj stoje na pragu sosednje sobe in ga gledajo. Sin se tišči v stari očetovi suknji, ki mu sega prav do tal. Hči je v sami srajci in sklepa roke na razgaljenih prsih.

Gruča zunaj drži kvišku trobojnice, moški so odkriti in vsi pojo naprej pobožno in mogočno:

— Lepa naša domovina,
oj junaška zemlja mila,
stare slave dedovina,
da bi vedno častna bila!

Tudi Srakoš poje. Naenkrat vstane, odpre okno in poje na ves glas. Ko je pesem pri kraju, zamahne s suho roko in pozdravi:

— Dober večer! Živela Slovenija, živela Jugoslavija, živela svoboda!

Gruča na cesti se okrene, vsi mu mahajo s trobojnicami in vsi mu enako odgovarjajo.

— Peter, ga pokliče žena in mu pravi po nemško: Kaj pa delaš, kaj pa ti je?

— Bolan je, določi sin.

Srakoš jih pogleda, zapre okno in sede na postelj.

— Kdor ni z menoj, pravi, lahko gre. Kdor ne čuti po moje, ga ne maram. Ločimo se v miru!

— Slišiš, vpraša hči in razlaga, kaj oče misli.

— Ubogi mož, zastoče žena in stopi bliže.

— Pij malo vode!

4.

Drugi dan slavi narod svoje osvobojenje. Vse hiše so v zastavah, povsod plapolajo samo slovenske, srbske in hrvatske trobojnice. Več ni avstrijskih orlov nad uradi, nikjer ne najde več oko nemškega

napisa. Meščani, stari, dobri možje, hodijo okrog, gledajo in gledajo in ne morejo verjeti lastnim očem. Z justične palače vihra slovenska trobojnica, s palače nekdanje vlade istotako, iz hiše, kjer je zatirala nekoč nemška policija narod, ravnotako trobojnica, dolga, prostrana, valujoča v vetru.

Že od zgodnjega jutra so trgi in ulice polne prebivalstva. Vse hiti, da se izreče enkrat za tisto, kar je ležalo vedno v srcu, pa ni smelo nikoli na dan. Starci gredo, mladina, možje, žene, dekleta, otroci. Iz predmestij in bližnje okolice zvone vozovi, vsi v zelenju in zastavah. Na njih sede dekleta in fantje v narodnih nošah, harmonika se smeje na vsa usta, nekje igra godba „Naprej zastava Slave,“ od nekod brne tamburaši, jahači vriskajo na zalitih konjih, katerim so vpletla dekleta v grive neštoto narodnih trakov.

Prične se pomikati sprevod. Ulice in ceste in trge je zalilo morje navdušenja. Človek ne ve, kdo vse poje in kriči, toda zdi se mu, da vriskajo tudi ceste, zidovi ob straneh, drevje, strehe, trotoarji in mostovi: živela, živela svoboda!

Kamor se ozreš, vidiš v očeh solze. Ta jih hoče prekričati, oni si jih skrivaj otira za naočniki, ta jim pusti, da mu kapljejo v sive brke in sivo brado. Naj tečejo solze sreče, veselja in vstajenja!

Tisti tam, ki teče ob sprevodu, ki drži v rokah pet papirnatih zastavic in ž njimi maha in pozdravlja na levo in na desno, je Peter Srakoš. Obrit je, kar ni njegova navada, klobuk ima bolj na tilniku kakor

na glavi, krajci od suknje se love v vetru za njim in od spehanosti in razburjenosti je njegov obraz ves rožnat. Teče, teče, preteče sprevod in zavije v ulico, kjer stanuje. Hiti po stopnicah, hrupno zvoni, sstopi v predsobo in kliče vse po vrsti.

— Sèm, vsi sèm, hitro sèm!

Ko vidi vse, dvigne trobojnico in pogleda vsakemu posebe v oči.

— Ná, iztegne nato desnico, prisezi mi nanjo zdaj ti, žena!

— Ná, hči, hiti naprej, in ti, sinko moj.

Nihče se je ne dotakne, vsi umaknejo roke in obraze.

— Ná, kliče še Mimici, poljubi vero svojega očeta!

Mala deklica stori, kakor je videła očeta: z obema ročicama pritisne zastavo na srce, potem jo pritiska s plosko roko na svoja češnjeva usteca in poljubljuje.

— Enega samega otroka imam, pravi Srakoš, in sivo mater imam, a drugega nikogar. Zbogom tedaj, pojdite, kamor vas ženejc misli, in pišite mi, da vam pošljem denarja po zakonu.

Na steni visi suknjica male Mimice. Sname jo, obleče vanjo deklico, vzame jo v naročje in odide z vsemi petimi zastavami. Hiti po ulici na cesto, koder prihaja sprevod, stopi v vrsto, stisne v ročico deklici zastavico, a sam drži štiri in maha z njimi na levo in desno.

— Živela Jugoslavija, kliče in Mimica vzklika za njim: Zivela Ugoslavija!

Kakor vihar polje navdušenje od leve in desne, kakor reke se vale pobožne himne, ki jih pojo ti nešteti in srečni zbori osvobojenih in odrešenih. Zvonovi zvone, godbe igrajo, topovi grme, a vse mesto je ena sama neskončna pesem navdušenja in sreče.

Gredo mimo glavne cerkve in tam stoji sključena, slabovidna ženica, upira svoje vodene oči v sprevod in nekoga išče in išče. Zdaj ga je zagledala, Srakoševa mati je. Zagledala je sina, o katerem je mislila, da je utonil med tujci. Vidi ga, rine se med mladino, njeno zgubano lice je rdeče in vedro, prerije se skozi vrsto in gre naravnost k njemu. Prime se ga za suknjo, da laglje dchaja, in kima mu, češ, tako je prav, tako je prav. Vzame mu iz roke zastavico, vihti jo in kliče in poje z drugimi vred.

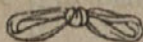
— Zivela Ugoslavija! vzkrika Mimica.

— Le še tako reci, jo bodri starka, le še tako reci!

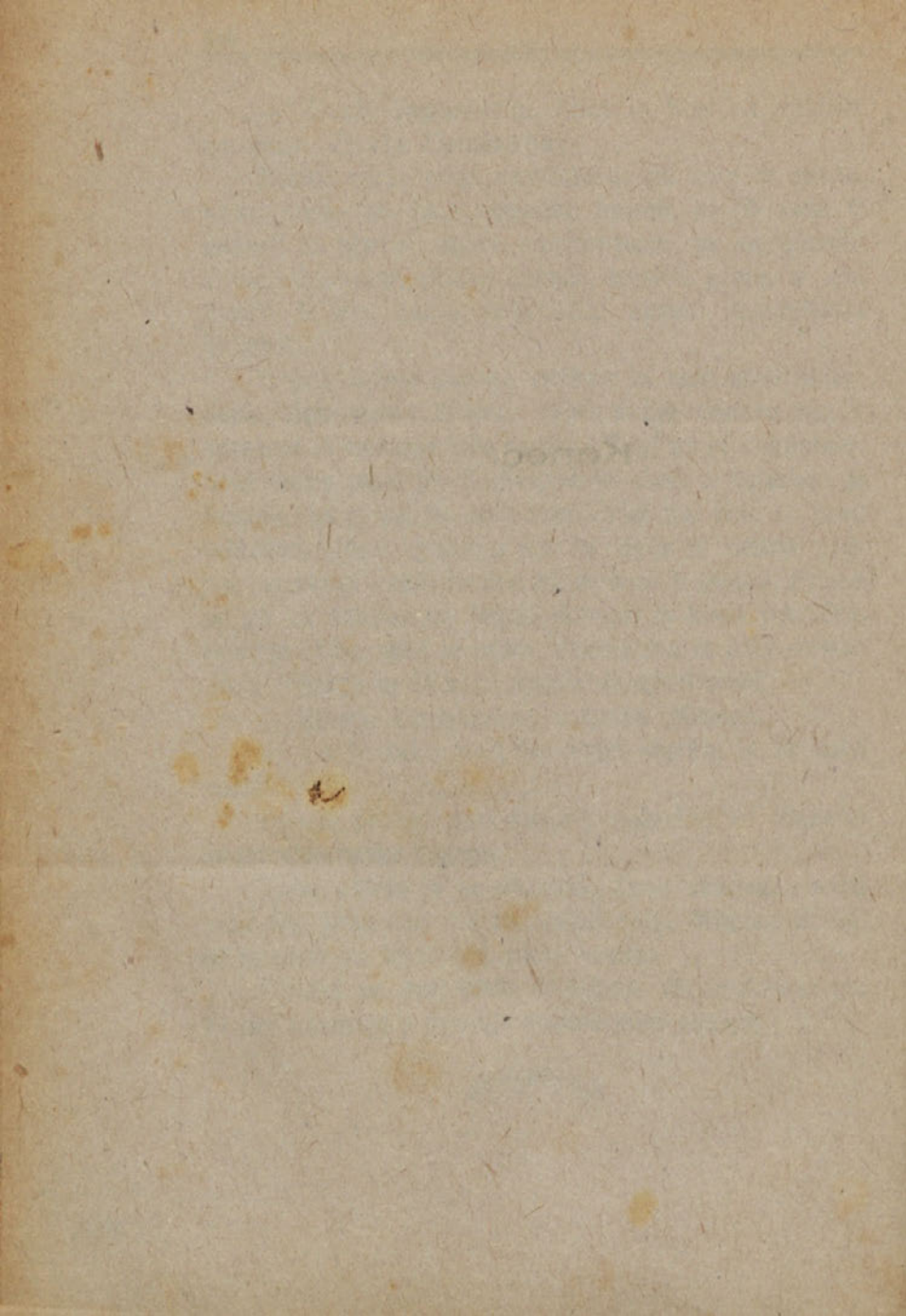
In vsi prično peti široko, pobožno in blaženo svete slovanske himne.

Tako gredo in se oklepajo drug drugega: mati sina čez križ, sin matere okoli ram, Mimica očeta, ki jo nese na levi roki, okoli vratu.

Oblaki se pretrgajo in solnce jih pozdravi ter se jim nasmeje s svojim neskončnim sijajem.

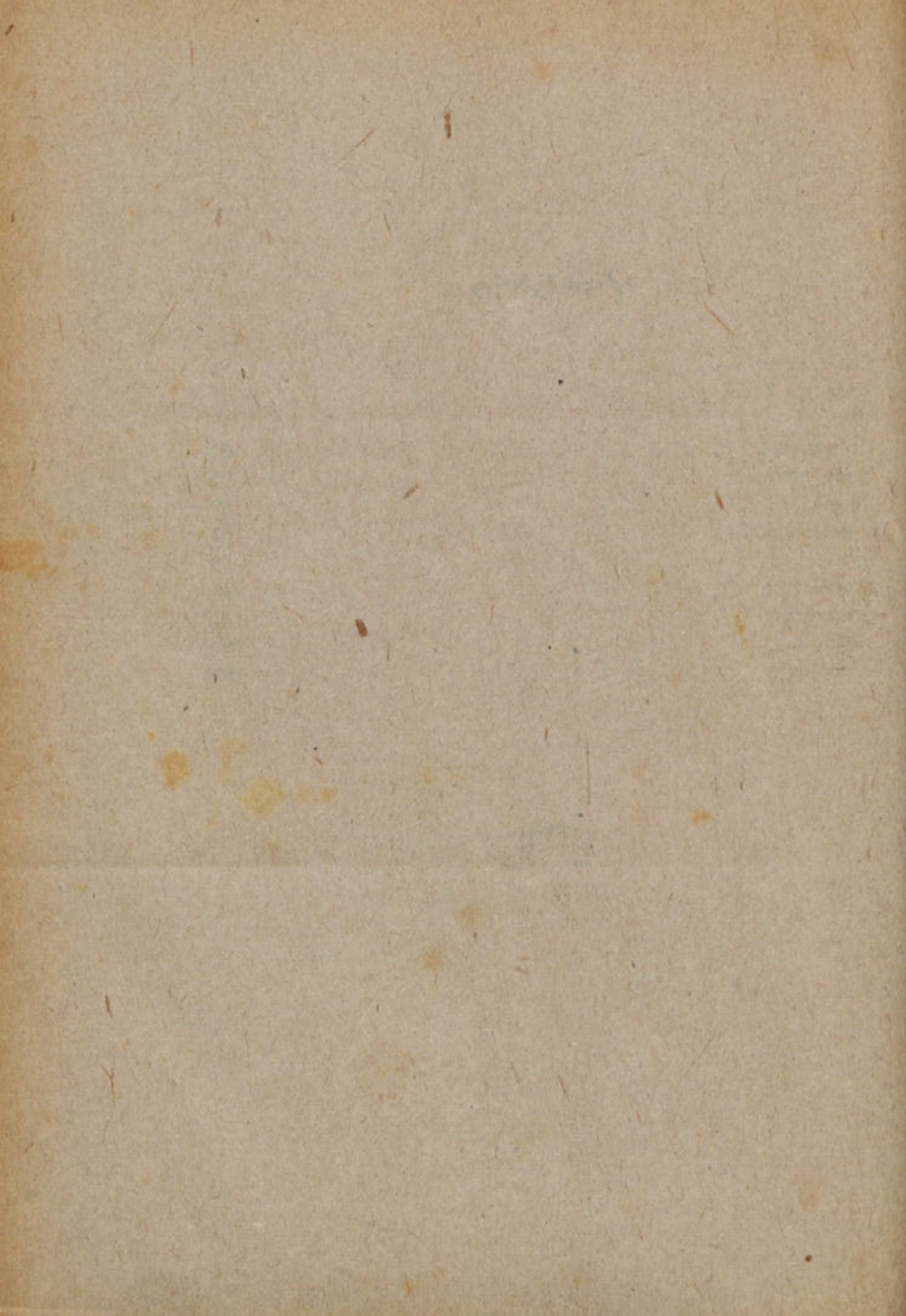
Konec.

Vsebina:

	Stran
Črni panter	8
Tilda na Križu	33
Mika	47
Hrepenenje	61
Hude noči	77
Pesnik	97
Vesela zgodba	107
Igra	123
Fronek	145
Čremošnik	171
1915	191
Prebujenje	199

A. Smagaj je bil dolanec,
roj. 1883 v Kanižu pri
N. mestu, umrl je v lj. 1919.
Kotalec vana se je praviel
že v solunski letih v Nov. m.
ko je zaradi smrti očeta, ki
je bil mrtel, starega kova,
moral se predati komeu
prihiti gimnazij, je odšel
vse lojalnosti plov. poslovanja
vpravlja. Vse male stvari, ki
je je nato opravjal v lj., naj-
prej kot častnik in različen
organizat, nato tajnik Slov. na-
ce (med vojno kot vojske na-
kvalifikacija v glavnih delih komeu
in kot apont uveljavil praviel

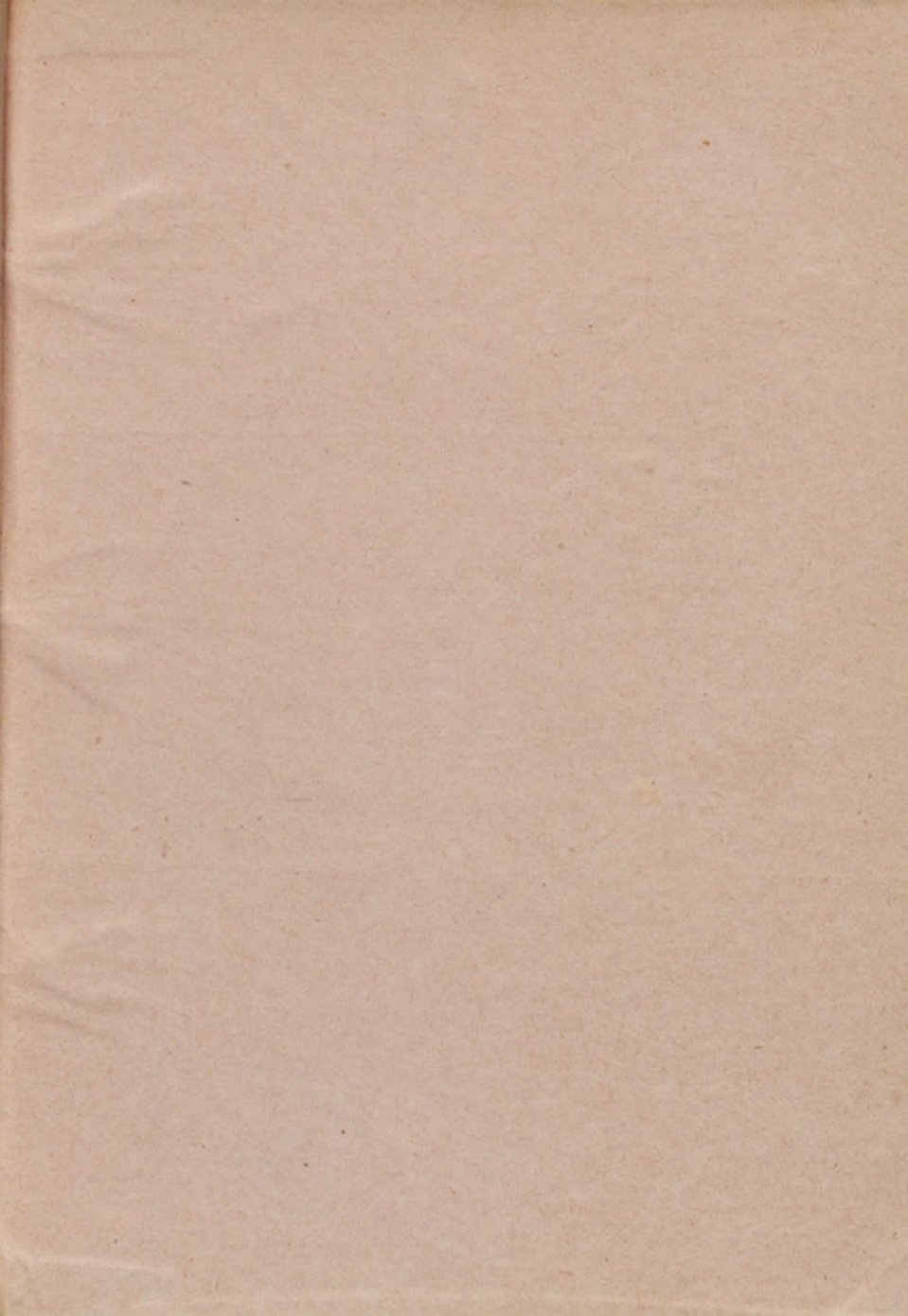
proi pravnih stvari, so bile
neprestana borba za dom
in pot v bolere. Ko je dobil
sebe vredno plačilo kot kapitan
war. gled v Ljubljani, kjer
se je naprsto udeleževal
Tudi kot dramatični seriser,
se bolere ni dala vti odpraviti
in je letal vti let do prvega
nje smrti. Knjige, v katerih
je zbral svoja dela, imajo
znamenite naslove: Kralj Ljudevit
II, Boj varje 12, Prva vojna
1914, naša leta 1920, leta 2
avgust 1912, prvi januar 1920
Zadnji 1916, Poslednji 1916.
Knj. zaveza je v zadnjem delu
2

Prigled je s majhnimi svet-
ni s majhnimi svet-
val polno tragedij in nove-
dij in jih pripodobi z felo-
kine intonir in spomnife-
ter podaral, da sta tudi
v majhnem svetu človek
in edinstven sveta
stvar. V tem je Prigled
dostojen in tej volitvi
je bistvo njegovega
pripovedništva.

~~Prigled je s svet-
lobovali pri vseh svet-
nosti in svet-
nosti in svet-
nosti in svet-~~

Izdal knjigo njegovih
rebrant novel pod
pseudonimom Prof. Dr.
H. Koblarja.

in ~~pod pseudonimom~~
"Velika zgodba", ki je
izšla v letu 1920. ~~Črna~~
pantar 1920. ~~1920~~
~~1920~~

Cesarjeva soba
PUGELJ M.
črni

201311740

COBISS ○

KNJŽNICA "JURČA
Domenanski oddeljek in poseb